

RĪGAS TEHNISKĀ UNIVERSITĀTE

TELPISKĀS UN REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS PĒTĪJUMU CENTRS

PASŪTĪTĀJS

VALSTS REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS AĢENTŪRA

PĒTĪJUMS

Eiropas Komisijas ESPON 2013 programmas īstenošanas Latvijā iespēju analīze, izvērtēšana un priekšlikumu pētniecības virzieniem un uzdevumiem sagatavošana saskaņā ar programmā noteiktajiem mērķiem, prioritātēm un plānotajām rīcībām”

GALA ZIŅOJUMS

Centra direktors
Dr.habil.arch., prof.

J.Trušīņš

Projekta vadītāja
M.Sc., pētniece

I.Trušīņa

Rīga 2008

GALA ZIŅOJUMS

Pētījums tika veikts saskaņā ar pakalpojuma līgumu VRAA/MI-2009-19

„Eiropas Komisijas ESPON 2013 programmas īstenošanas Latvijā iespēju analīze, izvērtēšana un priekšlikumu pētniecības virzieniem un uzdevumiem sagatavošana saskaņā ar programmā noteiktajiem mērķiem, prioritātēm un plānotajām rīcībām”, kas bija noslēgts starp Valsts reģionālās attīstības aģentūru un Rīgas Tehnisko universitāti.

RIGAS TEHNISKĀ UNIVERSITĀTE

RTU Telpiskās un reģionālās attīstības pētījumu centrs

Kontakta persona

Projekta vadītāja MBM Inese Trušiņa

Inese.trusina@rtu.lv

Mob. 00371 29240285

2008.g. decembris

SATURS

PĒTĪJUMU DARBA GRUPAS SASTĀVS.....	4
IZMANTOTĀS ABREVIATŪRAS UN SAĪSINĀJUMI	5
TERMINU SKAIDROJUMI	7
KOPSAVILKUMS	14
IEVADS	16
1. PĀRSKATS PAR SITUĀCIJU LATVIJAS TĒLPISKĀS PĒTNIECĪBAS JOMĀ.....	22
1.1.Pētījumu izmantošana reģionu, rajonu un vietējo pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentu izstrādē	22
1.2. Pētījumu izmantošana valsts līmeņa attīstības plānošanas dokumentu izstrādē.	27
1.3. Latvijas augstākās izglītības iestādēs un zinātniskās pētniecības iestādēs veiktie pētījumi.	29
1.4. Kopsavilkums un ieteikumi situācijas uzlabošanai pētniecības jomā.	31
2. ESPON 2006 PROGRAMMAS PROJEKTU EKSPERTU VĒRTĒJUMS.	34
2.1. Ievads	34
2.2. ESPON 2006 Programmas projektu apkopojums	37
2.3. ESPON 2006 Programmas projektu galvenie rezultāti.	55
2.4.ESPON 2006 programmas projektu secinājumi	58
3. ESPON 2013 PROGRAMMAS ĪSTENOŠANAS IESPĒJAS LATVIJĀ.....	66
3.1. ESPON 2013 programmā noteiktie mērķi, prioritātes un rīcības Latvijas kontekstā	66
3.2. Latvijas iespēju analīze ESPON 2013 programmas īstenošanā	70
3.3. Priekšlikumi situācijas uzlabošanai pētījumu jomā telpiskajā plānošanā	72
3.4. Priekšlikumi Latvijai nepieciešamajām pētījumu tēmām, virzieniem un uzdevumiem telpiskās plānošanas un ESPON 2013 programmas kontekstā	76
4.ESPON PAMATA UN PROJEKTU INDIKATORU VĒRTĒJUMS UN PRIEKŠLIKUMI LATVIJAI BŪTISKO/NEPIECIEŠAMO ESPON INDIKATORU ATLASEI UN IEKĻĀUŠANAI REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS UN TERITORIJAS PLĀNOŠANAS DATU BĀZĒS	80
4.1. ESPON indikatoru struktūra	80
4.2.ESPON indikatoru ekspertu vērtējums	86
4.3. ESPON pamata un projekta indikatoru datu bāzes apskats.	89
4.4. Latvijai būtisko/nepieciešamo ESPON indikatoru atlases principu pārskats.	93
4.5.Priekšlikumi Latvijai būtisko/nepieciešamo ESPON indikatoru atlasei un iekļaušanai reģionālās attīstības un teritorijas plānošanas datu bāzēs.	93
PIELIKUMI.....	97

PĒTĪJUMA DARBA GRUPAS SASTĀVS

N	Zinātniskais grāds	Vārds, uzvārds	Sagatavotās Gala ziņojuma sadaļas un ESPON projektu atzinumi
1	Habilitētais arhitektūras doktors	Jēkabs Oļģerts Trušiņš	Gala ziņojuma kopsavilkums Gala ziņojuma 2.sadaļa Projekta 1.1.3. atzinums
2	Habilitētā ekonomikas doktore	Pārsla Eglīte	Projekta 1.1.4. atzinums
3	Habilitētā inženierzinātņu doktore	Dagnija Blumberga	Gala ziņojuma 1.daļa Gala ziņojuma 1.sadaļa 3 daļa Projekta 2.1.4. atzinums
4	Inženierzinātņu doktore	Ija Niedole	Projekta 1.2.1. atzinums Projekta 2.1.1. atzinums
5	Inženierzinātņu doktors	Olafs Jānis Brinkmanis	Projekta 2.2.2. atzinums
6	Arhitektūras maģistre.	Ilma Valdmane	Gala ziņojuma 3. sadaļa Projekta 1.3.2. atzinums
7	Uzņēmējdarbības vadības maģistre, doktorante	Inese Trušiņa	Gala ziņojuma 1.sadaļas 1.daļa Gala ziņojuma 4.sadaļa Projekta 2.1.2. atzinums Projekta 3.3. atzinums
8	Ģeogrāfijas maģistrs, doktorants	Armands Pužulis	Gala ziņojuma 1.sadaļas 2 daļa. Projekta 3.1.2. atzinums

IZMANTOTĀS ABREVIATŪRAS UN SAĪSINĀJUMI

Saīsinājumi	Atšifrējums	Tilkojums latviešu valodā
EEA	European Environmental Agency	Eiropas vides aģentūra
ECNC	European Centre of Nature Conservation	Eiropas dabas aizsardzības centrs
ESPON	European Spatial Planning Observation Network	Eiropas telpiskas plānošanas novērošanas tīkls
EUNIS	European Nature Information System	Eiropas dabas informācijas sistēma
GIS	Geographic Information System	Ģeogrāfijas informācijas sistēma
MEGA	Metropolitan European Growth Area	Eiropas pilsētu izaugsmes areāli
NUTS	Nomenclature of Territorial Units for Statistic	Statistiskās teritoriālās vienības nomenklatūra
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development	Speciālā lauksaimniecības un lauku attīstības atbalsta programma
LEADER	Liaison entre actions de développement de l'économie rurale/	LEADER tulkojumā no franču valodas nozīmē "mērķtiecīgas un koordinētas rīcības lauku ekonomikas attīstībai".
FADN	Farm Accountancy Data Network	Saimniecību datu tīklojums
CORINE	Coordinate Information on the Environment	Vides informācijas koordinators
TEN	Trans-European Networks	TransEiropas tīklojums
PEEN	Pan-European Ecological network	PanEiropas ekoloģiskais tīklojums
TINA	Transport Infrastructure Needs Assessment	Transporta infrastruktūras nepieciešamības vērtējums
IKP		Iekšzemes kopprodukts
EUROSTAT		Eiropas Savienības centrālā

KPL	statistikas pārvalde
ES	Kopējā lauksaimniecības politika
LAP	Eiropas Savienība
TIN	Lauku attīstības politika
MLA	Teritoriālās ietekmes novērtēšana
LIZ	Mazāk labvēlīgie apvidi
SUDAT	Lauksaimniecībā izmantojamā zeme
NATURA 2000	Saimniecību uzskaites datu tīkls
INTERREG	Eiropas dabas teritoriju aizsardzības un pārvaldes tīkls
ETAP	Eiropas kopienu iniciatīvas programma pārrobežu sadarbības veicināšanai
PAI	Eiropas telpiskās attīstības perspektīva
	Šī projekta ietvaros - pētniecība, attīstība un inovācijas

TERMINU SKAIDROJUMI

Termins latviešu valodā	Termins angļu valodā	Skaidrojums latviešu valodā
Ainava	Landscape	Ainava ir gan fizioģeogrāfisks komplekss, gan vēsturiski pārmantotu tradīciju, paražu un estētisko īpašību kopums, kultūras mantojums, kuram piemīt noteikta struktūra un funkcijas. (COMMIN)
Apdzīvota vieta	settlement	Apdzīvota vieta ir kompakta un telpiski vienota un integrēta teritorija ar ilglaicīgi lietojamu dzīvojamo ēku vai ēkām un materiālajiem priekšnoteikumiem pastāvīgai vai sezonas dzīvei. Apdzīvotās vietas nodrošina iedzīvotājiem dzīves, darbības un pakalpojumu saņemšanas iespējas. (COMMIN)
Bioloģiskā daudzveidība	Bio diversity	Bioloģiskā daudzveidība nozīmē dzīvo organismu formu dažādību visās vidēs, tai skaitā sauszemes, jūras un citās ūdens ekosistēmās un ekoloģiskajos kompleksos, kuru sastāvdaļas tās ir. Tā ietver daudzveidību sugas ietvaros, starp sugām un starp ekosistēmām. (COMMIN)
Būtiskie indikātori	Core indicators	ESPO 2006 programmas projektu gaitā identificētie 103 indikatori (Pielikums 14.), kas ir relatīvi svarīgi ES telpiskās monitoringa sistēmas izveidē un raksturo dzīves apstākļus Eiropā.
Deduktīvā pieeja	Deductive approach	Šī projekta izpratnē deduktīvā pieeja nozīmē ekspertu viedokļus un secinājumus, kas balstīta uz dažādiem pieņēmumiem gadījumos, kad nebija ticamu datu.
Demogrāfiskā	Demographic burden	Bērnu un pensijas vecuma iedzīvotāju skaita

slodze		attiecība pret darbaspējas vecuma iedzīvotājiem. (COMMIN)
Depopulācija	Depopulation	Iedzīvotāju skaita samazināšanās, mirstībai pārsniedzot dzimstību. (COMMIN)
Ekstensifikācija	Extensification	Lauksaimniecības ekstensifikācija nozīmē pretējo procesu intensifikācijai; lauksaimniecības zemju platības ir fragmentētas, tiek kombinēti dažādi saimniekošanas veidi, tai skaitā bioloģiskā lauksaimniecība. (COMMIN)
Intensifikācija	Intensification	Lauksaimniecības intensifikācija nozīmē aktīvu lauksaimniecības zemju platību palielināšanu, to maksimālu izmantošanu un ražošanas apjomu kāpināšanu (lauksaimnieciskā lielražošana ar orientāciju uz monokultūrām). (COMMIN)
Induktīvā pieeja	Inductive approach	Šī projekta izpratnē induktīvā pieeja nozīmē dažādu informācijas avotu izmantošanu, tai skaitā statistikas datu, politikas dokumentu un aptauju rezultātus;
Iedzīvotāju ataudze	Reproduction of population	Iedzīvotāju skaita atjaunošanās to dzimstības un mirstības procesā
Iespēju indikators	Wish indicators	ESPON indikatori, kam ir liels potenciāls un tie norāda uz problēmām, kas varētu būt svarīgas nākotnē un ir vērts tos indicēt jau šodien.
Kohēzija	Cohesion	Šī projekta izpratnē teritoriju vai sabiedrības saliedētība un vienotība.
Kapitalizācija	Capitalisation	Šī projekta izpratnē termins kapitalizācija ir aizgūts no ekonomikas un ESPON programmā lietots kā metafora. Ekonomikā to lieto kā tirgū apgrozībā esošo uzņēmuma akciju skaita reizinājumu ar akcijas tirgus cenu. Citiem vārdiem, kapitalizācija nozīmē

		kaut kāda objekta (arī pētījuma rezultātu) faktisko vērtību sabiedrības acīs (ievērojot tā pielietojamību, pieprasījumu pēc tā).
Makro līmenis	Macro level	ESPOŅ projektu kontekstā nosaka Eiropas līmeni.
Mezo līmenis	Mezo level	ESPOŅ projektu kontekstā nosaka nacionālo un transnacionālo līmeni
Mikro līmenis	Micro level	ESPOŅ projektu kontekstā nosaka reģionālo un lokālo līmeni
Mērķu indikatori	Route indicators	ESPOŅ programmas projektu rezultātā noteiktie indikatori atbilstoši noteiktiem politikas mērķiem.
Metropoles urbānais reģions	Metropolitan urban region	Par metropoles reģionu var saukt teritoriju, kura ir telpiski un funkcionāli saistīta ar kādu vienu, izteiktu centrālo vietu – metropoli. (COMMIN)
Mežs	Forest	Mežs ir ekosistēma visās tā attīstības stadijās, un tajā dominē koki, kuru augstums konkrētajā vietā var sasniegt vismaz septiņus metrus un kuru pašreizējā vai potenciālā vainagu projekcija ir vismaz 20 procenti no mežaudzes aizņemtās platības. (COMMIN)
Marginalizācija	Marginalization	Šī projekta izpratnē ar marginalizāciju tiek izprasts process, kad teritorijā veidojas nomales efekts, iedzīvotājiem un ekonomiskajiem procesiem pārvietojoties uz lieliem attīstības centiem.
Migrācija	Migration	Pārvietošanās
Monitorings	Monitoring	Monitorings ir procesa vai citu parametru nepārtraukta pārraudzība, arī instrumentāla kontrole. Tā ir regulāra novērošana, vērtēšana un pārskats par rīcību un pārmaiņām attīstības stratēģiju īstenošanā

		saskaņā ar rīcības programmu. Monitorings sagatavo korektīvus lēmumus un stratēģijas atkārtotu pārskatīšanu. (COMMIN)
Novecošanās	Aging	Aktīvo vecumu (65+) pārsniegušo iedzīvotāju īpatsvara pieaugums
Pamata indikatori	Base indicators	ESPOL datu bāzes informācija par iedzīvotājiem, nodarbinātību, bezdarba līmeni un ekonomisko situāciju. Informācijas avots ir EUROSTAT, reģionālie statistiskie dati.
Policentriska telpiskā struktūra	polycentric spatial structure	Policentriska telpiskā struktūra tiek attiecināta uz apdzīvojuma sistēmas morfoloģiju. Tā pieņem, ka dažādos apdzīvoto vietu hierarhijas līmeņos pastāv vairākas līdzīga izmēra pilsētu aglomerācijas, pretstatā situācijām, ka katrā no līmeņiem dominē tikai viena liela centrālā pilsēta un dažkārt pat izslēdzot atsevišķu telpisko starplīmeņu eksistenci. Policentriskās telpiskās struktūras un attīstības princips var tikt piemērots dažādos līmeņos, sākot no visas Eiropas līdz reģionam. (COMMIN)
Policentrisks	polycentric	Policentrisks - ar daudziem centriem. Apdzīvojums, kur pastāv vairāki līdzvērtīgi vai arī viens otru papildinoši centri. (Nacionālais attīstības plāns)
Policentrisms, policentriskums	Polycentricity	Policentrisma nozīmīgs aspekts ir tā pielietojums dažādos telpiskos mērogos. Tas piemērojams Eiropas mērogā, kur tam jāspēj radīt alternatīvas globālajām ekonomikas integrācijas zonām, lai pretstāvētu tā saucamās pentagona zonas Londona - Parīze - Milāna - Minhene - Hamburga

		polarizācijas iespaidam; zemākā līmenī (piemēram, nacionālajā mērogā vai transnacionālajās teritorijās), policentrismam ir jālīdzsvaro apdzīvojuma sistēma ar vairāku dažāda izmēra metropoļu (ne tikai galvaspilsētu) izaugsmi; reģionālajā līmenī policentrismam ir jānodrošina, ka izaugsme un attīstība dod ieguvumus arī vidējām un mazajām pilsētām un uztur un palielina reģiona lauku teritoriju vitalitāti jeb dzīvotspēju. (COMMIN)
Pus-dabiskas teritorijas	Semi-natural areas	pus- dabiskas teritorijas ir dabiskas teritorijas, kur vienlaikus atrodas gan dabas gan kultūras vērtības. (COMMIN)
Projektu indikatori	Project indicators	indikatori, kas iekļauti ESPON datu bāzē, aprēķināti dažādu ESPON 2006. projektu ietvaros un iekļauti būtisko indikatoru un tipoloģiju sarakstā
Summārais dzimstības koeficients	Total fertility rate	Vidējais bērnu skaits, kas piedzimtu vienai sievietei dzīves laikā, ja dzimstība katrā vecumā saglabātos apskatāmā perioda līmenī. (COMMIN)
Sociāla iekļaušana	social inclusion	Sociāla iekļaušana ir process, kura mērķis ir nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām nodrošināt iespējas, pakalpojumus un resursus, kuri nepieciešami, lai pilnvērtīgi piedalītos sabiedrības ekonomiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē, kā arī lielākas līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanā un pieejamību personas pamattiesībām. (COMMIN)
Sugu daudzveidība	Species diversity	salīdzinošs rādītājs, kas raksturo noteiktā teritorijā sastopamo sugu skaitu
Transnacionāls	Transnacional	Apzīmē sadarbību starp organizācijām un

		uzņēmumiem, kas atrodas vairāk nekā vienā Eiropas Savienības valstī. Eiropas Savienības nolūkos ietilpst šīs starpvalstu jeb "transnacionālās" sadarbības sekmēšana. (COMMIN)
Telpiskā attīstība	spatial development	Telpiskā attīstība ir teritoriju evolūcija visās tās dimensijās (ekonomiskajā, sociālajā, vides un fiziskajā). (COMMIN)
Telpiskās attīstības politika	spatial development policy	Telpiskās attīstības politika ir koncepts, kas radies 1990tajos gados (kad Eiropas telpiskās attīstības perspektīva un Eiropas Padomes vadlīnijas ilgtspējīgai attīstībai tika akceptētas) un kas nozīmē politiku, kas veicina telpas attīstību saskaņā ar šiem vispārīgajiem principiem. (COMMIN)
Telpiskā plānošana	Spatial planning	Telpiskā plānošana ietver metodes, ko izmanto sabiedriskais sektors, lai dažādos līmeņos ietekmētu cilvēku un to aktivitāšu izplatību telpā, kā arī dabas, rekreāciju teritoriju un dažāda veida infrastruktūras izvietojumu. (COMMIN)
Urbanizācija	Urbanization	Urbanizācija ir ilgtermiņa sociāli ekonomisks process, kam raksturīga iedzīvotāju un ražošanas koncentrēšanās pilsētās, pilsētu iedzīvotāju īpatsvars pieaugums un pašu pilsētu teritoriju izaugsme; process, ar kuru sabiedrības lauku dzīves veids mainās uz pilsētas dzīves veidu, pilsētnieciska dzīvesveida izplatīšanās. (COMMIN)
Zināšanu sabiedrība	knowledge society	Zināšanu sabiedrība ir sabiedrība, kur ekonomisko procesu virza informācija un zināšanas. Tās attīstību noteic piekļuve informācijai un prasme to pārvaldīt,

		savlaicīga un pakāpeniska investīciju plūsmas pārorientēšana uz nemateriālām vērtībām - sabiedrības sociālo kapitālu, izprotot tā būtisko lomu ekonomisko procesu apritē. Zināšanu nesējs ir ikviens cilvēks, kas pakāpeniski uzkrājis zināšanas un izveidojis savu zināšanu potenciālu. (Nacionālais attīstības plāns)

KOPSAVILKUMS

VRAA uzdevumā veikts pētījums ar mērķi - izvērtēt un izanalizēt ESPON programmas īstenošanas iespējas Latvijā un sagatavot priekšlikumus par tālākajiem pētniecības virzieniem un uzdevumiem. Sniegts esošās situācijas raksturojums pētniecības jomā telpiskajā plānošanā valstī. Izanalizēti atzinumi par pētījumiem ESPON 2006 programmas 10 projektos Latvijas kontekstā un sniegti novērtējumi un secinājumi katra projekta ietvaros. Sagatavoti priekšlikumi par aktuālajām un nepieciešamajām telpiskās plānošanas pētījumu tēmām un virzieniem ESPON 2013 programmas kontekstā. Izvērtēti ESPON pamata un projektu indikatori un sagatavoti priekšlikumi par šo indikatoru izmantošanu Latvijā. Pētījuma rezultātā izdarīti secinājumi par ESPON metodoloģijas un telpiskās attīstības vērtēšanas indikatoru pielietojamas nepieciešamību Latvijā un datu bāzes saskaņošanu ar ESPON parametriem.

Policentriska koncepcija tiek izmantota kā galvenais dzinējs Lisabonas/Gēteborgas stratēģijai, kas vērsta uz konkurētspēju, kohēzijas un ilgtspējīgas attīstības savstarpējo mijiedarbību un tādā veidā norāda savu pilnīgu atbilstību ar ETAP principiem. Policentriskā pilsētu sistēma ir efektīvāka, ilgtspējīgāka un līdzsvarotāka nekā monocentriskā pilsētu sistēma un izkļiedētas mazas apdzīvotas vietas.

Izdarīts secinājums, ka policentrisko attīstību Latvijā nedrīkst veidot uz Rīgas rēķina, to sadrumstalojot un izplatot Rīgas reģiona robežās. Jāturpina paaugstināt Rīgas kā metropoles attīstības potenciāls, un tas jānostiprina kā Baltijas reģiona MEGA-centrs, vienlaicīgi veidojot Latvijas policentrisko urbāno sistēmu uz novadu struktūras pamata.

ES zinātnes, attīstības un inovāciju politikas teritoriālās ietekmes analīzes rezultātā ir secināts, ka nepieciešams izstrādāt reģionu grupēšanas parametrus un citas indikatoru grupas, kas atspoguļotu ES zinātnes, attīstības un inovāciju politikas teritoriālas tendences. ES Struktūrfondu investīciju politikai nav izstrādāti atbilstoši instrumenti teritoriālās kohēzijas nodrošināšanai.

Integrētas zemes izmantošanas attīstība jāsaista ar citiem sektoriem un reģionālām programmām – jāveido lauku attīstības programmas, kas vērstas uz visiem lauku iedzīvotājiem. Nepieciešams reformēt kopienas institūcijas nacionālajā un reģionālajā līmenī, lai līdzsvarotu administratīvos līmeņus, kas saistīti ar laukus ietekmējošo politiku.

Valstīm, kuras nevar sevi nodrošināt ar energoresursiem pilnībā, ir nepieciešama kurināmā diversifikācija un jāattīsta jaunu enerģijas veidu izmantošana. Latvija ir ierindota starp tām valstīm, kas var sevi apgādāt ar enerģiju 15 –50% apjomā.

Nepieciešami lielāki pētījumi attiecībā uz ekonomisko konkurētspēju, vides ilgtspējību un nākotnes telpisko attīstību.

Aktīva līdzdalība ESPON-2013 programmā ir pamatnoteikums Latvijas sadarbībai ar ES dalībvalstīm policentriska, kohēzijas un ilgtspējīgas attīstības virzienos, izmantojot kopējo sistēmisko pieeju problēmu izpētei un risināšanai, kā arī politisko lēmumu pieņemšanai.

Gala ziņojums sastāv no teksta uz 98 lpp., 30 tabulām, 2 attēliem un 20 pielikumiem.

Atslēgas vārdi: Eiropas Savienība, telpiskā attīstība, policentrisms, telpiskā kohēzija, ilgtspējīga attīstība, vērtēšanas indikatori.

IEVADS

Eiropas telpiskās attīstības perspektīvas

Pēdējo desmit gadu laikā Eiropas Savienībā (ES) ir sasniegti pārlicinoši attīstības rezultāti ekonomikas, sociālajā un ekoloģiskajā jomā. ES dalībvalstis darbojas vienotā ekonomikas sistēmā, kas rada aptuveni trešo daļu no pasaules iekšzemes kopprodukta. Šī ekonomiskā varenība, kā arī teritorija, kas ietver vairāk nekā 4 miljonus km² un 490 miljonus iedzīvotāju dažādos reģionos un pilsētās, raksturo ES teritoriālos lielumus.

Neoficiālā ministru sanāsmē par pilsētu attīstību un teritoriālo kohēziju „Par konkurētspējīgāku un ilgtspējīgāku daudzpusīgu reģionu attīstību Eiropā”, kas notika Leipcigā 2007. gada 24. – 25. maijā, bija pieversta uzmanība policentriskai teritoriālai attīstībai, lai plašāk izmantotu Eiropas reģionos pieejamos resursus. Būtisks aspekts ilgtspējīgai attīstībai ir teritoriālā integrācija, tādējādi sekmējot Eiropas attīstību ilgtspējīgas kultūras, sociālās, vides un ekonomikas jomā. Šajā sanāsmē īpaši bija akcentēta nepieciešamība policentriskās apdzīvotu vietu attīstības darbības plānā plašāk integrēt jaunās dalībvalstis, nodrošinot labākus dzīves apstākļus un dzīves līmeni, kā arī vienādas iespējas, un plāns ir orientēts uz reģionālo un vietējo iespēju pilnīgu izmantošanu gan Eiropas centrālajos apgabalos, gan perifērijā.

Kā jau atzīmēts, līdz šim visiem dokumentiem bija rekomendējošs raksturs, formulējot vadlīnijas un ietvarus. Katra no ES dalībvalstīm atbilstoši konkrētai situācijai formulēja ilgtspējīgās attīstības stratēģiju, nodrošināja telpiskās plānošanas procesu un veidoja ilgtspējīgās attīstības un dzīves kvalitātes indikatoru sistēmas un monitoringa principus.

Saskaņā ar dažādos ES līmeņos pieņemtiem dokumentiem ES plānošanas periodā (2007.-2013.gads) tiks pārskatīta Eiropas telpiskās attīstības perspektīva, un saskaņā ar Kohēzijas politikas pamatnostādņēm izstrādāti priekšlikumi vienotiem kohēzijas (teritorija, ekonomika, dabas un sociālā vide) un dzīves kvalitātes indikatoriem ES.

Pamata dokuments - Eiropas telpiskā attīstības perspektīva (ETAP) - ir pieņemta 1999.gadā maijā Potsdamā Reģionālās plānošanas ministru konferencē. ETAP ir politisks ietvars labākai sadarbībai starp Kopienas nozaru politikām un starp dalībvalstīm, reģioniem un pilsētām. ETAP piemērošana ir instruments ilgtspējīgās attīstības politikas integrētai telpiskai plānošanai. ES mērogā integrētai telpiskai plānošanai ir jāapvieno iespējamās rīcības atsevišķu teritoriju attīstībai.

ETAP ir ietvars politiku integrācijai, un par ETAP politiku ieviešanu ir atbildīgas daudzas telpiskās attīstības (zemes izmantošanas, reģionālās plānošanas, pilsētplānošanas) un nozaru plānošanas institūcijas

Eiropas teritorijas telpiskās attīstības vadlīnijas saskaņā ar ETAP dokumentu ir šādas:

1. policentriskas un līdzsvarotas pilsētu sistēmas attīstība;
2. jaunas partnerattiecības starp pilsētām un laukiem;
3. paritātes (vienlīdzības) nodrošināšana piekļūšanai infrastruktūrai un zināšanām;
4. saprātīgi apsaimniekojot, nodrošināt dabas un kultūras mantojuma attīstību un saglabāšanu

1. Policentriska un līdzsvarota ES telpiskā attīstība paredz vairākas iespējamās rīcības, tai skaitā stiprināt vairākas lielas globālās ekonomiskās integrācijas zonas un policentrisku un līdzsvarotu aglomerāciju un reģionu sistēmu, uzlabot starptautisko, nacionālo un reģionālo, vietējo transporta tīklu sasaisti, veicināt integrētu telpiskās attīstības stratēģiju izstrādi pilsētu grupām (klasteriem), kā arī stiprināt sadarbību telpiskās plānošanas jautājumos pārrobežu un transnacionālā līmenī un ziemeļu–dienvidu saites Centrālajā un Austrumu Eiropā un rietumu-austrumu saites Ziemeļeiropā .

2. Dinamiskas, atraktīvas un konkurētspējīgas pilsētas un reģioni paredz šādas iespējamās rīcības:

- attīstīt aglomerāciju, papildus uzmanību pievēršot ES perifērijas apgabalu attīstībai;
- veicināt ekonomikas diversifikāciju pilsētās;
- atbalstīt mazāk attīstīto reģionu un mazo un vidējo pilsētu ekonomisko izaugsmi;
- veicināt saprātīgu pilsētu ekosistēmu apsaimniekošanu;
- īstenot zemes izmantošanas plānošanas politiku pilsētu funkciju integrācijai;
- atbalstīt efektīvas metodes, kas mazinātu nekontrolētu pilsētu ekspansiju.

3. Pilsētu un lauku partnerattiecības paredz šādas iespējamās politiskās rīcības:

- lauku rajonu pilsētās uzturēt pamatpakalpojumus un sabiedrisko transportu;
- veicināt lauku un pilsētu sadarbību ar mērķi stiprināt funkcionālos reģionus;
- integrēt lauku teritorijas ap lielākajām pilsētām šo pilsētu reģionālajās telpiskās attīstības stratēģijās ar mērķi veicināt efektīvāku zemes izmantošanas plānošanu;
- kopīgi izstrādājot projektus un daloties pieredzē, veicināt uz partnerattiecībām balstītu sadarbību starp mazajām un vidējām pilsētām nacionālā un transnacionālā līmenī.

4. Vienlīdzīga pieeja infrastruktūrai un zināšanām paredz šādas iespējamās politiskās rīcības:

- stiprināt sekundāros transporta tīklus un to sasaisti ar Trans Eiropas transporta tīklu;
- veicināt teritoriāli līdzsvarotāku pieeju ES starpkontinentālajam transportam;
- uzlabot satiksmi ar reģioniem gan ES iekšienē, gan ar trešajām valstīm;
- uzlabot pieeju telekomunikācijām un to izmantošanai;
- uzlabot ES, nacionālā un reģionālā līmeņa transporta politiku savietojamību;
- ieviest Eiropas telpiskās sadarbības novērtējuma instrumentus.

5.Efektīvāka un ilgtspējīga infrastruktūras izmantošana paredz šādas iespējamās politiskās rīcības:

- kravu transporta intermodālo mezglu savstarpējas savienošanas veicināšana;
- labāka koordinācija starp telpiskās attīstības politiku, zemes izmantošanas plānošanu un transporta un telekomunikāciju plānošanu;
- sabiedriskā transporta pakalpojumu uzlabošana.

6.Inovāciju (jauninājumu) un zināšanu izplatīšana paredz šādas iespējamās politiskās rīcības:

- plaši integrēt zināšanas atbalstošas politikas;
- nodrošināt visā Eiropā pieeju zināšanu infrastruktūrai;
- veicināt sadarbību starp inovatīviem uzņēmumiem un ātru inovāciju izplatīšanos;
- atbalstīt inovāciju centru dibināšanu.

7.Dabas un kultūras mantojuma saprātīga apsaimniekošana paredz šādas iespējamās rīcības:

- nepieciešama Eiropas ekoloģiskā tīkla *Natura 2000* turpmāka attīstība;
- bioloģiskās daudzveidības saglabāšana;
- integrēta resursu plānošana un atjaunojamās enerģijas lietošanas palielināšana;
- degradēto teritoriju nepareizas un pārlietu intensīvas izmantošanas samazināšana.

8.Ūdens resursu saprātīga apsaimniekošana paredz šādas iespējamās rīcības:

- uzlabot līdzsvaru starp ūdens patēriņu un nodrošinājumu;
- aizsargāt un atjaunot lielos mitrājus, kurus apdraud pārmērīga ūdens izmantošana;
- pārdomāta jūru apsaimniekošana.

9.Kultūras mantojuma radoša apsaimniekošana paredz šādas iespējamās rīcības:

- izstrādāt integrētas stratēģijas apdraudēta kultūras mantojuma aizsardzībai;
- uzturēt un radoši pārveidot aizsargājamus pilsētas arhitektoniskos ansambļus;
- celt mūsdienīgas augstvērtīgas arhitektūras būves;
- stiprināt sabiedrības apziņu par pārdomātu pilsētas un teritorijas attīstības politiku.

Vadlīnijas Eiropas kontinenta ilgtspējīgai telpiskajai attīstībai ir Reģionālās plānošanas ministru konferences (*CEMAT*) 2000.gadā Hanoverē akceptētie desmit telpiskās plānošanas politiskie principi ilgtspējīgai attīstībai Eiropā:

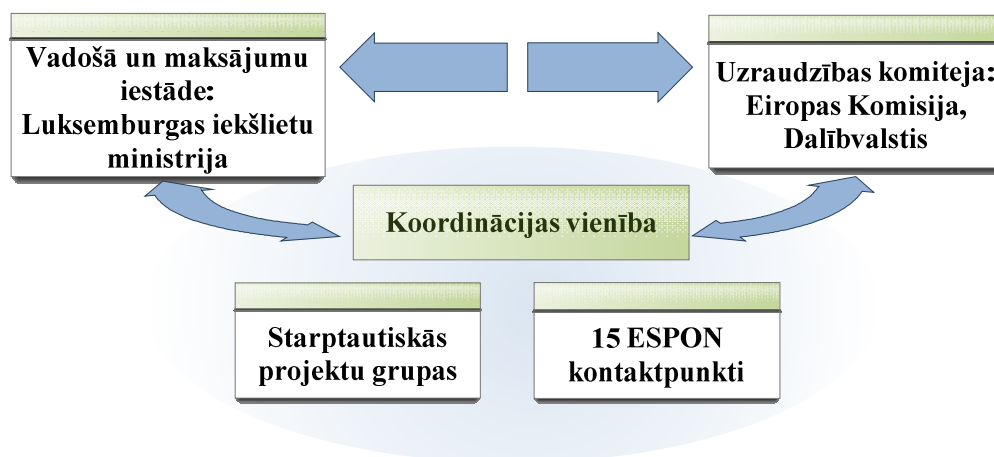
1. Teritoriālās kohēzijas veicināšana.
2. Pilsētu un lauku mijiedarbības attīstības veicināšana un saiknes uzlabošana.
3. Sabalansētākas sasniedzamības veicināšana.
4. Informācijas un zināšanu sasniedzamības attīstība.
5. Vides kaitējumu mazināšana.
6. Dabas resursu un dabas mantojuma saglabāšanas uzlabošana un aizsardzība.
7. Kultūras mantojuma saglabāšanas uzlabošana kā attīstības faktors.
8. Enerģijas resursu attīstība, ievērojot drošību.
9. Augstas kvalitātes, ilgtspējīga tūrisma veicināšana.
10. Dabas katastrofu ietekmes ierobežošana.

Saskaņā ar ETAP pamatnostādņiem 2002.gadā ir izveidots un pašlaik aktīvi darbojas Eiropas telpiskās plānošanas novērošanas tīkls (*European Spatial Planning Observation network- ESPON*). ESPON darbības un finansēšanas struktūra parādīta 1.attēlā.

Izveidotā telpiskās plānošanas novērošanas tīkla mērķis ir panākt labāku ETAP pamatnostādņu izpratni un pielietojumu, kā arī Kohēzijas politikas un citu ES politiku telpiskās dimensijas analīze.

ESPON projektu iespējamās perspektīvas un ietekme:

- Projektu rezultāti dod ieguldījumu Strukturālo fondu politikas attīstībā (teritoriālā kohēzija Trešajā kohēzijas ziņojumā);
- Eiropas teritoriālo prioritāšu atspoguļošana Strukturālo fondu mērķos (2007.-2013. gads);
- Iespējama Eiropas telpiskās attīstības perspektīvas pārskatīšana, aptverot ES 27+2;
- Eiropas Telpiskās plānošanas un teritoriālās attīstības pētniecības tīkla izveide.

Attēls.1. ESPON darbības un koordinācijas shēma

Latvijas aktivitātes telpiskās attīstības plānošanas jomā

Saskaņā ar Nacionālo attīstības plānu ekonomiskās attīstības mērķis nav tikai noteiktu makroekonomisko rādītāju sasniegšana, bet pastāvīga pieaugoša labuma sniegšana valsts iedzīvotājiem, kas iespējama, vienīgi savienojot ilgtspējīgu izaugsmi ar līdzsvarotu labklājības pieaugumu visās sociālās grupās un citu sabiedrības vajadzību apmierināšanu. Mērķa sasniegšanai izvēlēti divi stratēģiskās darbības virzieni – ekonomisko aktivitāti veicinošas tautsaimniecības vides izveide un cilvēkresursu attīstība.

Ar 2009. gada 01. janvāri stāsies spēkā 2008. gada 08. maijā LR Saeimā pieņemtais Attīstības plānošanas sistēmas likums (APSL), kura mērķis ir noteikt plānošanas dokumentu veidus un hierarhiju valstī, kā arī nodrošināt valsts un pašvaldību institūciju pieņemto lēmumu sasaisti un savstarpējo saskaņotību. Likumā noteikts, ka attīstības plānošana notiek trīs līmeņos: nacionālajā, reģionālajā un vietējā, savukārt katrā no šiem līmeņiem attīstība tiek plānota ilgtermiņā (līdz 25 gadiem), vidējā termiņā (līdz 7 gadiem) un īstermiņā (līdz trim gadiem). APSL noteiks plānošanas dokumentu hierarhiju.

Latvijas Ilgtspējīgas Attīstības Stratēģija - augstākais ilgtermiņa attīstības plānošanas dokuments valstī, kurā tiks noteiktas valsts ilgtermiņa attīstības prioritātes un *Telpiskās attīstības perspektīva*. Telpiskās attīstības perspektīvai vajadzētu būt stratēģiskam dokumentam, kas nosaka prioritārās valsts interešu telpas, teritorijas un objektus .

Nacionālais attīstības plāns- nacionālā līmeņa vidēja termiņa plānošanas dokuments, kurā noteiktas savstarpēji koordinētas, valsts stratēģiskajiem mērķiem atbilstošas valsts attīstības prioritātes.

Teritorijas attīstības prioritātes un telpiskās attīstības perspektīva -reģionālā un vietējā līmenī ir ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments.

Attīstības programma - reģionālā un vietējā līmeņa vidēja termiņa dokuments, kurā noteikts telpiskās attīstības stratēģijā izvirzīto prioritāšu īstenošanai nepieciešamo pasākumu kopums

Latvijas iesaistīšanās ESPON aktivitātēs

Latvijas ESPON Uzraudzības komitejā ir pārstāvēta Reģionālas attīstības un pašvaldību lietu ministrija un kontaktpunkta pārstāvniecību nodrošina Valsts Reģionālas attīstības aģentūra.

1. Pārskats par situāciju Latvijas telpiskās attīstības pētniecības jomā

Pētījuma pirmās nodaļas autori ir trīs izpētes līgumdarba izpildītāji, kuri katrs atbild par uzrakstīto.

1.1. nodaļas autore ir Dr. Dagnija Blumberga ar M.Sc. Ineses Trušiņas papildinājumiem. Šī nodaļa ir izveidota, balstoties uz RTU Telpiskās un reģionālās attīstības pētījumu centra veikto pētījumu, kuru apkopoja Inese Trušiņa.

1.2. nodaļas autors un 2. pielikuma autors ir M.Sc. Armands Pužulis.

1.3. un 1.4. nodaļas autore ir Dr. Dagnija Blumberga.

1.1. Pētījumu izmantošana reģionu, rajonu un vietējo pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentu izstrādē

1.1.1. Aptaujas rezultāti

Saskaņā ar līgumdarba uzdevumu RTU Telpiskās un reģionālās attīstības pētījumu centrs veica analītisko darbu par telpisko pētījumu izmantošanu un to nepieciešamību reģionu, rajonu un vietējo pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentu sagatavošanā.

Aptaujas uzdevums bija izvērtēt telpisko pētījumu izmantošanas pakāpi un to nepieciešamību reģionu, rajonu un vietējo pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentu sagatavošanā:

- kādi pētījumi telpiskās plānošanas kontekstā ir tikuši izmantoti un kādi ir nepieciešami;
- noteikt reģionu, rajonu un vietējo pašvaldību informētības līmeni par Eiropas telpiskās plānošanas novērošanas tīkla (ESPON) aktivitātēm un iespējamo ESPON darbības rezultātu izmantošanu.

Aptauja tika veikta 2008. gada rudenī, aptaujājot respondentus četros valsts plānošanas līmeņos:

- plānošanas reģionos – Rīgas plānošanas reģions, Zemgales plānošanas reģions, Vidzemes plānošanas reģions, Kurzemes plānošanas reģions, Latgales plānošanas reģions;
- rajonos - Aizkraukles, Alūksnes, Balvu, Bauskas, Cēsu, Daugavpils, Dobeles, Gulbenes, Jelgavas, Jēkabpils, Krāslavas, Kuldīgas, Liepājas, Limbažu, Ludzas, Madonas, Ogres, Preiļu, Rēzeknes, Rīgas, Saldus, Talsu, Tukuma, Valkas, Valmieras, Ventspils;

- pilsētās - Rīga, Ventspils, Liepāja, Daugavpils, Jelgava, Jūrmala, Rēzekne, Valmiera, Jēkabpils, Kuldīga, Saldus, Tukums, Cēsis, Dobele, Gulbene, Smiltene un Aizkraukle.
- novados un pagastos - Līvāni, Preiļi, Krāslava, Sigulda, Ogre un Salaspils.

Aptaujas anketas struktūra ietvēra piecus moduļus:

1. *Informācija par aptaujas dalībnieku* – informācija par reģionu, attīstības departamenta vadītāju, kontaktpersonas vārdu un uzvārdu, telefonu un faksu numuri.
2. *Telpisko pētījumu izmantošana plānošanas dokumentos* – tika uzdoti jautājumi, vai tiek izmantoti telpiskie pētījumi, ja nav izmantoti, bija nepieciešams paskaidrot iemeslus, kā arī – atzīmēt aktuālāko tēmu, izvēloties kādu no piecām piedāvātajām: teritoriālās tendences, politiku ietekme uz teritoriju, integrētas koncepcijas un instrumenti, attīstības scenāriji, teritoriālie vai citi indikatori vai aprakstīt citas iespējamās pētījumu tēmas.
3. *Telpisko pētījumu rezultātu iegūšanas paņēmieni* – bija jānorāda, vai pētījumi ir veikti pašu spēkiem vai pēc pasūtījuma.
4. *Paveiktie un vēlamie telpiskie pētījumi* - respondentiem bija nepieciešams aprakstīt pašu spēkiem veiktos, pasūtītos un izmantotos telpiskos pētījumus no 1998.gada līdz 2008.gadam, kā arī definēt nepieciešamās telpisko pētījumu tēmas, kuras ir svarīgas plānošanas dokumentu izstrādes procesā. Aptaujas dalībnieki minēja uzņēmumus un zinātniskās institūcijas, ar kurām tika noslēgti līgumi par pētījumu veikšanu.
5. *ESPON programmas pētījumu rezultātu izmantošanas līmenis* - aptaujas dalībniekiem bija nepieciešams atbildēt uz jautājumiem par ESPON programmu pētījumu un dokumentu izmantošanu plānošanas dokumentu izstrādē, piedalīšanos ESPON aktivitātēs un vispārējo informētības līmeni par Eiropas telpiskās plānošanas novērošanas tīkla darbību.

Kopumā tika apkopota informācija, kas bija saņemta no 56% aptaujāto respondentu.

Respondentu atsaucība sadalījās šādi:

- Plānošanas reģioni – 100% respondentu atbildēja uz aptaujas anketas jautājumiem.
- Rajoni - 42% respondentu atbildēja uz aptaujas anketas jautājumiem.
- Republikas pilsētas- 67% respondentu atbildēja uz aptaujas anketas jautājumiem.
- Pilsētu pašvaldības - 50% respondentu atbildēja uz aptaujas anketas jautājumiem.
- Novadu pašvaldības - 67% respondentu atbildēja uz aptaujas anketas jautājumiem.

Visatsaucīgākie bija plānošanas reģioni, savukārt rajonu atsaucība bija neliela (42%).

1.1.2. Secinājumi

1. Saskaņā ar aptaujas rezultātiem *plānošanas reģionos* ir aktīvi uzsākta telpiskās attīstības pētījumu plānošana un organizēšana, ar mērķi turpmāk izmantot zinātniski pamatotus datus un koncepcijas plānošanas dokumentu sagatavošanas procesā. Galvenās pētījumu tēmas ir saistītas ar teritoriju attīstību raksturojošiem sociālekonomiskiem rādītājiem un nozaru attīstību raksturojošiem rādītājiem, teritorijas attīstības tendenču analīzi. Nav veikti pētījumi par politikas teritoriālo ietekmi.

Kurzemes plānošanas reģions pēc aptaujas datiem uzrāda zemu aktivitātes līmeni telpisko pētījumu organizēšanā un izmantošanā.

Plānošanas reģionos pētījumi netiek pasūtīti zinātniski pētnieciskās institūcijās. Rīgas un Latgales plānošanas reģioni pētījumus galvenokārt pasūta uzņēmumos, bet pārējie plānošanas reģioni pētījumus veic paši.

2. *Rajonos* parasti pētījumus nepasūta un neveic paši, bet izmanto jau veiktus līdzīgus pētījumus. Galvenās telpisko pētījumu tēmas, kas tiek izmantotas plānošanas dokumentu sagatavošanā, ir teritoriālo tendenču analīze. Nav veikti pētījumi par politikas teritoriālo ietekmi.

3. Atšķirīga situācija ir *Latvijas lielākajās pilsētās*, kur pētījumu veikšanā ir iesaistītas Latvijas augstskolas un vairāki specializētie uzņēmumi. Latvijas pilsētās ir veikti pētījumi par politikas teritoriālo ietekmi un daudz lielāka interese ir par problēmām, kuras saistītas ar indikatoru izvēli. Situācija Latvijas pilsētās ar pētījumu izmantošanu plānošanas dokumentu sagatavošanas procesā ir ļoti atšķirīga.

Galvenās telpisko pētījumu tēmas, kas tiek izmantotas plānošanas dokumentu sagatavošanā, ir teritoriālie un cita veida indikatori, kā arī teritoriālās tendences. Nelielos apmēros ir veikti pētījumi par politikas teritoriālo ietekmi. Liela uzmanība ir pievērsta indikatoru problēmai.

Latvijas lielākajās pilsētās telpiskie pētījumi galvenokārt tiek pasūtīti. Pilsētas telpiskās attīstības pētījumu veikšanā ir iesaistītas Latvijas augstskolas un vairāki specializētie uzņēmumi.

Balstoties uz aptaujas rezultātiem un ekspertu vērtējumiem, pilsētu spējas organizēt un aktīvi izmantot telpiskos pētījumus plānošanas dokumentos stiprās un vājās puses ir apkopotas 1.1. tabulā.

Latvijas pilsētu spēju organizēt un aktīvi izmantot telpiskos pētījumus analīze

Pilsētas	Stiprās puses	Vājās puses
Rīga	• Loti aktīva pētījumu izmantošana • Daudz un daudzpusīgu pētījumu pasūtīšana • Latvijas un Rīgas augstskolu potenciāla izmantošana.	• Pētījumi galvenokārt veikti atsevišķās nozarēs • Trūkst starpnozaru pētījumu pasūtīšana un izmantošana • Trūkst pilsētas telpiskās attīstības stratēģijas • Netiek izmantoti ES telpiskās attīstības materiāli plānošanas dokumentu sagatavošanas procesā
Jelgava, Ventspils	• Aktīva pētījumu izmantošana • Latvijas augstskolu potenciāla izmantošana • Mēģinājumi izmantot ES telpiskās attīstības materiālus plānošanas dokumentu sagatavošanā	• Pētījumi galvenokārt veikti atsevišķās nozarēs • Trūkst starpnozaru pētījumi • Nepietiekami augsts speciālistu kvalifikācijas līmenis
Daugavpils, Rēzekne, Liepāja	Pilsētu attīstības departamentiem ir pietiekami augsts potenciāls organizēt pašiem vai pasūtīt pētījumu telpiskās attīstības kontekstā (avots- telefona intervijas ar ekspertiem).	• Nepietiekami augsts speciālistu kvalifikācijas līmenis
Citas pilsētas: Cēsis, Dobele, Smiltene Valmiera, Gulbene		- Nepietiekama cilvēkresursu kapacitāte - Nepietiekami finansu resursi - Trūkst informācijas - Nepietiekama iesaistīšanās pētījumu procesā

4. Daudz sliktāka situācija ir izveidojusies *mazo pilsētu, novadu un pagastu pašvaldībās*. Parasti trūkst speciālistu un izpratnes par pētījumiem telpiskās attīstības kontekstā.
5. Pamatojoties uz aptaujas rezultātiem un ekspertu vērtējumiem, atšķirīga situācija vērojama Rīgas pilsētā telpiskās attīstības plānošanas jomā. Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments plāno un pasūta pētījumus dažādās jomās, piemēram, demogrāfija, sociālekonomiskā analīze, degradēto teritoriju izpēte, zemes izmantošanas problēmas, attīstības perspektīvas starptautiskā kontekstā, transporta koridoru pētījumi, stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējums un citi. Pētījumu organizēšanā aktīvi tiek iesaistītas Latvijas augstskolas, ārzemju un vietējie uzņēmumi.
6. Pamatojoties uz anketām un ekspertu vērtējumu, galvenais iemesls, kāpēc netiek pasūtīti pētījumi un kāpēc rajonos un pašvaldībās telpiskie pētījumi netiek izmantoti

plānošanas dokumentu sagatavošanas procesā, ir neskaidrības un problēmas, kas samilzušas sakarā ar valstī notiekošo *administratīvi teritoriālo reformu* (ATR).

7. Vadoties no respondentu atbildēm, ir noteikti *galvenie attīstības plānošanas dokumenti*, kuru sagatavošanas procesā nepieciešami telpiskie pētījumi:
  - attīstības plāni un programmas dažādos līmeņos;
  - plānošanas reģiona, rajona ilgtermiņa attīstības stratēģijas;
  - plānošanas reģiona, rajona teritorijas plānojumi;
  - plānošanas reģiona, rajona telpiskie plānojumi;
  - ilgspējīgas attīstības nosacījumi, vadoties no iedzīvotāju skaita, apbūves blīvuma un citiem parametriem.
8. *Latvijas lielākās universitātes* ir maz iesaistītas pētījumos, kas liecina ne tikai par to, ka netiek pasūtīti pētījumi, bet arī par to, ka zinātniskās institūcijas nepiedāvā attiecīgas tēmas vai arī tām nav pietiekami augsta autoritāte pasūtītāju vidū telpiskās plānošanas kontekstā.
9. Visos Latvijas plānošanas līmeņos – reģionālā, rajonu, pilsētu, novadu un pagastu – vērojama minimāla informētība par *Eiropas telpiskās plānošanas novērošanas tīkla* aktivitātēm un pētījumiem. Tikai Ventspils un Rīgas pilsētu pārstāvji ir nedaudz informēti par ESPON tīklojumu. Izpratne par iespējām iesaistīties ESPON aktivitātēs ir ļoti zema.

1.1.3. Priekšlikumi

1. Nepieciešama stratēģisko dokumentu drīzāka izstrāde, kuros būtu noteiktas galvenās vadlīnijas un nepieciešamo pētījumu jomas. Tas viestu lielāku skaidrību visos plānošanas līmeņos par nepieciešamajām pētniecības aktivitātēm.
2. Visu plānošanas līmeņu cilvēkresursu kapacitātes palielināšana, iesaistot plānotājus kvalifikācijas celšanas un citās mūžizglītības aktivitātēs.
3. Eiropas Struktūrfondu efektīva izmantošana visu plānošanas līmeņu kapacitātes stiprināšanai.
4. Latvijas augstskolu un zinātnisko institūciju aktīva iesaistīšana telpiskās attīstības pētījumu veikšanā.
5. Visos plānošanas līmeņos dažāda veida aktivitāšu organizēšana ESPON Programmas mērķu un rezultātu izskaidrošanai.

1.2. Pētījumu izmantošana valsts līmeņa attīstības plānošanas dokumentu izstrādē

1.2.1. Ekspertu vērtējums

Šajā pētījumā tika analizēti valsts stratēģiskie un nozaru politiku plānošanas dokumenti, kas aptver politikas jomas, kas saistītas ar analizētajiem ESPON ziņojumiem. Ņemot vērā ESPON ziņojumu komplekso un telpisko raksturu, atsevišķas jomas Latvijā nav ietvertas politikas dokumentos. Analizēto politikas dokumentu sarakstu skatīt 2.pielikumā.

Ar Latvijas stratēģiskajiem attīstības plānošanas dokumentiem saskaņā ar Attīstības plānošanas sistēmas likumu šeit tiek saprasti:

- Latvijas izaugsmes modelis „Cilvēks pirmajā vietā”;
- ilgtermiņa politikas plānošanas dokuments - Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas 1. redakcija (pašlaik projekts);
- vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments - Nacionālais attīstības plāns.

Kā politikas plānošanas dokumentu datu avots tika izmantota atbilstošo nozaru ministriju mājas lapu informācija un Valsts kancelejas politikas plānošanas dokumentu datu bāze POLSIS.

POLSIS datu bāze apkopo dokumentus dažādā griezumā un piedāvā meklēšanu pēc trijiem parametriem:

- politikas jomas,
- iesniedzējas institūcijas nosaukuma,
- dokumentu hierarhijas.

Tika izvēlēti tie dokumenti, kas atrodas hierarhiski augstāk attiecīgās politikas jomā – koncepcijas, pamatnostādnes, programmas. Te jāatzīmē, ka politikas dokumentu hierarhija dažādās nozarēs ir atšķirīgā izstrādes pakāpē un bieži neaptver visus politikas plānošanas dokumentu līmeņus.

Kā papildus avots tika skatīta Valsts kancelejas mājas lapā ievietotā informācija par pētījumiem atsevišķās politikas jomās. Jāatzīmē, ka šīs politikas jomas atšķiras no tām, kas tiek piedāvātas politikas plānošanas dokumentu datu bāzē. Informācija ir nepilnīga un sakārtota kļūdaini – bieži iztrūkst nozīmīgi pētījumi par atbilstošu politikas jomu vai arī informācija ir ievietota neatbilstošā politikas jomā.

Dokumentos tika analizēta pieejamā informācija, kas atspoguļota atsaucēs vai izmantoto avotu sarakstā, pēc kā tika spriests par pētījumu izmantošanu politikas plānošanas dokumentos. Šeit netika analizēts pats dokuments, bet norādītās atsauces par pētījumu izmantošanu dokumenta izstrādē.

Latvijas stratēģiskajos plānošanas dokumentos nav iekļauti pētījumi un literatūras atsauces vai izmantoto pētījumu saraksts. To nosaka arī pašu dokumentu statuss – tie ir sagatavoti plašai sabiedrībai kā kopsavilkumi. Patiesībā šo dokumentu sagatavošanā ir izmantoti daudzveidīgi pētījumi. Rezultātā - pēc dokumentu satura nav iespējams spriest par pētījumu izmantošanu to izstrādē.

Lielākajā daļā no nozaru politikas plānošanas dokumentiem nav norādīti izmantotie pētījumi. Daļa no dokumentiem sniedz atsauces, bet lielākā daļa tās nenorāda. Spriežot pēc pieejamās informācijas, telpiskās attīstības pētījumi nozaru plānošanas dokumentos tiek izmantoti ļoti maz. Vairāk atsauces ir Reģionālās politikas pamatnostādņēs, kuru saturs nosaka nepieciešamību pēc šādiem pētījumiem.

1.2.2. Secinājumi

1. *Nozaru ministriju* mājas lapās pieejamā informācija bieži vien nav strukturēta, ir grūti atrodamā, dažos gadījumos politikas plānošanas dokumenti vispār nav pieejami – attiecīgās nozares dokumenti nav ievietoti vai nedarbojas norādītās saites uz dokumentiem.

2. *Valsts kancelejas* datu bāzē esošo pētījumu saraksts ir nepilnīgs un neprecīzs:

- nav sniegtas atsauces uz izmantotajiem pētījumu materiāliem;
- nav iespējams noteikt pētījumu izmantošanu pēc dokumentu apstiprināšanas;
- nav iespējams noteikt – cik un kādi telpiskās attīstības pētījumi ir veikti.

3. Ņemot vērā ekspertu pieredzi plānošanas dokumentu sagatavošanā, var izdarīt šādus pieņēmumus :

- Daudzi dokumenti neņem vērā telpiskos aspektus;
- Telpiskie pētījumi nav izstrādāti jomās, kas ir nepieciešamas noteiktu nozaru politikas plānošanai;
- Iespējams, pētījumi tiek izmantoti nevis, lai pamatotu politiku, bet gan, lai uzraudzītu tās ieviešanu.

1.2.3. Priekšlikumi

1. Veikt politikas izstrādei nepieciešamo pētījumu nepieciešamības izvērtējumu.
2. Iestrādāt prasību veikt politikas dokumentu izstrādes laikā veikto vai izmantoto pētījumu apkopojumu vai atsauci.
3. Nepieciešams uzlabot un papildināt Valsts kancelejas pētījumu datu bāzi, nodrošinot izstrādāto dokumentu elektronisku pieejamību, iekļaujot visu valsts institūciju veiktos pētījumus.

1.3. Latvijas augstākās izglītības iestādēs un zinātniskās pētniecības iestādēs veiktie pētījumi

1.3.1. Ekspertu vērtējums

1. Telpiskās plānošanas (pareizāk būtu teikt teritorijas plānošanas ar telpiskās plānošanas iezīmēm) izpētē valda haoss un nesapratne. Trūkst pilnvērtīga informācija par veiktajiem pētījumiem, pētījumu kvalitāti, par izpildītājiem utt.
2. Telpiskās plānošanas zinātnisko pētījumu kvalitāte ir atkarīga no izpētes darbu izpildītāju profesionalitātes un pasūtītāja izglītības līmeņa. Šobrīd ir izveidojusies situācija, ka izpēte tiek pasūtīta institūcijās, kur nav zinātnieku. Zinātnieka līmeni nosaka iegūtais zinātniskais grāds (akadēmiskais maģistrs noteiktā zinātnes nozarē vai augstākais zinātniskais grāds - doktors noteiktā zinātnes nozarē). Šobrīd zinātniskās institūcijas tiek reģistrētas LR Izglītības un zinātnes ministrijā zinātnisko institūciju reģistrā.
3. Zinātniski pētnieciskās institūcijas (ekspertu vērtējums un aptaujas rezultāti), kas līdz šim ir veikušas telpiskās plānošanas pētījumus reģionu un pašvaldību līmenī, kā arī nozaru un starpnozaru pētījumus ir šādas:
  - a. Latvijas augstskolas un universitātes:
    - i. Latvijas Universitāte;
    - ii. Rīgas Ekonomikas augstskola;
    - iii. Latvijas Lauksaimniecības universitāte;
    - iv. Ventspils Augstskola;
    - v. Rīgas Tehniskā universitāte;
    - vi. Daugavpils Universitāte;
    - vii. Rēzeknes Augstskola;
    - viii. Liepājas Universitāte;
    - ix. Informācijas sistēmu menedžmenta augstskola.
  - b. Zinātniskās institūcijas:
    - i. LZA Ekonomikas institūts;
    - ii. Nacionālais Botāniskais dārzs.
4. Latvijā ir daudz sabiedrības ar ierobežotu atbildību, kuras ir veikušas pētījumus gan plānošanas reģionu, gan rajonu un pilsētu līmenī un arī nozaru un starpnozaru līmenī. Šo uzņēmumu spektrs ir ļoti plašs. Dažas no tām ir: SIA „Konsultanti”, SIA „Ekodoma”, SIA „Grupa 93 ”, SIA „Konsorts”, SIA „Reģionālo pētījumu un

plānošanas centrs”, SIA „Reģionālie projekti”, SIA „Treimanis un sabiedrotie”, SIA „Risks un audits”, SIA „E.Daniševska birojs”, SIA „Solvers”, SIA „Inprocess”, SIA „Sebris”, SIA „ELLE”, SIA „3C”, SIA „Ravenshill consulting”, SIA „Intrasetviss”, SIA „L4”, SIA „Projekts 3”, SIA „DEA Baltika”, SIA „Attīstības projektu institūts”, SIA „METRUM”, SIA „AC Konsultācijas”, SIA „VentEko” u.c. Daudzi no šiem uzņēmumiem bieži izpētē iesaista pieaicinātus ekspertus – zinātniekus.

5. Daudz institūciju dalība zinātniskajā izpētē ir jāvērtē gan pozitīvi, gan negatīvi. Pozitīvais ir konkurence, kas kopumā ir attīstības dzinējspēks. Cits jautājums ir zinātniskās izpētes kvalitāte. Ļoti bieži ir situācija, kad šajos uzņēmumos nav neviena zinātnieka.
6. Pētījumu tematika ir ļoti plaša. To varētu klasificēt pēc tematikas, līmeņiem, nozarēm un citiem rādītājiem.
7. Latvijā ir izstrādāti valsts attīstības plāni un stratēģijas, teritoriālās plānošanas dokumenti, kuru pamatā ir zinātniskā izpēte, ar telpiskās attīstības iezīmēm. Tomēr galvenais, kas trūkst līdz šim veiktajiem pētījumiem, ir sistēmiskas pieejas trūkums.
8. Latvijā ir ļoti niecīgs pētījumu skaits, kuri ir „tīri” telpiskās plānošanas izpētes darbi. Latvijā ir ļoti liels skaits pētījumu, kuros ir šauri risināts kāds telpiskās plānošanas aspekts. Tādi pētījumi ir par dabas resursiem (ūdens, gaiss, enerģija, materiāli), par dabas mantojumu, par demogrāfijas problēmām utt.
9. Svarīgi ir atzīmēt, ka pēdējo gadu laikā ir pieaugusi zinātnieku starptautiskā sadarbība, kuru rezultātā tiek veikti izpētes darbi telpiskās plānošanas līmeņos vai nozarēs. Tādi ir gandrīz katrai universitātei Latvijā.

1.3.2. Ieteikumi - potenciālais Latvijas pētniecības centru tīklojums

Latvijas pētniecības centru tīklojuma struktūru varētu veidot līdzīgi Vides zinātnes un izglītības padomei (skat. 3.pielikumu MK noteikumi Nr. 372 06.09.2007 Vides zinātnes un izglītības padomes nolikums).

Latvijas Telpiskās plānošanas zinātnes un izglītības padome (TPZIP) varētu būt koordinējoša un konsultatīva starpnozaru institūcija, kuras mērķis ir veicināt ar telpiskās plānošanas zinātnes un izglītības attīstību saistītu institūciju sadarbību.

Latvijas Telpiskās plānošanas zinātnes un izglītības padomes darbā un aktivitātēs būtu jāiesaistās:

- visām universitātēm un augstskolām, kurām ir atbilstošas studiju programmas vai zinātnieku grupas, kas strādā ar telpiskās plānošanas jautājumiem:
  - Latvijas Universitāte;
  - Rīgas Tehniskā universitāte;
  - Latvijas Lauksaimniecības universitāte;
  - Daugavpils Universitāte;
  - Rēzeknes Augstskola;
  - Liepājas Universitāte;
  - Vidzemes augstskola;
  - Rīgas Ekonomikas augstskola;
  - Ventspils Augstskola.
- vadoties no ekspertu ieteikuma, visām ministrijām, kuru politikām ir būtiska ietekme uz teritoriju attīstību un kas strādā ar telpiskās plānošanas jautājumiem:
  - RAPLM;
  - Vides ministrija;
  - Finanšu ministrija;
  - Ekonomikas ministrija;
  - Zemkopības ministrija;
  - IZM;
  - Satiksmes ministrija;
  - Labklājības ministrija.
- LZA pārstāvis.

1.4. Kopsavilkums un ieteikumi situācijas uzlabošanai pētniecības jomā

1.4.1. Kopsavilkums

1. Telpiskās plānošanas pētījumi Latvijā tiek veikti neregulāri, bez sistēmiskas pieejas šī jautājuma risināšanā. Pētījumu kvalitāti būtiski ietekmē cilvēkfaktors, kas šajā gadījumā ir atkarīgs no pasūtītāju zināšanu līmeņa un individuālajām rakstura īpašībām.
2. Nozaru ministriju mājas lapās pieejamā informācija bieži vien nav strukturēta, ir grūti atrodamā, dažos gadījumos politikas plānošanas dokumenti vispār nav pieejami – attiecīgās nozares dokumenti nav ievietoti vai nedarbojas norādītās saites uz dokumentiem.

3. Telpisko pētījumu pasūtīšanā, organizācijā un izmantošanā vērojama liela reģionāla atšķirība. Vienīgi Rīgas pilsētā regulāri tiek veikti sistematizēti pētījumi.
4. Latvijas lielākās universitātes ir maz iesaistītas pētījumos, kas liecina ne tikai par to, ka pasūtītājs neizvirza profesionālas prasības nepieciešamajiem pētījumiem, bet arī par to, ka zinātniskās institūcijas nepiedāvā attiecīgās tēmām vai arī tām nav pietiekami augsta autoritāte pasūtītāju vidū telpiskās plānošanas kontekstā.
5. Visos Latvijas plānošanas līmeņos – reģionālā, rajonu, pilsētu, novadu un pagastu – vērojama minimāla informētība par Eiropas telpiskās plānošanas novērošanas tīkla aktivitātēm. Tikai Ventspils un Rīgas pilsētu pārstāvji nedaudz zina par ESPON tīklojumu. Izpratne par iespējām iesaistīties ESPON aktivitātēs ir ļoti vāja.
6. Trūkst pilnvērtīgas datu bāzes ar esošo pētījumu sarakstu. Tas nozīmē, ka nav sniegtas atsauksmes uz izmantotajiem pētījumu materiāliem, nav iespējams noteikt pētījumu izmantošanu pēc dokumentu apstiprināšanas un nav iespējams noteikt – cik un kādi ir veikti telpiskās attīstības pētījumi.

1.4.2. Ieteikumi situācijas uzlabošanai pētniecības jomā

1. Nepieciešams izveidot pētījumu reģistru (piemēram, VRAA, ņemot vērā šīs aģentūras kvalifikāciju un funkcijas) par visiem līdz šim veiktajiem pētījumiem telpiskās attīstības jomā, kuri ir veikti par valsts un pašvaldību budžeta līdzekļiem (arī līdzfinansētie). Reģistru atjaunot regulāri - katru mēnesi. Nodrošināt minētās informācijas publisku pieejamību.
2. Nepieciešams izveidot reģistru par zinātniskajām institūcijām, kas var veikt izpēti telpiskās plānošanas jomā. Iespējams, ka vajadzētu izstrādāt akreditācijas noteikumus šādām institūcijām. Kritēriji varētu būt šādi: publikācijas šajā jomā, pētnieku izglītība: zinātniskie grādi, iepriekš veikto pētījumu saraksts un kādas atskaites piemērs utt..
3. Lai likvidētu telpiskās plānošanas zinātniskās izpētes nesistemātisku raksturu, izstrādāt MK noteikumus, kuri ir jāpilda visiem, kas pasūta pētījumus par valsts līdzekļiem par telpisko plānošanu. Noteikumos vajadzētu iekļaut jautājumus gan par vispārējām prasībām izpildītāja kvalifikācijas definēšanai, gan arī par paveiktā darba kvalitātes garantēšanu (piemēram, darbs ir jāprezentē publiski un tam ir jābūt recenzijai no atbilstoša līmeņa zinātnieka vai zinātniskas institūcijas).
4. Izveidot pamatprasību nolikumu, kurš ir jāievēro katram izpildītājam. Piemēram, izpētes atskaitē obligāti ir jābūt metodikas izklāstam, rezultātu analīzei, secinājumiem un rekomendācijām, kā arī pilnvērtīgam izmantotās literatūras sarakstam.

5. Vajadzētu izveidot RAPLM vai VRAA pārziņā strādājošu Latvijas Telpiskās plānošanas zinātnes un izglītības padomi (TPZIP), kura būtu koordinējoša un konsultatīva starpnozaru institūcija, kuras mērķis ir veicināt ar telpiskās plānošanas zinātnes un izglītības attīstību saistītu institūciju sadarbību.

2. ESPON 2006 programmas projektu ekspertu vērtējums

2.1. Ievads

Viens no Eiropas Telpiskās attīstības perspektīvas (ETAP) pamata pieņēmumiem ir tas, ka telpiskā plānošana vai telpiskās attīstības politika var veicināt labāku, lētāku un efektīvāku politiku ieviešanu. Neņemot vērā politiku ietekmes telpiskos aspektus un telpisko koordināciju, kā arī telpiskās attīstības perspektīvas, ir draudi, ka politiku ietekme var kļūt pretrunīga, neefektīva un daudz dārgāka. Tas ir viens no ESPON mērķiem – analizēt un dziļāk pārbaudīt telpiskās plānošanas un koordinācijas nepieciešamību un pievienoto vērtību.

Runājot par politiku telpiskajiem aspektiem, ir domāti divi atšķirīgi aspekti: pirmkārt, reģionālā ietekme un jomas, kas tiešā veidā skar specifiskas lokālās un reģionālās struktūras. Otrkārt, vispārīgāka iekļaušanās sabiedrības telpiskajā organizācijā - cilvēku apdzīvoto vietu struktūra, kopienu attiecības vai transporta plūsmas. Abi aspekti ir cieši saistīti. Termins „telpiskais” un „reģionālais” ir lietoti iepriekš minētā nozīmē, bet tiks lietots arī termins „telpiskais” kā vispārīgāks termins, kas apvieno abas specifiskās nozīmes.

Galvenie ETAP mērķi ir stiprināt teritoriālo kohēziju Eiropā, atbalstīt līdzsvarotāku attīstību un mazināt atšķirības un stiprināt reģionālo konkurētspēju un kooperāciju Eiropas reģionos un starp tiem. Tas sasniedzams, stiprinot policentrisko struktūru, attīstot labāku un līdzsvarotāku Eiropas reģionu sasniedzamību, un saglabājot un labāk izmantojot dabas un kultūras mantojumu. Šie elementi ir arī daļa no vispārīgas stratēģijas - nodrošināt ilgtspējīgu attīstību Eiropā.

ESPON programma ir pirmais solis Eiropas telpiskās un reģionālās attīstības pamatīpašību, struktūras un virzienu pētījumos, kas aptver 29 valstis, t.sk. 25 ES dalībvalstis, plus Bulgāriju, Rumāniju, kā arī Norvēģiju un Šveici.

Trīs galvenie ESPON pētījumu virzieni definēti kā:

1. Eiropas telpiskās attīstības tendenču analīze;
2. Teritoriālās sfēras un Eiropas politiku ietekmes analīze;
3. ESPON projektu zinātniskā koordinācija un vispusīga rezultātu izmantošana.

ESPON programmu zinātniskā uzdevuma galvenie elementi ir:

1. ETAP mērķu un koncepciju, kā arī citu politisku dokumentu, tādu kā Trešais Kohēzijas Ziņojums, operacionalizēšana;

2. Padarīt tos izmērāmus un atrast indikatorus un rādītājus, kas raksturo telpiskās attīstības virzienus (trendus) un politikas ietekmi.
3. Salīdzināt un novērtēt empīrisko datu atbilstību telpiskās politikas mērķiem.

ESPON Programmas 2006 mērķi:

1. Eiropas teritoriālās dinamikas un reģionālās nesabalansētības izpēte;
2. Vairo ES izpratni par ETAP
3. ES teritoriālās politikas un citu politiku telpiskās dimensijas;
4. Teritoriālo lēmumu labāka koordinācija;
5. Politiku, administratoru un zinātnieku integrācija;
6. Eiropas teritoriālo zinātnieku savienības izveidošana.

Sagaidāmie rezultāti:

1. Jauna informācija un zināšanas par Eiropas telpiskajiem trendiem;
2. ES politikas teritoriālās ietekmes novērtējums;
3. Integrētas koncepcijas un rīki;
4. Telpiskie scenāriji;
5. Politikas zinātniskais un tehniskais nodrošinājums;
6. Operacionālie novērtēšanas rīki (indikatoru utt);
7. Tīklu un zinātnisko platformu izveidošana Eiropas teritoriālo zināšanu nodrošināšanai

Lai sasniegtu noteiktos mērķus un gaidāmos rezultātus, ESPON 2006 Programmā bija izvirzītas piecas prioritātes un tām atbilstošās dimensijas un darbības virzieni.

Prioritāte 1. Tematiskie pētījumi svarīgākajos telpiskās attīstības virzienos

Dimensija 1.1.: Pilsētu policentriskā attīstība un pilsētu-lauku mijiedarbība

Dimensija 1.2.: Infrastruktūras un zināšanu pieejamība

Dimensija 1.3.: Dabas un kultūras mantojums

Dimensija 1.4.: Padziļināti un jauni tematiskie pētījumi

Galvenie darbības virzieni atbilstoši ETAP tēmām:

1. Policentriskā attīstība;
2. Pilsētu –lauku mijiedarbība;
3. Infrastruktūras attīstības tendi;
4. Informācijas sabiedrības telpiskie aspekti;
5. Kultūras mantojuma telpiskais efekts un identitāte;
6. Dabas mantojuma pārvalde;
7. Mazo pilsētu loma teritoriālās attīstības procesā;

8. Plūsmu analīze;
9. Teritoriālās attīstības sociālā dimensija;
10. Pilsētu funkcija.

Prioritāte 2. Politikas ietekmes pētījumi

Dimensija 2.1.: Sektorālās politikas teritoriālais efekts

Dimensija 2.2.: Strukturālo Fondu jaunie teritoriālie aspekti

Dimensija 2.3.: Telpiskās politikas institūcijas un instrumenti

Dimensija 2.4.: Padziļināti un jauni politikas ietekmes pētījumi

Politikas ietekmes pētījumu galvenie virzieni bija saistīti ar ES politikas un Strukturālo Fondu teritoriālās ietekmes analīzi, ETAP izplatīšanās un ieviešanas kapacitātes novērtēšanu ES dalībvalstīs, dažādu līmeņu teritoriālās un pilsētu politikas pārvaldes efektivitāti, ES vides politikas teritoriāliem trendiem un politikas ietekmi, kā arī transnacionālo un nacionālo teritoriju integrēto analīzi.

Prioritāte 3. Koordinējošie starptematiskie pētījumi

Dimensija 3.1.: Eiropas telpiskās attīstības integrētie rīki

Dimensija 3.2. ETAP un kohēzijas politikas telpiskie scenāriji un orientieri

Dimensija 3.3.: Lisabonas /Gēteborgas procesa teritoriālā dimensija

Dimensija 3.4.: Padziļināti un jauni starptematiskie pētījumi

ESPN Programmas 3.prioritātes projektiem bija svarīga loma programmas mērķu sasniegšanai Eiropas teritoriālās dinamikas un reģionālās nesabalansētības izpētē.

Prioritātes galvenie pētījumu virzieni bija:

1. Telpiskās attīstības integrētie rīki;
2. Telpiskie scenāriji un orientieri;
3. Lisabonas /Gēteborgas teritoriālā dimensija;
4. Eiropa pasaulē;
5. Teritoriālās attīstības ekonomiskā dimensija;
6. Statistisko teritoriālo vienību (NUTS) analīze.

Prioritāte 4. Pētījumu apkopošana un zinātniskie tīkli

1. Datu navigators 1 - līdzekļi
2. Datu navigators 2 – kvalitātes kontrole
3. Telpiskais monitorings – bāzes un mērķa indikatori
4. ESPON kontaktu punktu atbalsts un komunikācija – transnacionālie semināri
5. Projektu līderu sanāksmes

Prioritāte 5: Tehniskais atbalsts

2.2. ESPON 2006 Programmas projektu apkopojums

Saskaņā ar noslēgto pakalpojumu līgumu starp Valsts reģionālās attīstības aģentūru un Rīgas Tehnisko universitāti, RTU Telpiskās un reģionālās attīstības pētījumu centrs, pieaicinot ekspertus, nodevuma „Eiropas Komisijas ESPON 2013 programmas īstenošanas Latvijā iespēju analīze, izvērtēšana un priekšlikumu pētniecības virzieniem un uzdevumiem sagatavošana saskaņā ar programmā noteiktajiem mērķiem, prioritātēm un plānotajām rīcībām” darba uzdevuma ietvaros veica šādu desmit ESPON 2006 projektu vērtējumu un atzinumu izstrādi:

Prioritāte 1.

Dimensija 1.1.: Pilsētas, policentriskā attīstība un pilsētu-lauku mijiedarbība

1.1.3. ES paplašināšana un tās policentriskā telpiskā struktūra

1.1.4. Demogrāfijas trenda un migrācijas telpiskais efekts

Dimensija 1.2. : Infrastruktūra un zināšanu pieejamība

1.2.1. Transporta pakalpojumi un tīkls : teritoriālie trendi un nodrošinājums

Dimensija 1.3.: Dabas un kultūras mantojums

1.3.2. Dabas mantojuma pārvaldes teritoriālie trendi

Prioritāte 2.

Dimensija 2.1.: Sektorālās politikas teritoriālais efekts

2.1.1. ES transporta un TEN politikas teritoriālā ietekme

2.1.2. ES zinātnes un attīstība (un inovācijas) politikas teritoriālā ietekme

2.1.3. ES lauksaimniecības un lauku attīstības politikas teritoriālā ietekme

2.1.4. Energopakalpojumi, tīkls un ES energopolitikas teritoriālā ietekme

Dimensija 2.2.: Strukturālo Fondu jaunie teritoriālie aspekti

2.2.2. Pirmsiestāšanās teritoriālais efekts

Prioritāte 3.

Dimensija 3.3.: Lisabonas /Gēteborgas procesa teritoriālā dimensija

Izstrādāto atzinumu pilnās versijas pievienotas pielikumos NN.4.,5.,6.,7.,8.,9.,10., 11.,12.,13.

2.2.1. Tematisko projektu vērtējums

2.2.1.1. Projekts 1.1.3 “Eiropas Savienības paplašināšana un plašākas Eiropas perspektīvas saistībā ar tās policentrisko telpisko struktūru”

Projekta atzinuma autors- eksperts Dr. sc.ing., Dr. habil.arch Jēkabs Trušiņš.

Projekts 1.1.3 izstrādāts starptautiskās projekta grupas līdera - Zviedrijas Karaliskā tehnoloģijas institūta (*The Royal Institute of Technology Sweden*) vadībā.

Projektā noteiktie mērķi:

1. Policentriskās attīstības koncepcijas pārbaude Eiropas paplašināšanas situācijā.
2. Zinātnes un politikas apvienošanas iespējas.
3. Noteikt saites starp politiskiem mērķiem un teritorijas attīstības tendencēm, perspektīvām un politisko ietekmi, balstoties uz pieeju, kur galvenie zinātniskie uzdevumi ir:
  - noteikt politiskos mērķus un koncepcijas;
  - padarīt tos izmērāmus un atrast indikatorus un datus, kas apraksta telpiskās attīstības tendences un politisko ietekmi;
  - salīdzināt un novērtēt empīriskos atklājumus ar teritoriālās politikas mērķiem.

Projekta uzdevumi:

1. Analizēt policentrisko telpisko struktūru, sevišķu vērību pievēršot saistības trūkumam un potenciālam integrācijas procesos jaunajās dalībvalstīs (EU10) un kandidātvalstīs (Bulgārija un Rumānija).
2. Pārbaudīt policentrisko telpisko struktūru atbilstību bieži konfliktējošiem ETAP mērķiem, tai starpā konkurētspēju un ekonomikas un sociālo (teritoriālo) kohēziju.
3. Parādīt teritoriālās kohēzijas un konkurētspējas pakāpes dažādos līmeņos ESPON telpā.

Projektā izmantotās metodes:

1. Policentrisms tiek mērīts, identificējot trīs policentrisma dimensijas: pilsētu lielums vai nozīmība (iedzīvotāji, ekonomiskā aktivitāte), viņu telpiskais izvietojums un telpiskā mijiedarbība jeb saites starp tām;
2. Scenāriju izpēte I: RESSET (*Regional Scenario Simulations for the European Territory*). Skiču plānošanas modelis ātrai scenārija pārbaudei dažādos detalizācijas līmeņos, raksturojot iedzīvotāju, nodarbinātības un pieejamības izmaiņas dažādos mērogos. Demo-ekonomiskais prognozes modelis, balstoties uz vienkāršu iedzīvotāju un nodarbinātības ekstrapolāciju;
3. Scenāriju izpēte II: SASI modelis

SASI modelim ir seši prognozējošie apakšmodeļi: Eiropas attīstība, reģionālā pieejamība, reģionālais IKP, reģionālā nodarbinātība, reģionālā apdzīvotība un reģionālais darba spēks. Septītais apakšmodelis aprēķina socio-ekonomiskos indikatorus.

Projektā definētās problēmas

Redzamās un prognozējamās sekas ES paplašināšanai vēlreiz demonstrē konfliktu starp izvirzītajiem ES mērķiem – konkurētspēju un teritoriālo kohēziju/ policentrismu. Šis konflikts nav atrisināms vienpusīgi, izvēloties vienu vai otru no konfliktējošiem mērķiem. Tas prasa daudz sarežģītāku stratēģiju.

Projekta rezultāti

Eiropas makro līmenī ir dažas potenciālas transnacionālas integrācijas zonas, kas bāzējas uz MEGA-centriem un viņu funkcionālajām attiecībām. Divas no šīm zonām varētu būt Baltijas jūras reģionā un Balkānu reģionā, lai gan tās nekādā ziņā nevar konkurēt ar Eiropas centrālās daļas līmeni. Lielāka uzmanība MEGA-centriem šajās zonās varētu arī samazināt policentrisko attīstību attiecīgajās valstīs. Šeit ir neatņemams konflikts starp policentrisko attīstību globālā mērogā, Eiropas mērogā un nacionālā un reģionālā mērogā. Pilsētas uzrāda strauju sociālo polarizāciju, nabadzības pieaugumu un vides degradāciju. Piemēram, Latvijā atšķirības starp pilsētām kļūst arvien vairāk izteiktas. Ir nopietnas reģionālās atšķirības bezdarba un ienākumu līmenī starp Rīgu un citām pilsētām un pašā Rīgā. Plaša starp pilsētām un laukiem ir paplašinājusies saistībā ar darba vietu trūkumu agrārā sektorā. Nākotnes attīstības vīzijas balstās uz policentrisku urbāno sistēmu, aizkavējot tālāko polarizāciju.

ES paplašināšanas procesi balstās uz šādiem galvenajiem pīlāriem: ***teritorijas kohēzija, līdzsvarota konkurētspēja un policentriska attīstība.***

Kohēzijas politikas un konverģences indikatoru tipi:

1. Variāciju koeficients – telpiskā izvietojuma vienveidība vai polarizācija;
2. Džini koeficients – indikatoru vērtības atšķirību noteikšana;
3. Vidējais ģeometriskais/aritmētiskais – salīdzina divas metodes;
4. Relatīvu izmaiņu un līmeņu korelācija;
5. Absolūtu izmaiņu un līmeņa korelācija.

Ekonomiskās konverģences pamata indikatori ir IKP uz vienu iedzīvotāju un sasniedzamība.

2.2.1.2. Projekts 1.1.4. “Iedzīvotāju ataudzes un migrācijas pašreizējo tendenču telpiskās sekas”

Projekta atzinuma autore – eksperte Dr.habil oec. Pārsla Eglīte.

Projekts 1.1.4. izstrādāts starptautiskās projekta grupas līdera Zviedrijas Izaugsmes politikas pētījumu institūta (*Swedish Institute for Growth Policy Studies.*) vadībā.

Projektā noteiktie mērķi:

Projekta galvenie mērķi bija: analizējot demogrāfisko situāciju ES pirms un pēc paplašināšanās, izveidot instrumentu, ar kura palīdzību varētu novērtēt iedzīvotāju ataudzes un migrācijas telpiskās sekas, sekmējot ES līdzsvarotu ilgtspējīgu attīstību un policentriskās attīstības politiku.

Projektā noteiktie uzdevumi:

1. Iedzīvotāju kustības raksturīgās iezīmes dažādiem reģioniem;
2. Pašreizējo norišu ilgtermiņa seku prognoze;
3. Iespējamie politiskie risinājumi norišu optimizēšanai;

Projektā izmantotās metodes:

Projekta gaitā galvenās izmantotās metodēs bija statistiskas datu analīze.

Projektā definētās problēmas:

Iedzīvotāju novecošanās dēļ paredzama darbaspēka piedāvājuma mazināšanās.

Projekta rezultāti:

Noteikti iedzīvotāju ataudzes un migrācijas bilances indikatori.

Veikta ES demogrāfiskās situācijas simulācija līdz 2050 gadam.

Atzinums:

1. Dzimstības veicināšana ne tikai var līdzēt tālākā nākotnē, bet jāsāk nekavējoties ;
2. Imigrācijas sekmēšana ir apšaubāma, jo tā nenovērš novecošanos, bet rada sociālas problēmas un neveicina produktivitātes kāpumu ar inovāciju palīdzību.

2.2.1.3. Projekts 1.2.1. "Transporta pakalpojumi un tīkls : teritoriālie trendi un nodrošinājums"

Projekta atzinuma autore- eksperte Dr. sc.ing. Ija Niedole

Projekts 1.2.1., " izstrādāts starptautiskās projekta grupas līdera Francijas Tours universitātes (*University of Tours, France*) vadībā.

Projektā noteiktie mērķi

Projekta izstrādes mērķis bija, izmantojot statistiskās un teritorijas pētniecības metodes informācijas izpētē par dažādu veidu transporta tīkla attīstību dažādās Eiropas teritorijās, veicināt vienota Eiropas transporta tīkla attīstības procesu.

Projektā izmantotās metodes

Projektā lietoto metožu koncepciju var raksturot kā jau esošās mūsdienīgās metodes kombināciju ar jaunizveidotām grafu teorijas lietojuma metodēm ar mērķi ģenerēt indikatoru datubāzi, kas ļautu aprakstīt dažādas transporta infrastruktūras un pakalpojumus kā Eiropā kopumā, tā arī atsevišķos tās reģionos.

Projekta rezultāti

No modālā viedokļa attiecībā uz jūras transportu projekta grupas priekšlikums ir attīstīt ESPON telpas piekrastes tīklu. No visattālākajām MEGA metropolēm piedāvāts attīstīt gaisa pakalpojumus. Šī rīcība skar Rīgu, Viļņu, Bukaresti, Sofiju, Nikosiju, Valletu un Nanti.

No multimodālā viedokļa projekta grupas priekšlikums ir attīstīt virkni jaunu cietzemes koridoru TEN prioritāro projektu ietvaros: Atlantijas arkas koridoru, jaunu pārejas punktu Pirenejos un Alpos un Austrumu – Rietumu koridorus Vācijā un Polijā, kā arī Balkānu koridoru. Atbilstoši šī projekta globālajai transporta politikai šajos koridoros priekšroka ir jādod dzelzceļam, sauszemes upju ceļiem un prāmjiem.

Atzinums

Projektā novērtētas problēmas, kas traucē transporta sistēmas infrastruktūras izveidošanai. Noteiktu pilsētu atrašanās pie ātrgaitas dzelzceļa ir faktors, kas veicina policentriska attīstību. Šāds ātrgaitas dzelzceļu pilsētu tīkls ir Francijā, kas veicina pārdali attiecībā uz transporta veidiem.

No policentriskuma viedokļa vienīgais vājais punkts urbānajā struktūrā no kvalitatīva pasažieru transporta pakalpojumu viedokļa ir Baltijas valstu galvaspilsētas. Šo trūkumu var likvidēt koridora projekti Via Baltica un Rail Baltica, kas ievērojami uzlabos sauszemes un jūras transporta attiecības.

Neskatoties uz augstāk minēto, Viļņai un Rīgai, lai sasniegtu pārējās Eiropas Savienības teritorijas MEGAs, ir jābalstās tikai uz sauszemes tīkliem. Projekta grupa ierosina attīstīt Rīgas un Viļņas lidostas. Gaisa pakalpojumi uz tuvākajām MEGAm attīstīs attiecības ar Poliju, Somiju un Zviedriju, saites ar attālākām vietām ir zemāka prioritāte.

2.2.1.4. Projekts 1.3.2. "Dabas mantojuma pārvaldības teritoriālās tendences"

Projekta vērtējuma autore- eksperte Mg.arch. Ilma Valdmane

Projekts 1.3.2. izstrādāts starptautiskās projekta grupas līdera Royal Haskoning, (Nīderlande) vadībā

Projektā noteiktie mērķi definēti šādi:

1. Sekmēt ETAP pamatmērķus – ekonomisko un sociālo kohēziju, dabas resursu un kultūras mantojuma saglabāšanu un līdzsvarotāku Eiropas teritorijas konkurētspēju;
2. Veicināt ES teritorijas esošās telpiskās struktūras identificēšanu, it īpaši fiziskā un funkcionālā policentriskuma pakāpi un daudzveidību un gūt konkrētu un pielietojamu

informāciju par telpiskās attīstības tendencēm un to noteicošajiem faktoriem ES teritorijā.

Mērķu sasniegšanai projektā tika noteikti šādi uzdevumi:

1. Formulēt jēdzienus un atrast atbilstīgus teritoriālus indikatorus, tipoloģijas un instrumentus, ka arī jaunas metodoloģijas, lai izvērtētu ar policentrismu saistīto teritoriālo informāciju.
2. Noteikt identificēto tendenču visnegatīvāk un pozitīvāk ietekmētās teritorijas, balstoties uz reģionu pieeju, no sasniedzamības, policentriskas attīstības, vides, urbanizēto teritoriju, teritoriālā ietekmes izvērtējuma aspekta, sevišķu uzmanību veltot ģeogrāfiski attālākajām teritorijām un dabiskiem šķēršļiem - kalniem, salām un galēji perifēriāliem reģioniem.

Projektā galvenās izmantotās metodes:

1. Sekundāro avotu, tai skaitā politikas dokumentu, zinātnisko pētījumu ziņojumu un esošās statistiskās informācijas analīze;
2. Realitāti atspoguļojoši indikatori, kā pamatojums analīzei;
3. Korelācija, Ģeogrāfiskās Informācijas sistēmas (ĢIS) analīzes un karšu slāņi;
4. Laika rinda. Ilgtermiņa un jaunāko tendenču analīze, un nākotnes apstākļu prognozēšana, ekstrapolējot iepriekšējās tendences, ja trūkst atbilstošie dati;
5. Aptaujas par atbilstīgajām nacionālajām politikām ;
6. Konkrētu situāciju analīze (pilotprojekti) lokālajā līmenī dažādās ģeogrāfiskajās zonās;

Projektā definētās problēmas

Projekta autori atzīmē vairākas problēmas, kas saistītas ar nepilnīgiem datiem. Iespēju robežās datu iztrūkums tika aizstāts ar ekspertu vērtējumu, kas nav atspoguļots kartēs un tabulās, bet izmantots tikai aprakstos un interpretācijās. Datu trūkuma dēļ nav iekļauta tendenču analīze. Trūkstošie dati:

1. pilna CORINE 2000 datu kopa;
2. statistikas dati, kā piemēram gultu skaita blīvums EU27 teritorijai kopš 1950.g.;
3. ilgtermiņa tendences par izstrādātajiem indikatoriem;
4. PEEN (*Pan-European Ecological Network*);

Projekta rezultāti:

Projektā analizēta Eiropas telpiskās attīstības perspektīva attiecībā uz dabas mantojuma saglabāšanu. Projekts ir pirmais šāda līmeņa pētījums par teritoriālām ietekmēm uz dabas mantojumu arī no pārvaldības aspekta. Tika pieņemta (aprobēta) nepieciešamo zemes

izmantošanas, zemes seguma un ainavu indikatoru liste, lai uzrādītu galvenās ietekmes un izmaiņas gan aizsargājamās teritorijās un ap tām, gan arī urbānajās teritorijās. Projekta gaitā tika izstrādāti 7 pilotprojekti, pievēršot vērību jautājumiem, kas fokusēti uz radošu pārvaldību un pieredzi par dabas mantojumu kā vērtību.

Eksperta atzinums:

Projektā ir dots novērtējums par potenciāliem un draudiem, kas saistīti ar ES teritorijas tīklojumu. Saistībā ar ETAP mērķiem tiek pieņemts, ka:

1. Līdzsvarotu attīstību var veicināt, stimulējot urbanizāciju ārpus kodola teritorijas, it sevišķi Centrālajā Eiropā, Austrumeiropā un perifēriajos reģionos.
2. Policentrisku attīstību var veicināt, attīstot pilsētu tīklojumu, koncentrējot attīstību gar un ap asīm, kas iecerētas kā Eiropas nozīmīgākie infrastruktūras multimodālie koridori.
3. Ilgtspējīgu attīstību var atbalstīt, izvairoties no tādas infrastruktūras un urbanizācijas, kas prasa papildus zemes. To var sasniegt, veicinot urbanizācijas koncentrēšanu šo attīstības koridoru mezglos un pieejas punktos.
4. Jaunie attīstības koridori gar TEN un TINAS veidosies gar austrumu -rietumu virzienā orientēto, uzlaboto infrastruktūru, kas savienos jaunās dalībvalstis ar dominējošām ziemeļu- dienvidu virziena asīm.

Šie pieņēmumi parāda, ka urbānās attīstības spiediens uz esošo dabas mantojumu ir vērsts prom no Pentagona teritorijas, virzīts gar attīstības asīm un koncentrēts mezglu punktos.

2.2.2. Politikas ietekmes projektu ekspertu vērtējums

2.2.2.1. Projekts 2.1.1. "ES transporta un TEN politikas teritoriālā ietekme"

Projekta vērtējuma autore - eksperte Dr.sc.ing. Ija Niedole

Projekts 2.1.1. izstrādāts starptautiskās projekta grupas līdera - Ķīles Christian-Albrechts-Universitāte, Reģionālo pētījumu institūts, Vācija (*Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Institute of Regional Research, Germany*) vadībā.

Projektā noteiktie mērķi

ES Transporta un TEN politikas teritoriālās ietekmes vērtēšana paplašinātā Eiropā.

Projektā noteiktie uzdevumi

Noteikt investīciju transporta infrastruktūrā un citu transporta politiku ietekmi, salīdzinot to ar tādām sociāli-ekonomiskajām makro tendencēm kā globalizācija, pieaugoša konkurence starp pilsētām un reģioniem, iedzīvotāju novecošanās utt.

Projektā izmantotās metodes

Projektā tiek lietoti trīs prognozēšanas modeļi -SASI modelis, CGEurope modelis un STIMA modelis, kā arī ir aplūkotas analītiskās metodes modeļu rezultātu detalizētākai apstrādei un analīzei: kompleksā attīstības potenciāla indeksa metode, dažādu kohēzijas indikatoru salīdzināšanas metode, policentriska mērīšanas un prognozes metode u.c.

SASI ir rekursīvs simulācijas modelis Eiropas reģionu socio-ekonomiskās attīstības modelēšanai saskaņā ar eksogēnajiem pieņēmumiem par ESPON telpas kā viena kopuma ekonomisko un demogrāfisko attīstību, kā arī ieguldījumiem transporta infrastruktūrā un transporta sistēmas uzlabojumos, īpaši attiecībā uz trans-Eiropas (TEN) un TINA tīkliem. CGEurope jeb vispārināto telpas līdzsvara modeli lieto visā pasaulē - 1373 reģionos. Kalibrējot modeli, katram modeļa parametram un katram ārējam mainīgajam tiek piešķirta konkrēta skaitliskā vērtība ar nosacījumu, ka modeļa risinājums reproducē novērotos lielumus. CGEurope modeļa lietošanai Latvijas apstākļos nav būtisku ierobežojumu, pie nosacījuma, ka ieejas datiem un iegūtiem rezultātiem ir nodrošināta nepieciešamā ticamība.

STIMA modeļa datu bāzē ir tikai vēsturiskie dati par vecajām 15 ES valstīm, bet nav datu par Austrumeiropas valstīm, t.sk. Latviju. Tādēļ pētījumā STIMA modelis un uz tā balstītie indikatori par Latviju nav aplūkoti.

Projekta rezultāti

Analīze atklāja trīs fundamentālus politikas mērķus:

1. ekonomiskā efektivitāte;
2. telpiskais līdzsvars;
3. vides ilgtspēja.

a) ekonomiskā efektivitāte pret telpisko līdzsvaru

TEN un TINA projektu analīze parādīja, ka tie ir saskaņoti ar Eiropas telpisko attīstību. Tomēr daži indikatori uzrādīja nelīdzsvarotības pazīmes jaunajās dalībvalstīs.

Projekta autori uzskata, ka konflikts starp efektivitāti un līdzsvaru netiks atrisināts, pārskatot TEN un TINA projektus. Tieši pretēji, nabadzīgākajām valstīm ir jāsaņem kompensācijas savu sekundāro tīklu attīstībai. Lēmumi par šiem sekundārajiem tīkliem ir jāpieņem nacionālajā un vietējā līmenī. Ir jāatrod tāda politika, kas novērstu diskrimināciju reģionu starpā un atbalstītu speciālās reģionu vajadzības.

b) telpiskais līdzsvars pret vides ilgtspēju

Ja visi transporta veidi negatīvi ietekmē vidi, tad ir jāsamazina transporta nepieciešamība kā tāda. Transporta izdevumu palielināšana novedīs pie pretrunām ar līdzsvara principu,

jo ietekmēs mazāk attīstītos reģionus. Cenu veidošana un kompensācijas ir pareizais ceļš, lai efektīvā veidā aizsargātu vidi un novērstu nevēlamo ietekmi uz telpas līdzsvaru.

Atzinums

Kohēzijas procesu attīstība un TEN politikas īstenošana veicinās efektivitātes paaugstināšanu ES perifērijas rajonos, t.sk. Latvijā.

Ir jāpanāk lielāka efektivitāte, modernizējot transporta infrastruktūras attīstības bloku, kas saistīts ar izstrādāto attīstības scenāriju izvēli.

Latvijas praksē transporta infrastruktūras attīstības plānošanas jomā ir šādi trūkumi:

1. Nav pilnībā ņemta vērā ESPON materiālos rekomendētā transporta politika, īpaši attiecībā uz Latvijas teritorijas kohēziju ar pārējām ES teritorijām.
2. Nav izstrādāti normatīvi un metodiskas rekomendācijas perspektīvo transporta plūsmu modelēšanai, t.sk. datu bāzes veidošanai. Jautājums Latvijai ir ļoti aktuāls, ņemot vērā speciālistu trūkumu telpiskajā plānošanā, īpaši transporta infrastruktūras veidošanā.
3. Netiek pielietota modelēšanas metode, nav izveidota transporta indikatoru grupa, kas pilnībā raksturo satiksmes apjomus un grafa raksturojumus, kā arī praktiski trūkst indikatoru grupa transporta infrastruktūras pieejamības raksturojumam.

2.2.2.2. Projekts 2.1.2. "ES zinātnes un attīstības politikas teritoriālā ietekme".

Projekta vērtējuma autore - eksperte Dip.ing., MBM Inese Trušiņa.

Projekts 2.1.2 izstrādāts starptautiskās projekta grupas līdera - uzņēmuma ECOTEC Research and Consulting Ltd. (Belģija) vadībā.

Projektā noteiktie mērķi

Projekts apskata ES paplašināšanas efektu un Eiropas perspektīvas attiecībā uz pētniecības, attīstības un inovāciju (PAI) procesu.

Projekta galvenie mērķi:

1. PAI sektorālās politikas teritoriālās ietekmes noteikšanas metodes analīze;
2. PAI teritoriālo indikatoru, tipoloģiju un koncepciju attīstība, izmantojot datu statistiskās apstrādes un kartēšanas paņēmienus;
3. Teritoriālo trendu, politisko mērķu sasniegšanas iespējamību un problēmu analīze, dažādās dimensijās un dažādos ES reģionos;
4. Politiskās ietekmes uz PAI attiecīgo dimensiju telpisko attīstību analīze;
5. Rekomendācijas tālākai PAI attīstībai, atbalstot teritoriālo kohēziju un sabalansētu un policentrisku ES teritoriju.

Projektā noteiktie uzdevumi:

1. ES reģionu kapacitātes novērtējums attiecībā uz zinātnes, attīstības un inovāciju iespējamām aktivitātēm;
2. Reģionu tipoloģijas analīze attiecībā uz šīm aktivitātēm;
3. ES PAI politikas izplatīšanās un telpiskais efekts;
4. Analītiskā grafiskā materiāla sagatavošana un izvērtēšana.

Projektā izmantotās metodes:

1. ES reģionu PAI potenciāls tika analizēts un tālāk kartēts izmantojot šādus kritērijus:
2. PAI intensitāte;
3. Biznesa izdevumi PAI;
4. PAI nozarē iesaistītais personāls;
5. Cilvēkresursu nodrošinājums zinātnē un tehnoloģijās;
6. Zinātnes un inovāciju infrastruktūras izplatīšanās ES;
7. Nodarbināto nodrošinājums ražošanas uzņēmumos ar augstu pievienoto vērtību;
8. Nodarbināto nodrošinājums servisā ar augstu pievienoto vērtību;
9. Iedzīvotāju īpatsvars ar maģistra un doktora grādiem.

Projektā definētās problēmas:

1. svarīgu statistisko datu nepieejamība, tai skaitā:
  - a. ražošanas uzņēmumu skaits noteiktā laika periodā;
  - b. reģionālo darba devēju skaits 2004.-2005.g.;
  - c. reģionālo PAI institūciju skaits;
  - d. reģionālo uzņēmumu skaits.
2. Nacionālās Statistikas pārvaldēs konstatēta atšķirīgas terminoloģijas izmantošana attiecībā uz darba spēka aprakstu;
3. Informācijas neatbilstība dažādos reģionos

Projekta rezultāti:

Projekta ietvaros tika definētas sešas jomas, kurās ES zinātnes, attīstības un inovāciju politika, izmantojot Strukturālo fondu un Ietvaru programmu finanšu instrumentus, ietekmē ES reģionālo attīstību :

1. Investīcijas zināšanu infrastruktūrā un iekārtās;
2. Tiešais zināšanu atbalsts ar investīcijām pētījumos un zinātniekos;
3. Specifiskās aktivitātes, kas stimulē tehnoloģiju pārnesi un zinātnes un inovāciju centru tīklojumus;
4. Cilvēkkapitāla attīstība;
5. Zinātnes, attīstības un inovāciju pārvaldes attīstības atbalsts institucionālajā dimensijā;

6. Biznesa atbalsta serviss, kas nodrošina zināšanu apmaiņu un inovāciju nodrošinājumu. ES PAI politikas teritoriālā ietekme ir vērojama zinātnes un inovāciju centru tīklojuma, kā arī nacionālo un lokālo zināšanu attīstības jomā.

ES PAI politikas teritoriālā ietekme ir ievērojama ES (makro), nacionālā un lokālā (mikro) līmeņos. ES starp-nacionālā (mezo) līmenī politikas ietekme ir daudz mazāka.

Eksperta atzinums:

Projektā sniegts novērtējums ES zinātnes, attīstības un inovāciju politikas teritoriālajam efektam.

PAI politikas un aktivitāšu telpiskās atšķirības ietekmē ekonomisko atšķirību, kas savukārt nosaka attiecīgo PAI politisko mērķu un aktivitāšu izmaiņu nepieciešamību, lai sasniegtu ES ilgtspējības un policentriskuma mērķus.

Projekta galvenie atzinumi:

1. pastāv korelācija starp IKP līmeni un svarīgākiem PAI politikas realizācijas rādītājiem, tādiem kā maģistratūras un doktorantūras studentu skaitu, nodarbinātie uzņēmumos ar augstu pievienoto vērtību, investīcijas zinātnē un lietišķos pētījumos.
2. Eiropas reģioniem ir atšķirīga situācija attiecībā uz PAI politikas kapacitāti un problēmas būtības uztveršanu.
3. Projekta ietvaros izstrādātā un piedāvātā teritoriālā tipoloģija nepietiekoši korekti un viennozīmīgi interpretē visas ES tendences.
4. Projekta ietvaros tika definēti ES PAI politikas mērķu sasniegšanas galvenie kritēriji, kas pirmām kārtām jāņem vērā nacionālajā līmenī:
  - a. Investīcijas līmenis zinātnē un pētniecībā (atbilstoši Barselonas Vadlīnijām līdz 3% no IKP, tai skaitā 1% finansējums no valsts budžeta);
  - b. Iedzīvotāju daļa ar maģistra un doktora grādiem;
  - c. Nodarbināto skaits uzņēmumos ar augstu pievienoto vērtību;
  - d. Zinātnisko institūciju un inovāciju centru skaits.
5. Projekta ziņojumā ir sniegtas vairākas rekomendācijas politiku veidošanai.

2.2.2.3. Projekts 2.1.3. “ES lauksaimniecības un lauku attīstības politikas teritoriālā ietekme”

Projekta atzinuma autors - eksperts Mg. geogr. Armands Pužulis

Projekts 2.1.3. izstrādāts starptautiskā projekta grupas līdera Aberdīnes universitātes (Lielbritānija) Lauku attīstības pētījumu centra (*University of Aberdeen, Centre for Rural Development Research UK*) vadībā.

Projektā noteiktie mērķi

Padziļināt ES Kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) un lauku attīstības politikas (LAP) teritoriālo ietekmi, pielietojot standartizētu datu bāzi un teritoriālo attīstības tendenču analīzi, aptverot ES-15 un jaunās dalībvalstis.

Projektā noteiktie uzdevumi:

1. Izveidot metodi kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) un lauku attīstības politikas teritoriālās ietekmes novērtēšanai (TIN);
2. Identificēt rādītājus un tipoloģijas, izveidot metodoloģisku pieeju teritoriālās ietekmes analīzes metodes īstenošanai;
3. Nodrošināt strukturētu KLP ietekmes analīzes atspoguļošanu, identificējot būtiskākos parametrus tās diferencētās ietekmes novērtēšanai dažādu ES dalībvalstu reģionos;
4. Pielietot TIN metodi, lai parādītu KLP ietekmi uz telpisko attīstību ES dalībvalstu NUTS līmeņa teritorijās;
5. Izpētīt savstarpējo mijiedarbību starp KLP un nacionālajām lauksaimniecības un ar zemes izmantošanu saistītām politikām un parādīt labākos īstenošanas piemērus;
6. Izstrādāt rekomendācijas tālākās KLP uzlabošanai teritoriālās kohēzijas, policentriskas un līdzsvarotākas ES teritorijas attīstības veicināšanai.

Projektā izmantotās metodes:

Projekta ietvaros tika izmantota statistiskā analīze (klasteru analīze, regresijas analīze u.c.), modelēšana, kartēšana, prognozēšana, ekspertu viedoklis, aptaujas, pilotpētījumi u.c.

Projektā definētās problēmas:

Projekta gaitā definētās problēmas skar šādas galvenās jomas jēdziena „lauki” neskaidrību, datu kvalitāti, pretrunas starp ETAP un KLP mērķiem un rezultātiem, KLP politikas atšķirīgo ietekmi uz teritorijām.

Projekta rezultāti:

Izstrādāta un ieviesta teritoriālās ietekmes novērtēšanas metodika;
Ir veikta KLP un LAP pasākumu ietekmes uz teritoriju analīze.

Atzinums:

Projekta ietvaros tiek piedāvātas izmaiņas politikā:

1. Kohēzijas mērķu sasniegšanai ir jāmaina lauku attīstības regulējums, nododot budžetus dalībvalstīm pēc EK noteiktajiem lauku attīstības vajadzības kritērijiem;
2. Samazināt tirgus intervences maksājumus;

3. Integrētas zemes izmantošanas attīstība jāsaista ar citiem sektoriem un reģionālām programmām – jāveido lauku attīstības programmas visiem lauku iedzīvotājiem;
4. Jāreformē institūcijas kopienas, nacionālajā un reģionālajā līmenī, lai līdzsvarotu administratīvos līmeņus, kas saistīti ar laukus ietekmējošo politiku.

Jaunās dalībvalstis ir analizētas atsevišķi, jo līdz iestāšanās ES tām bija pieejami SAPARD līdzekļi. Līdz ar to izstrādātā metodika pārsvarā tika pielietota vecajās dalībvalstīs.

Analizējot ES jaunās dalībvalstis, tika veikta šo valstu teritoriju klasifikācija, balstoties uz klasteru analīzi. Latvijas gadījumā Rīgas reģions ir nominēts kā dinamisks attāls reģions, bet citi ir atpalikušo attālo reģionu kategorijā. Tiek atzīmēts, ka Latvija līdzīgi kā Bulgārija, Albānija, Lietuva, pievērš visvairāk uzmanības lauksaimniecības restrukturizācijai un mazāku lomu – specifiskām lauku problēmām. Tiek norādīts, ka Latvijā nav atsevišķu institūciju, kas atbild par lauku attīstību.

Izstrādātā metodika, metodes un indikatori ir pielietojami Latvijas gadījumā, tomēr tie ne vienmēr atbilst Latvijas mērogam, kur nepieciešama detalizētāka analīze. Liela daļa no indikatoriem ir pieejama arī Latvijas gadījumā.

2.2.2.4. Projekts 2.1.4. “Energopakalpojumi, tīkls un ES energopolitikas teritoriālā ietekme”

Projekta atzinuma autore -eksperte Dr.habil.sc.ing. Dagnija Blumberga

Projekts 2.1.4. izstrādāts starptautiskās projekta grupas līdera uzņēmuma CEEET (Portugāle) vadībā

Projektā noteiktie mērķi:

1. Identificēt un izvērtēt visos līmeņos iespējamās saites starp Eiropas reģionālo enerģētikas politiku un nacionālo un lokālo attīstību.
2. Vērtēt Eiropas enerģētikas problēmas pašreizējos apstākļos.
3. Analizēt politikas reģionālo ietekmi dažādos Eiropas reģionos, ar mērķi uzsākt detalizētāku diskusiju par enerģētikas politikas ietekmi Eiropā.

Projektā noteiktie uzdevumi:

1. Analizēt energoapgādes un enerģijas pieprasījuma teritoriālās tendences un to telpisko modeli, izmantojot indikatoru noteikšanas un kartēšanas metodes, lai izvērtētu kvantitatīvi un pietiekami ticami.

2. Izstrādāt un realizēt enerģētikas politikas teritorijas ietekmes analīzi, meklēt kvantitatīvas ietekmes, kas ir attiecināmas uz telpiskās attīstības politiku un noteikt parametru kopumu, kurš atbildētu uz lēmumu pieņemšanas politikas jautājumiem.
3. Definēt reģionu tipoloģiju attiecībā uz energopakalpojumiem un infrastruktūru, atsaucoties uz datubāzēm un to apstrādes rezultātiem. Šādai tipoloģijai vajadzētu precīzi definēt attiecības starp enerģētiku un policentrisko attīstību un noteikt reģionus, kuros enerģētika nopietni iespaido telpiskās attīstības tendences.
4. Noteikt ETAP viedokli attiecībā uz enerģētikas politiku un izstrādāt priekšlikumus, lai to realizētu dzīvē un nodrošinātu teritoriālo diversifikāciju.
5. Identificēt infrastruktūru un energopakalpojumus, kuri ir nepieciešami, lai nodrošinātu apstākļus atpalikušajiem reģioniem un tiem reģioniem, kuriem ir specifiskas priekšrocības (salas, kalnu reģioni).

Projektā izmantotās metodes:

1. Indikatoru izvēle: lai noteiktu teritorijas ietekmes raksturu, izpētes rezultātā tika izvēlēti 5 raksturojuma veidi: nodarbinātība un IKP; izvietojums un konkurence; ienākumu izlietojums; mājsaimniecību uzvedība un dzīves kvalitāte; vides aspekti;
2. Kartēšana, lai noteiktu enerģētikas un rūpniecības izvietojumu;
3. Ekonometrisko modeļu rezultātu analīze;
4. Ekonomiskā modelēšana, izmantojot MULTIOMOD un INTERLINK modeļus;
5. Citu izpētes darbu analīze, piemēram par enerģētikas cenu ietekmi uz IKP.

Projektā definētās problēmas:

Reģionālā ekonomikā vājš attīstības līmenis, inovācijas neefektivitāte. Ziemeļeiropas attīstība notiek straujāk un tas noved pie nelīdzsvarotas teritoriju attīstības un atkarības. Dažu reģionu nepieejamība, kā arī otrās nozīmes ceļu un dzelzceļu tīklu nepietiekama attīstība un slikts savienojums ar galvenajiem tīkliem.

Projekta rezultāti:

Projektā analizētas sakarības starp enerģētiku un reģionālo attīstību.

Projektā ir identificēti indikatori un to interpretēšanas metodes, lai analizētu enerģijas apgādes un patēriņa reģionālās tendences un to telpisko struktūru, kā arī ir noteikti kvantitatīvi parametri, kurus var izmantot politikas veidošanā, lai izvērtētu enerģētikas politikas ietekmi reģionālā līmenī.

Projektā gaitā ir attīstīta reģionu tipoloģija saistībā ar infrastruktūru un energopakalpojumiem, kas nosaka sakarību starp enerģētiku un policentrisko attīstību.

Atzīmēts, ka enerģētikas politikai un Eiropas drošības un aizsardzības politikai ir līdzīgi aspekti.

Projektā izvirzīti attīstības priekšnosacījumi atpalikušajiem reģioniem – nepieciešamā infrastruktūra un energopakalpojumi.

Eksperta atzinums:

1. Datu bāzes izveide par reģioniem ļaus identificēt ne tikai „šaurās vietas”, bet arī pamatot nepieciešamību izstrādāt un mainīt energopolitiku.
2. Vietējās enerģētikas aģentūras spēlē būtisku lomu racionālas enerģijas izmantošanas attīstībā.
3. Enerģijas cenu politika nacionālajā līmenī ir svarīgs nacionālās politikas instruments, bet tomēr ir jautājumi, kas ir jārisina reģionālajā līmenī, piemēram, enerģētisko kultūru audzēšana.
4. Lai radītu policentriskas Eiropas nosacījumus, ir jāattīsta atjaunojamo energoresursu izmantošana. Tai ir decentralizācijas daba, jo palielina nodarbinātību reģionos un samazina SEG emisijas. Veidojas jauni uzņēmumi.
5. Enerģijas cenu politikai ir jābūt tādai, kas nodrošina finanšu līdzekļus energoefektivitātes attīstībai, atjaunojamo energoresursu izmantošanai un informācijas plūsmas nodrošināšanai enerģijas lietotājam.
6. Ar enerģijas cenu politiku ir iespējams novirzīt energoresursus uz reģioniem ar augstāku riska pakāpi no reģioniem, kuri ir mazāk riskantāki. Piemēram fosilo kurināmo izmantošanas gala cena būs augstāka nekā atjaunojamiem energoresursiem, ja tajos iekļaus maksu par emisijām (CO₂, NO_x, SO_x utt).
7. Atjaunojamo energoresursu izmantošanai ir tehniski ierobežojumi, kuri ir jāsamazina. Piemēram, vēja enerģijas izmantošanu ierobežo elektrotīklu tehniskie nosacījumi. Tos novēršot, ir iespējams veicināt reģionu enerģētisko pašpietiekamību.
8. Jābūt integrētai enerģētikas politikai, jo konkurence, vide un vietējā attīstība ir nosacījumi kuri konfliktē savā starpā.. Zemas cenas ļauj Eiropai konkurēt enerģijas tirgū, bet neveicina enerģijas racionālu lietošanu. Tāpēc jādara viss, lai iepriekšminētos trīs nosacījumus integrētu energopolitikā.

2.2.2.5. Projekts 2.2.2. “ Pirmsiestāšanos teritoriālais efekts”

Projekta atzinuma autors -eksperts Dr.sc.ing.. Olafs Jānis Brinkmanis

Projekts 2.2.2. izstrādāts starptautiskās projekta grupas līdera Vācijas Reģionālās attīstības un strukturālās plānošanas institūta (*Institute for Regional Development and Structural Planning, Germany*) vadībā.

Projektā noteiktie mērķi:

1. Teritoriālā kohēzija - Eiropas politikas teritoriālās ietekmes novērtēšanas visaptveroša ietvaru struktūra.
2. ES ekonomiskā politika un sociālā kohēzija.
3. Eiropas telpiskās attīstības politika.
4. ES policentriska un līdzsvarota telpiskā attīstība.

Projektā noteiktie uzdevumi:

1. Veikt teritoriālās ietekmes pirmsnovērtēšanas metodes analīzi, kā arī PHARE un ES „Acquis” (ES likumu kopums) programmas izmantošanas iespējas.
2. Izstrādāt koncepciju datu bāzes, indikatoru, tipoloģijas un koncepcijas paketes izvēlei.
3. Izvēlēties nepieciešamo aparatūru plānu zīmēšanai.
4. Noteikt sabiedrības politikas raksturojošos parametrus, lai novērtētu kandidātvalstu iespējamo ietekmes dažādību.
5. Izstrādāt un pielietot teritorijas ietekmes novērtēšanas (TIA) metodi, lai parādītu šīs politikas ietekmi uz pievienojušos valstu telpisko attīstību.
6. Izpētīt ES politikas, nacionālās telpiskās politikas un ieviešanas labāko paraugu mijiedarbību.
7. Rekomendēt kandidātvalstu tālākās politikas attīstību teritoriālās kohēzijas atbalstam un policentriskai un labāk līdzsvarotai teritorijai.
8. Atrast piemērotus instrumentus ETAP noteiktajai ES sektorālo politiku telpiskajai koordinēšanai.

Projektā izmantotās metodes:

1. Teritoriālās ietekmes novērtējums (TIA) - kooperācijā ar ETAP.
2. Statistisko datu standartā pakete, kas ietver sociāli-ekonomiskos un vides aizsardzības rādītājus.
3. Statistisko datu apstrādei - ekonomiski matemātiskās metodes.

4. Informācija – dati no nacionālām statistikas pārvaldēm vai organizācijām, attiecīgo ministriju dati par sociālo, ekonomikas, lauksaimniecības, apkārtējās vides stāvokli un tās aizsardzības jautājumiem.
5. Dati reģionālas attīstības un telpiskās attīstības ietekmes korelācijas noteikšanai.

Atzinums.

1. **Eiropas savienības** līmenī jaunajām dalībvalstīm, kā Latvijai, svarīgi sasniegt aktīvu iesaistīšanos un konkurētspēju makro līmenī.
2. Transportam un telekomunikāciju struktūrai nepieciešams iekļauties kopējā Eiropas tīklā, piem., autoceļš Via-Baltica un dzelzceļš East-West Railway.
3. Lai sasniegtu līdzsvarotu konkurētspēju un ieplūšanu mikro līmeni, nepieciešama laba ekonomiska aizmugure. Uzņēmējdarbības attīstībai nepieciešama laba transporta un telekomunikāciju struktūra. Jāattīsta vietējie ceļi un dzelzceļi jārestaurē.
4. **Latvijā** svarīgi, izmantojot ESPON pieredzi, atrisināt reģionālas plānošanas politiku un sekmīgi nobeigt pašvaldību reformu. Pašvaldību reformas gaitā nav pilnībā ievērots iespējamais pirmsiestāšanās teritoriālais efekts. Tas redzams, ka nav ievērtēti daudzi indikatori, kas nosaka iedzīvotāju dzīves kvalitāti, piem., centru un pakalpojumu objektu izvietojums iedzīvotājiem pieņemamā attālumā. To savukārt nosaka transporta un ceļu struktūra. No tā redzams, ka reģionu robežas un infrastruktūra nav rūpīgi pārdomāta un aprēķināta. Būtu ieteicams pašvaldību reformas organizētājiem un īstenotājiem pievērsties ESPON izstrādātam metodēm un atziņām, tā labojot pieļautās kļūdas.

2.2.3. Starptematiskais koordinācijas projekts 3.3 “Lisabonas-Gēteborgas stratēģijas teritoriālā dimensija”.

Projekta atzinuma autore- eksperte Dip ing., M.Sc. Inese Trušiņa.

Projekts 3.3. izstrādāts starptautiskās projekta grupas līdera Romas universitātes “Tor Vergata” un CEIS Ekonomikas izaugsmes starptautiskās pētījumu centra vadībā (*University of Rome "Tor Vergata", CEIS - Centre for International Studies on Economic Growth.*)

Projektā risināmās problēmas:

1. Teritoriālās dimensijas pielietošana Lisabonas/Gēteborgas (LG) stratēģijas realizēšanā, attīstot to kontekstā ar Strukturālā fonda 2007-2013 programmu (budžetu).

2. LG stratēģijas ietekmes procesa analīzes novērtēšana uz iespēju attīstīt ES nacionālo un reģionālo konkurētspēju ilgtermiņos virzienā.
3. LG stratēģijas teritoriālās kohēzijas dimensijas ieviešana, atbalstot sabalansētu teritoriālo attīstību paplašinātā ES.

Projektā noteiktie mērķi.

1. Savienot Lisabonas un Gēteborgas stratēģijas.
2. Izvērtēt LG stratēģijas mērķus dažādos līmeņos - Eiropas, starpreģionālā un nacionālā, lokālā teritoriālā dimensijā.
3. Novērtēt teritoriālo kapacitāti LG stratēģijas pielietošanai visos trijos līmeņos.
4. Prezentēt vispārējās un specifiskās politiskās rekomendācijas .
5. Realizēt dažas vienkāršas operacionālās procedūras projekta rezultātu reālai izvērtēšanai.

Projektā noteiktie uzdevumi.

Kontekstā ar šo pētījuma mērķiem tika noformulēti galvenie uzdevumi:

1. Izstrādāt bāzes indikatorus LGS realizācijas monitoringam;
2. LG stratēģijas pirms 2007.g vērtēšana un pēc simulācija, izmantojot simulācijas un scenāriju modelēšanas jaunu metodoloģijas pieeju;
3. Analītiskā grafiskā materiāla sagatavošana.

Projektā izmantotās metodes.

LG stratēģijas vērtēšanai un simulācijai izmantota jauna metodoloģijas pieeja –STEMA - Ilgtspējīgas teritoriālās vides pārvaldības pieeja STEMA (*Sustainable Territorial Environmental Management Approach*) ir starpdisciplīnu metodoloģija, ar darbības principiem, kas balstīti uz sistēmiski kvalitatīvu un kvantitatīvu loģiku vispārējās kvalitātes kontroles skatījumā

Projekta rezultāti.

1. Definēti četri kompozītie indikatori LG stratēģijas mērķu sasniegšanai :
  - a. “Inovācijas un Pētniecība”;
  - b. “Globāla /lokāla mijiedarbība”;
  - c. “Kvalitāte”;
  - d. “Resursi un Fondi”;
2. Izstrādāta kompozīto indikatoru struktūra un aprēķināšanas metodoloģija;
3. Izstrādātas 7 teritorijas tipoloģijas klases līmenī NUTS3 un NUTS2 ;
4. Veikta LG stratēģijas pirms 2007.gada vērtēšana un pēc – simulācija, izmantojot STEMA pieeju.

5. Sagatavoti analītiskie grafiskie materiāli.
6. Dotas politiskās rekomendācijas četrās dimensijās – Inovācijas un Pētniecība, Globāla/lokāla mijiedarbība, Kvalitāte, Resursi un Fondi.

Atzinums.

Projekts 3.3. ir pirmais pilota projekts, kura ietvaros tika veikts mēģinājums analizēt ES politiku divās pretrunīgās dimensijā – Konkurētspēja (Lisabonas stratēģija) un Ilgtspējība (Gēteborgas stratēģija), ņemot vērā teritoriālo ES dimensiju. Projektā noformulētā ideja ir ļoti sarežģīta un līdz šim tika veikti pārsvarā tikai aprakstoši darbi.

Projekta ietvaros bija paveikti šādi svarīgi darbi:

1. Izstrādāta kompozīto indikatoru veidošanas metodoloģija;
2. Indikatoru aprēķināšanai izmantota simulācijas programma;
3. Projekta ietvaros izstrādātas teritoriālās tipoloģijas
4. Projekta rezultātā tika izstrādātas vairākas kartes, kas arī prasa detalizētu analīzi.

Projekta ietvaros izstrādātas tipoloģijas un kompozītie indikatori nevar būt izmantojami tieši Latvijas apstākļos, bet ir nepieciešami papildus pētījumi pieeja analīzei.

“Eiro Tīģera” koncepcija ir aktuāla Latvijas apstākļiem un nepieciešami papildus pētījumi.

2.3. ESPON 2006 Programmas projektu galvenie rezultāti.

1. Konstatēts, ka Eiropas makro līmenī ir dažas potenciālas transnacionālas integrācijas zonas, kas bāzējās uz MEGA-centriem un viņu funkcionālajām attiecībām. Divas no šīm zonām varētu būt Baltijas jūras reģionā un Balkānu reģionā.
2. ES paplašināšanas procesi balstās uz šādiem galvenajiem trim pīlāriem: teritorijas kohēzija, līdzsvarota konkurētspēja un policentriska attīstība.
3. Veiktas ES demogrāfiskās situācijas analīze, tendences un simulācijas līdz 2050 gadam.
4. Analizēta Eiropas telpiskās attīstības perspektīva attiecībā uz dabas mantojuma saglabāšanu. Izstrādāti 7 pilotprojekti par dabas mantojumu kā vērtību.
5. Definēti ES pētniecības, attīstības un inovāciju politikas mērķu sasniegšanas galvenie kritēriji, kas pirmām kārtam jāņem vērā nacionālajā līmenī.
6. Veikta Kopējās lauksaimniecības politikas un Lauksaimniecības attīstības perspektīvas pasākumu ietekmes uz teritoriju analīze.
7. Analizētas sakarības starp enerģētikas politiku un reģionālo attīstību.

8. Identificēti indikatori un to interpretēšanas metodes, lai analizētu enerģijas apgādes un patēriņa reģionālās tendences un to telpisko struktūru, kā arī ir noteikti kvantitatīvi parametri, kurus var izmantot politikas veidošanā, lai izvērtētu enerģētikas politikas ietekmi reģionālā līmenī.
9. Attīstīta reģionu tipoloģija saistībā ar infrastruktūru un energopakalpojumiem, kas nosaka sakarību starp enerģētiku un policentrisko attīstību.
10. Izvirzīti attīstības priekšnosacījumi atpalikušajiem reģioniem – infrastruktūra un energopakalpojumi nepieciešamība.
11. Noformulētas politiskās rekomendācijas dažādos Eiropas līmeņos un četrās dimensijās – Inovācija un Pētniecība, Globālā/lokālā mijiedarbība, Kvalitāte, Resursi un Fondi.
12. Izstrādāta kompozīto indikatoru struktūra un aprēķināšanas metodoloģija.
13. Izstrādātas 7 teritoriju tipoloģijas klases līmenī NUTS3 un NUTS2.
14. Veikta Lisabonas/Gēteborgas stratēģiju mērķu sasniegšanas procesa pirms 2007.g. vērtēšana un pēc 2007.g. simulācija, izmantojot STEMA pieeju.

2.3.1. ESPON 2006. projektu rezultātu nozīmība

ESPON 2006 programmas 1. un 2. Prioritāšu ietvaros tika veikti tematiskie un politikas ietekmes pētījumi saskaņā ar ETAP noteiktām dimensijām. Projektu ietvaros tika analizēta nozaru un reģionu pašreizējā situācija un trendi, izejas dati, informācijas avoti un kā gala produkts definētas teritoriju tipoloģijas un indikatori.

Kopā tika identificēti apmērām 1 900 rādītāji, tai skaitā (uz 2006.gada oktobri):

1. 620 indikatori;
2. 520 izejas dati;
3. 50 tipoloģijas.

Projektu ietvaros tika izstrādātas telpiskās tipoloģijas, telpiskā klasifikācijas un pilsētu sistēma (tabula 2.1.).

Katra ESPON 2006 programmas projekta ietvaros tika izstrādāti priekšlikumi indikatoru izmantošanai atsevišķām ETAP tēmām – ES policentriska attīstība un paplašināšanās, dabas mantojums, demogrāfija, transports, energosistēma, zinātne un attīstība, sasniedzamība, komunikācija u.c. Identificētie indikatori tika sistematizēti pēc 14 tēmām un 24 apakštēmām (Tabula 2.2.).

Izstrādātie un sistematizētie indikatori un tipoloģijas tika izmantoti kā bāzes dati ESPON datu bāzes un būtisko indikatoru sistēmas izveidošanai.

Tabula 2.1.

	Tēma	Apakštēma	Datu veids	ESPON 2006 projektos izmantotie rezultāti
1	Telpiskā tipoloģija	Telpiskā tipoloģija	Tipoloģija	1.1.1..
				1.1.2..
				1.1.4..
		Telpiskā klasifikācija		1.1.3..
				1.2.2.
				1.2.1.
				1.3.1.
				2.1.1.
		Pilsētu sistēma		1.1.1.

Tabula 2.2.

ESPON 2006 1.un 2. Prioritātes projektu rezultātā identificētās indikatoru tēmas un skaits

		Tēma	Apakštēma	Datu veids	Indikatoru skaits	ESPON 2006 projektos izmantotie rezultāti
2	1	Iedzīvotāji	Iedzīvotāju struktūra	Indikatori	11	1.1.4.
	2		Iedzīvotāju kustība			
3	3	Nodarbinātība un darba tirgus	Nodarbinātība un sektorālā struktūra	Indikatori	7	1.1.2..
	4		Nodarbināto struktūra			
	5		Bezdarbs			
4	6	Labklājība un produktivitāte	Ienākumi un patēriņš	Indikatori		
5	7	Transports	Transporta struktūra	Indikatori	5	1.2.1..
	8		Pasažieru un preču transports		9	2.1.1..
	9		Sasniedzamība			
	10		Transporta politikas ietekme			
6	11	Zinātne un attīstība	Inovācijas	Indikatori	4	2.1.2..
	12		Nodarbinātība			
	13		Finanses un izmaksas			
7	14	Līdzekļi	Energo produkti	Indikatori	3	2.1.4..
	15		Energo patēriņš			
8	16	Komunikāciju tehnoloģijas	Infrastruktūra Piegāde	Indikatori	8	1.2.2..
9	17	Uz mājāsaimniecību orientēta infrastruktūra	Izglītība	Indikatori		1.1.2..

10	18	Zemes izmantošana	Zemes izmantošana	Indikatori	8	1.1.2.
11	19	Vide	Dabas riski	Indikatori	14	1.3.1..
12	20	Lauksaimniecība	Zemes izmantošana	Indikatori	7	2.1.3..
	21		Saimniecību struktūra			
	22		Nodarbinātība			
13	23	Tūrisms	Iebraukšana Dzīvošana			1.1.2..
14	24	Sabiedriskais sektors	Reģionālā politika	Indikatori	2	2.2.2.
					4	2.2.1

2.4. ESPON 2006 programmas projektu secinājumi

ESPON 2006 Programmas projektu secinājumi ir strukturizēti saskaņā ar izvēlēto projektu tēmām un divos līmeņos:

- Eiropas Savienība (makro līmenis);
- Latvija (mikro līmenis).

Policentriskums

1. Saskaņā ar ETAP izvirzītajiem mērķiem policentriskā pilsētu sistēma ir efektīvāka, ilgtspējīgāka un līdzsvarotāka nekā monocentriskā pilsētu sistēma un izkļiedētas nelielas apdzīvotās vietas. Policentriskums ir politiska koncepcija. Lai gan policentriskums ir ESPON galvenais pētījuma objekts, vēl nevar spriest, vai tas spēj samazināt ekonomiskās un sociālās atšķirības un veicināt līdzsvarotu konkurētspēju un ilgtspējīgu attīstību katrā un visos Eiropas reģionos. Kaut gan jaunajās dalībvalstīs ir policentriskākas pilsētu sistēmas nekā vecajās valstīs, kopš dzelzs aizkara atvēršanas tās ir kļuvušas vairāk polarizētas un šo tendenci pastiprina strauja ekonomiskā attīstība galvaspilsētās un pilsētu-lauku migrācija. Transporta infrastruktūras modernizācija, kas lielākoties orientēta uz galvaspilsētu, veicina šo attīstību.
2. Eiropas Savienības makro līmenī ir dažas potenciālas transnacionālas integrācijas zonas, kas bāzējas uz MEGA-centriem un viņu funkcionālajām attiecībām. Divas no šīm zonām varētu būt Baltijas jūras reģionā un Balkānu reģionā, lai gan tās nekādā ziņā nevar konkurēt ar "Pentagona" līmeni. Lielāka uzmanība MEGA-centriem šajās zonās varētu arī samazināt policentrisko attīstību attiecīgajās valstīs. Šeit ir neatņemams mērķu konflikts starp policentrisko attīstību globālā mērogā, Eiropas mērogā un nacionālā un reģionālā mērogā. ES paplašināšanas redzamās un

prognozējamās sekas vēlreiz demonstrē konfliktu starp izvirzītajiem ES mērķiem – konkurētspēju un teritoriālo kohēziju/ policentriskumu. Šis mērķu konflikts nav atrisināms vienpusīgi, izvēloties vienu vai otru no konfliktējošiem mērķiem. Tas prasa daudz sarežģītāku stratēģiju.

3. Latvijā ir relatīvi vāja urbānā struktūra, un pilsētu iedzīvotāji ir koncentrēti salīdzinoši nedaudzos centros. Izņemot nacionālās un reģionālās nozīmes centrus, tikai daži no centriem - ar pietiekošu kritisko masu - var tikt klasificēti kā pilsētas. Šo centru telpiskais izvietojums liecina, ka nebūs viegls uzdevums attīstīt tādu urbāno struktūru, kas ir spējīga virzīt Latvijas reģionu telpisko attīstību. Policentrisko attīstību Latvijā nedrīkst veidot uz Rīgas rēķina, to sadrumstalojot un izplatot Rīgas reģiona robežās. Jāturpina paaugstināt Rīgas kā metropoles attīstības potenciālu un nostiprināt to kā Baltijas reģiona MEGA-centru, vienlaicīgi veidojot Latvijas policentrisكو urbāno sistēmu uz novadu struktūras pamata.

Demogrāfiskās tendences

1. Eiropas Savienības demogrāfiskās tendences virziens ir pretrunā ar ETAP ietvaros definētajiem mērķiem un policentrisكو attīstību. Galvenās ES depopulācijas zonas ir identificētas Spānijā, Itālijā, Bulgārijā, Ungārijā un Čehijā. Iedzīvotāju pieaugums ir vērojams Grieķijā, Lielbritānijā, Francijā, Polijā un Itālijas ziemeļos.
2. Latvijas pilsētas uzrāda strauju sociālo polarizāciju, nabadzības pieaugumu un vides degradāciju. Atšķirības starp pilsētām kļūst arvien vairāk izteiktākas. Ir nopietnas reģionālās atšķirības bezdarba un ienākumu līmenī starp Rīgu un citām pilsētām un pašā Rīgā. Plaša starp pilsētām un laukiem ir paplašinājusies sakarā ar darba vietu trūkumu agrārā sektorā. Nākotnes attīstības vīzijas balstās uz policentrisكو urbāno sistēmu, lai aizkavētu tālāko polarizāciju. Policentrisكو Latvijas modelis ir raksturojams ar galvaspilsētu Rīgu un nacionālas un reģionālas nozīmes centriem, kuru vairums ir izvietoti infrastruktūras koridoros

Sociāli ekonomiskās un teritoriālās tendences

1. Eiropas pašreizējā zemes izmantošana veidojusies gadsimtu gaitā pierastā saimniekošanas veida rezultātā, kad, pieaugot iedzīvotāju skaitam, atbilstoši palielinājās nepieciešamība pēc jaunām lauksaimniecības zemju platībām. Lai izvērtētu nākotnes attīstību, telpiskās attīstības vēsturiskie procesi ir jāapskata kompleksi ar tām aktivitātēm, kurām nepieciešama telpa – lauksaimniecība,

urbanizācija, tūrisms, infrastruktūra, dabas mantojums. Urbanizācijas, transporta infrastruktūras attīstības un lauksaimniecības marginalizācijas rezultātā samazinās lauksaimniecības zemju platības, kam varbūt dažāda ietekme uz dabas vērtībām un bioloģisko daudzveidību. Pie samērā lēnām iedzīvotāju skaita izmaiņām notiek izteikts urbanizācijas process. Tam ir gan sociālais efekts (samazinās lauku iedzīvotāju skaits un palielinās pilsētu iedzīvotāju skaits), gan telpiskais efekts (blīvs pilsētu, ceļu un dzelzceļu tīkls, nepieciešamība pēc lielākas telpas). Rezultātā atklātās un pusdabiskās teritorijas tiek transformētas par attīstības vietām. Pieaug tūrisma attīstība, ar to saistītajai infrastruktūrai nepieciešamas lielākas teritorijas, līdz ar to pieaug spiediens uz augstvērtīgajām pusdabiskajām dabas teritorijām, tiek pārslogoti dabas resursi (ūdens un enerģijas patēriņš, atkritumu pieaugums), samazinās bioloģiskā daudzveidība un apdraudēti biotopi.

2. Eiropas dabas mantojums sastāv no nelielām, savstarpēji nesavienotām teritoriju salām, un tā fragmentācija turpinās lauksaimniecības, urbanizācijas un ekonomiskās attīstības rezultātā. Mazie pusdabisko biotopu fragmenti vairs nespēj ilgtermiņā nodrošināt sugu populāciju izdzīvošanu. Pašlaik dabiskie procesi līdzsvarotākā veidā notiek lielākās pusdabiskajās teritorijās, tās ir pašregulējošākas un dzīvotspējīgākas, savukārt mazākajām teritorijām nepieciešama lielāka teritoriālā vienotība un tīklojuma veidošana. Lauku ainavas ietver milzīgu dabas un kultūras dažādību, un Eiropas dabas mantojums nevar tikt analizēts, neņemot vērā lauksaimniecību un vides aspektus. Dramatiski samazinājies pusdabisko mežu īpatsvars. Izmainījusies mežaudžu dabiskā struktūra, tā vienkāršojusies, aizvietojot oriģinālās sugas ar citām
3. Latvijā, samazinoties lauksaimnieciskai ražošanai, lauksaimniecībā izmantojamās zemes tiek pamestas, līdz ar to pazaudējot raksturīgo kultūrainavu. Šī tendence turpina pieaugt. Pieaug urbanizēto teritoriju īpatsvars un samazinās pusdabiskās teritorijas (pilsētu izplešanās, izkliedēta pilsētu tipa apbūve lauku teritorijās, jauna transporta infrastruktūra, jaunas attīstības teritorijas). Latvijā pieaug tūristu skaits, bet to galvenais apmeklējuma mērķis ir pilsētas. Lauku tūrisms attīstās līdzsvarotāk, ES LIFE programmas un Latvijas Vides fonda atbalstīto projektu ietvaros tiek veidota tūrisma infrastruktūra īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, tādējādi mazinot negatīvo ietekmi. Pastāv zināmi draudi attiecībā uz jauno transporta infrastruktūras attīstību, ņemot vērā, ka ātrgaitas autoceļi parasti pāršķeļ dabiskos biotopus. Attiecībā uz dabu - faunu dzelzceļu ietekme tiek uzskatīta par pozitīvāku. Attiecībā uz vidi un klimata

izmaiņām Latvijā varētu būt aktuāla piesārņojuma samazināšana (gaisa piesārņojums ar sēra dioksīdu, ūdens piesārņojums).

Dabas mantojuma pārvaldības tendences

1. Natura 2000 ir ļoti svarīga Eiropas Savienības politika ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai, kas piedāvā augstas kvalitātes vidi, paaugstinot ārpus attīstības centriem esošo teritoriju pievilcību.
2. Zemes izmantošanas veidu un telpiskās struktūras maiņa ir būtiski ietekmējuši Eiropas vidi. Vide turpinās mainīties šādu ietekmju rezultātā:
  - Klimata izmaiņas;
  - Emisijas gāzu radītais siltumnīcas efekts;
  - Gaisa kvalitāte un piesārņojums;
  - Ūdens resursi (gan kvalitatīvie gan kvantitatīvie);
  - Cilvēku un ekosistēmu veselība;
  - Augsnes resursi;
  - Augsnes piesārņojums;
  - Bioloģiskā daudzveidība.
3. Pašreizējais Eiropas dabas mantojums sastāv no dabas fragmentiem. Gadsimtu gaitā ir samazinājies sugu skaits, dabas mantojums ir fragmentēts. Galveni virzošie spēki, kas ietekmē dabas mantojumu ir:
  - Lauksaimniecība;
  - Sociāli ekonomiskā un teritoriālā attīstība;
  - Infrastruktūra:
4. Latvijā ir relatīvi labi saglabājušās pusdabiskās teritorijas, kas veido pamatu bioloģiskai daudzveidībai (biotopu veidiem un sugu skaitam). Arī Latvijā vērojama tendence dabas mantojuma fragmentācijai. Starptautiskā dabas aizsardzības savienības projektā „Nacionālā ekoloģiskā tīkla izveide Eiropas ekoloģiskā tīkla ietvaros” 2002.gadā ir izstrādāts iespējamā Latvijas ekoloģiskā tīklojuma priekšlikums.
5. Latvijā ir veikta vērtīgo biotopu inventarizācija un kartēšana (Biotopu direktīvas ietvaros meža atslēgas biotopi, bioloģiski vērtīgās pļavas u.c.). Nacionālās monitoringa programmas ietvaros tiek veikts bioloģiskās daudzveidības monitorings. Latvijā „Natura 2000” biotopi būtu izdalāmi, ņemot vērā arī teritoriju fizisko struktūru un vietu perspektīvo attīstību.

6. Latvijas normatīvie akti vides jomā ir saskaņoti ar ES prasībām, un lielākā daļa prasību jau ir ieviestas. Konkrētās jomās direktīvu prasības tiek pārņemtas gan ar grozījumiem esošajā likumdošanā, gan arī ar jaunu Ministru kabineta noteikumu projektu izstrādi.

Pētniecības, attīstības un inovāciju politika

1. Eiropas Savienības pētniecības, attīstības un inovāciju politikas teritoriālās ietekmes analīzes rezultātā ir secināts, ka strukturālo fondu un ietvaru programmu investīciju intervences rezultāti ir daudz komplicētāki nekā tika gaidīts. Nepieciešams izstrādāt reģionu grupēšanas parametrus, citas indikatoru kombinācijas, kas atspoguļotu ES pētniecības, attīstības un inovāciju politikas teritoriālās tendences.
2. Telpiskais ES pētniecības, attīstības un inovāciju paterns nav vienmērīgi izplatīts. Tas savukārt norāda uz to, ka ES Struktūrfondu investīciju politikai nav atbilstoši instrumenti teritoriālās kohēzijas nodrošināšanai.
3. No veiksmīgiem ES pētniecības, attīstības un inovāciju politikas pasākumiem zinātniskā un inovatīvā potenciāla veidošanā var atzīmēt:
  - Zināšanu infrastruktūras attīstību;
  - Cilvēkresursu attīstības atbalstu;
  - P&A aktivitāšu finansēšanu;
  - Zināšanu tīkla un partnerības stimulēšanu.
4. ES pētniecības, attīstības un inovāciju aktivitāšu paterns telpiski koncentrējās ierobežotā dalībnieku reģionā ar stipri izteiktu nevienlīdzību attiecībā uz citiem reģioniem. ES pētniecības, attīstības un inovāciju politika pastiprina esošo paternu.
5. ES reģionālie inovāciju līderi atrodas Vācijā, Zviedrijā, Somijā un Nīderlandē. Šos reģionus raksturo lielāks IKP uz 1 iedzīvotāju, izmaksas pētniecībai, attīstībai un inovācijām, patentu izmantošana, nozaru ar augstu pievienoto vērtību tehnoloģiju patentu izmantošana, zemāka bezdarba līmenis.
6. Latvijas P&A politikas attīstības galvenie kritēriji:
  - Investīcijas pētniecībā (atbilstoši Barselonas Vadlīnijām līdz 3% no IKP, tai skaitā 1% valsts finansējums);
  - Iedzīvotāju skaits ar maģistra un doktora grādiem;
  - Nodarbināto skaits ražošanā ar augstu pievienoto vērtību;
  - Zinātnes un inovāciju centru skaits valstī.

Lauksaimniecības politikas jomā

1. Eiropas Savienības kontekstā kohēzijas mērķu sasniegšanai ir jāveic šādus nepieciešamos pasākumus:
  - jāmaina lauku attīstības regulējums, nododot budžetus dalībvalstīm pēc EK noteiktajiem lauku attīstības veicināšanas kritērijiem;
  - nepieciešams samazināt tirgus intervences maksājumus, pārskatīt vienreizējos maksājumus;
  - integrētas zemes izmantošanas attīstība jāsaista ar citiem sektoriem un reģionālām programmām – jāveido lauku attīstības programmas visiem lauku iedzīvotājiem. Nepieciešams reformēt institūcijas kopienas, nacionālajā un reģionālajā līmenī, lai līdzsvarotu administratīvos līmeņus, kas saistīti ar laukus ietekmējošo politiku.
2. Latvijas apstākļos varētu būt ieteicami šādi pasākumi:
  - lauku attīstības jautājumu ietveršana integrētās reģionālajās attīstības stratēģijās;
  - lauku attīstības atbalsts jāvirza uz vidēja un ilgtermiņa attīstības potenciālu, kombinējot iekšējos un ārējos atbalsta instrumentus, kas nebūtu attiecināmi vienīgi uz ražošanu;
  - sabalansēt KLP un LAP pasākumus, kas būtu ilgtermiņā vērsti uz lauku daudzfunkcionalitāti;
  - ieviešanas instrumenti jābalsta uz lauku attīstības vajadzībām, lai mazinātu tirgus radītos zaudējumus (piemēram, pārtikas, augsnes, ūdens, atmosfēras resursu, bioloģiskās daudzveidības ainavas, dzīvotņu kvalitāti) caur dzīvotspējīgu ilgtspējīgu lauku kopienu un ekonomiku;
  - agrārās vides uzlabošanas pasākumos jāizplata labas saimniekošanas prakse;
  - atbalsts ilgtspējīgai ražošanai mazā labvēlīgos areālos jāsaista ar vietējo kapacitāti;
  - mērķieguldījumi, lai sasniegtu vides standartus, kas var būt obligāti nākotnē;
  - lielāks atbalsts apmācībai, marketingam, un vadībai;
  - pārskatīt atbalstu ražošanai ar negatīvu ietekmi uz vidi – tabaka, kokvilna, cukurs;
  - Samazināt atbalstu sektoriem, kas vērsti uz produkcijas daudzumu.

Transporta politika

1. Eiropas savienības TEN un TINA projektu analīze parādīja, ka tie ir vairāk vai mazāk saskaņā ar Eiropas telpisko attīstību. Tomēr daži indikatori uzrādīja nelīdzsvarotības pazīmes jaunajās dalībvalstīs. Konflikts starp efektivitāti un līdzsvaru netiks atrisināts, pārskatot TEN un TINA projektus.

2. Latvijas praksē transporta infrastruktūras attīstības plānošanas jomā ir šādi trūkumi:
  - nav pilnībā ņemta vērā ESPON rekomendētā transporta politika, īpaši attiecībā uz Latvijas teritorijas kohēziju ar ES pārējām teritorijām;
  - nav izstrādāti normatīvi un metodiskas rekomendācijas perspektīvo transporta plūsmu modelēšanai, t.sk. datu bāzes veidošanai. Jautājums Latvijai ir ļoti aktuāls, ņemot vērā speciālistu trūkumu teritorijas plānošanā, īpaši transporta infrastruktūras veidošanā;
  - praksē pirmajos trīs plānošanas līmeņos netiek pielietota modelēšanas metode, nav izveidota transporta indikatoru grupa, kas pilnībā raksturo satiksmes apjomus un grafa raksturojumus, kā arī praktiski trūkst indikatoru grupa transporta infrastruktūras pieejamības raksturojumam.

Energopolitika

1. Eiropas Savienības dalībvalstīm, kuras nevar nodrošināt ar energoresursiem sevi pilnībā, ir nepieciešams nodarboties ar kurināmā diversifikāciju un attīstīt jaunu enerģijas veidu izmantošanu. Latvija ir ierindota starp tām valstīm, kas var sevi apgādāt ar enerģiju 15 –50% apjomā.
2. Enerģijas cenu līmeņi ir atkarīgi no nacionālajām politikām, energoresursu pieejamības un izvietojuma, kā arī no tehnoloģijām. Divi pirmie ir telpiskās plānošanas parametri. Latvija, Austrija un Norvēģija izceļas ar augstu atjaunojamo energoresursu īpatsvaru elektroenerģijas ražošanā. It īpaši jāizceļ biomasas īpatsvars enerģijas ražošanā Latvijā.
3. Nodarbinātība energosektorā **Latvijā** ir augsta. Attiecinot to uz kopējo nodarbinātību rūpniecības sektorā, tā ir 11% (tikai Lietuvai 2001. gadā bija augstāka).
4. Liela loma tiek piešķirta vietējām enerģētikas aģentūrām. 2001. gadā Latvijā tādu nebija.
5. Izvēlēta četrkārīga tipoloģija reģionu iedalīšanai pēc cenu izmaiņu jūtīguma un enerģijas pašpietiekamības. Latvija ir ierindota ekstrēmajā grupā ar augstu jūtīgumu pret enerģijas cenu un zemu enerģijas pašpietiekamību. Tas ieskicē reģionālo enerģijas atkarību. Šeit svarīgu lomu spēlē reģionālā energopolitika.

Lisabonas /Gēteborgas stratēģijas realizācija

1. Eiropas Savienības policentriskuma koncepcija ir galvenais dzinējs Lisabonas /Gēteborgas stratēģijas mērķu sasniegšanai.

2. Reģionālās attīstības stratēģijas izvēles un mērķu sasniegšanas procesā svarīgu lomu spēlē sākotnējie reģionālie resursi;
  3. Galvenās Eiropas tendences Lisabonas /Gēteborgas stratēģijas kontekstā:
    - ES dalībvalstu un reģionu daudzveidība paredz dažādu pieeju izmantošanu.
    - Reģioniem ir jānodrošina potenciālo konkurētspēju globālajā mērogā.
    - Jauni konkurētspējīgi pētniecības un inovāciju centri tiks izveidoti apkārt lielajiem urbānajiem centriem.
  4. Lielākā daļa no jaunajiem ES paplašināšanas rezultātā pievienotajiem reģioniem nespēs palielināt ES konkurētspēju. Praktiski izaugsmes vairošanas efektīvais ceļš ir virzīties no “atvaseļošanas” pieejas uz strukturālo problēmu risināšanas pieeju.
  5. Transporta galvenā problēma fokusējas uz konfliktu, kas saistīts ar benzīna patērēšanu. Šajā jautājumā ir lietderīgi līdzīgi energopolitikai nodrošināt virzību uz diversifikāciju.
  6. Demogrāfiskās izmaiņas Eiropas Savienībā notiek pretēji izteiktām politiskām rekomendācijām un Lisabonas stratēģijas realizācijas mērķiem.
1. Politiskās rekomendācijas Latvijai
    - Pētniecības un inovāciju jomā:
      - (1) izglītības internacionalizācijas sekmēšana;
      - (2) aktīva iesaistīšanās ES struktūrfondu aktivitātēs;
      - (3) sadarbības tīklojuma izveidošana starp uzņēmumiem, reģionālajām institūcijām un izglītības iestādēm.
    - Globālā/lokālā mijiedarbība:
      - (1) policentriskas struktūras izveidošana;
      - (2) tūrisma attīstība;
      - (3) studentu un pētnieku mobilitātes pasākumu attīstība;
      - (4) valsts iekšējā preču un pakalpojumu tirgus konsolidācija.
    - Kvalitāte:
      - (1) informatīvās sabiedrības attīstība;
      - (2) reģionu izlīdzināšanas pasākumu atbalsts.
    - Resursi un fondi:
      - (3) reģionālā diversifikācija un diferencēto prioritāšu noteikšana.

3. ESPON 2013 programmas īstenošanas iespējas Latvijā

3.1. ESPON 2013 programmā noteiktie mērķi, prioritātes un rīcības Latvijas kontekstā

3.1.1. Mērķi

ESPON 2013 programmā ir izvirzītas vairākas mērķu grupas – vispārīgie mērķi, stratēģiskie mērķi un specifiskie mērķi.

Vispārējie mērķi

Lai sasniegtu ESPON 2013 kopējo mērķi, ir izvirzīti trīs vispārējie mērķi. Tie balstīti uz situācijas analīzē noteiktajām stiprajām pusēm, iespējām un potenciāliem.

1. ESPON 2013 programmai jāvairo pierādījumi, zināšanas, dati un indikatori saistībā ar Eiropas teritoriālo kohēziju un attīstību, kas operatīvi kalpotu politikai izstrādei.
2. Politikai pieprasījumam ir jādefinē pielietojamu pētījumu tēmas un ES politikas, kas fokusētas uz šo politiku veidošanas un īstenošanas procesu.
3. Uz lietotāju orientētai pieejai ir jānodrošina ESPON 2013 programmas kapitalizācija.

Stratēģiskie mērķi

Tāpat kā vispārējie mērķi, arī stratēģiskie mērķi ir noteikti, balstoties uz ESPON 2013 programmā ietverto situācijas SVID analīzi. ESPON 2013 programmā ir noteikti septiņi stratēģiskie mērķi.

1. Atbalstīt reģionālo politiku efektivitāti ar izpēti, datu vākšanu un indikatoru attīstīšanu, lai teritorijas attīstības vērojums un tendences pozicionētu reģionus Eiropas kontekstā.
2. Atbalstīt pētījumu tēmas par stratēģiskām vadlīnijām Eiropas teritoriālajai attīstībai un kohēzijai, kā arī tādiem politikas dokumentiem kā Eiropas Telpiskās Attīstības Perspektīva (ESDP) un „Eiropas Savienības teritoriālais statuss un perspektīva”.
3. Jauno ES dalībvalstu un kandidātvalstu un to reģionu iesaistīšana darbībā.
4. Sinerģija un papildinātība ar citām Kopienas aktivitātēm, sevišķi ar citām Struktūrfondu 2007-2013 aktivitātēm, un atbilstošajām ES nozaru politikām, kā arī pētījumiem ārpus ESPON.
5. Kopienas ierosme, lai GMES (*Global Monitoring for Environment and Security*), sākot ar 2008.gadu, nodrošinātu Eiropas mēroga informāciju par zemes izmantošanu un zemes segumu, okeānu īpašībām, kā arī kartēm par iespējamām nelaimēm un katastrofām;
6. Informētības un iesaistīšanās paaugstināšanai veidot politiku dialogu un tīklojumu, publicējot sintēzes dokumentus, ziņojumus un materiālus ar pierādījumiem un politikas izvēlēm, kas uzlabotu izpratni par Eiropas teritorijas attīstības dinamiku;

7. ESPON 2013 Programmas īstenošanas laba organizēšana, izveidojot vienkāršu pārvaldes struktūru un finansu pārvaldes mehānismu.

Specifiskie mērķi

Specifiskie mērķi sīkāk precizē stratēģiskos jautājumus saistībā ar programmu kā tādu, un papildus uzrāda svarīgas operacionālas tēmas, kas izriet no situācijas SVID analīzes. Lai sasniegtu vispārējos mērķus, mērķtiecīgas un operacionālas programmas īstenošanai ir izvirzīti trīspadsmit specifiskie mērķi.

Tiek uzsvērts, ka ESPON 2013 programmas rezultātiem jāsniedz pievienotā vērtība ilgtspējīgām un līdzsvarotām uz Eiropas teritorijas attīstību orientētām politikām.

3.1.2. Prioritātes un rīcības

Attiecībā uz pašu ESPON 2013 programmu, situācijas analīzē uzrādītas dažādas stiprās un vājās puses, iespējas un draudi, kas ir atspoguļoti mērķu hierarhijā. Lai šos mērķus sasniegtu, ir noteiktas piecas prioritātes un tām atbilstošās rīcības.

Tās rīcības, kas pēc ekspertu viedokļa būtu īpaši nozīmīgas Latvijai, tabulās ir izceltas ar atšķirīgu krāsojumu un paskaidrotas sīkāk.

Tabula 3.1

1.prioritāte	
Praktiski pētījumi par teritoriju attīstību, konkurētspēju un kohēziju: Apstiprinājums teritoriālajām tendencēm, perspektīvām un politiku ietekmēm	
	Rīcības
(1.1)	Tematiskā un starptematiskā analīze, definējot teritoriju potenciālus un izaicinājumus, aptverot teritoriju tendenču un nākotnes izpēti.
(1.2)	ES politiku teritoriālā ietekme.
(1.3)	Zināšanas atbalstoša sistēma.

Latvijas intereses:

(1.2) ES politiku teritoriālā ietekme

Šīs rīcības ietvaros tiks izstrādāta un attīstīta jauna ietekmes novērtējuma metodoloģija – teritoriālās ietekmes novērtējuma koncepts (*territorial impact assessment – TIA*). Tas ir daudz plašāks un aptverošāks jēdziens nekā pašlaik Latvijā pielietotās metodes- ietekmes uz vidi novērtējums (*environmental impact assesement – EIA*) un stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums (*strategical environmental assesment- SEA*).

Tabula 3.2

2.prioritāte	
Analīze, kas orientēta uz lietotāju vajadzībām: Eiropas perspektīva attiecībā uz dažādu tipu teritoriju attīstību.	
	Rīcības
(2.1)	Integrētas studijas un tematiska analīze.
(2.2)	Zināšanu atbalsts eksperimentālām un inovatīvām darbībām.
(2.3)	Ar citām Strukturālo fondu programmām saistītas darbības.

Latvijas intereses:

(2.3) Ar citām Strukturālo fondu programmām saistītas darbības.

Šīs rīcības ietvaros tiks nodrošināts analītisks atbalsts atbilstošajām programmas tematiskajām prioritātēm, ietverot programmas attiecībā uz pārrobežu, starpnacionālo un starpreģionālo sadarbību, kā arī INTERACT un URBACT programmas, kurās Latvijai ir iespēja piedalīties.

Tabula 3.3

3.prioritāte	
Zinātniskā platforma un instrumenti:	
Teritoriālie indikatori un dati, analītiskie instrumenti un teorētiskais atbalsts.	
	Rīcības
(3.1)	ESPON datu bāzes un datu veidošana.
(3.2)	Teritoriālie indikatori, indeksi un instrumenti.
(3.3)	Teritoriālā monitoringa sistēma un ziņojumi.
(3.4)	Mērķtiecīgi pasākumi indikatoru un karšu aktualizēšanai.

Latvijas intereses:

ESPON datu bāzes attīstīšana, datu un teritoriālo indikatoru uzlabošana ir atzīta par ESPON 2013 programmas centrālo uzdevumu, līdz ar to visas šajā prioritātē noteiktās rīcības ir arī Latvijas interešu sfērā.

(3.1) ESPON datu bāzes un datu veidošana.

Šīs rīcības ietvaros ESPON datu bāze tiks regulāri uzlabota ar regulāri atjaunotiem, apstiprinātiem, salīdzināmiem reģionāliem datiem, kas ietvers datus laika periodos. Līdzdalība šajās aktivitātēs nodrošinās Latvijas situācijas objektīvu atspoguļojumu, kā arī iespēju izmantot salīdzināmu informāciju par citām valstīm un reģioniem.

(3.2) Teritoriālie indikatori, indeksi un instrumenti.

Šīs rīcības ietvaros tiks uzlabota teritoriālo indikatoru un indeksu sistēma, veidojot operacionālus kombinētus indikatorus teritorijas attīstībai. ESPON teritoriālo indikatoru sistēma var kalpot par bāzi Latvijas indikatoru sistēmai. Savukārt teritorijas analīzes instrumenti ietver dažādus modeļus, metodoloģijas, kā piemēram teritorijas ietekmes novērtējumu, WEB-atbalstītu GIS, prognozēšanas modeļus un karšu prezentāciju veidus.

(3.3.) Teritoriālā monitoringa sistēma un ziņojumi.

Latvijā ir ļoti aktuāli veidot savu teritoriālā monitoringa sistēmu, lai gūtu kopēju pārskatu par dažādām teritorijas attīstības tendencēm un prognozēm, atsevišķo nozaru politiku ietekmēm un to sekām.

(3.4) Mērķtiecīgi pasākumi indikatoru un karšu aktualizēšanai.

Šīs rīcības ietvaros paredzēts operatīvi atjaunot esošo datu kopu atbilstoši Eiropas standartiem (ETRS1989 datiem un LAEA kartēm), nodrošinot to pieejamību elektroniskā veidā.

Tabula 3.4

4. prioritāte	
Kapitalizācija (rezultātu), piederība un līdzdalība:	
Kapacitātes paaugstināšana, dialogs un sadarbības tīkls.	
	Rīcības
(4.1)	Mediji un publikācijas.
(4.2)	Eiropas mēroga semināri un darba grupas.
(4.3)	Starpnacionālā tīklojuma aktivitātes.

Latvijas intereses:

4.prioritātes ietvaros tiks realizēta mērķtiecīga kapitalizācijas stratēģija, lai nodrošinātu ESPON iegūto rezultātu un datu plašu pieejamību un pielietošanu.

(4.2) Eiropas mēroga semināri un darba grupas.

Šīs rīcības ietvaros tiks rīkoti semināri un darba grupas gan politiķiem, gan praktiķiem, lai Monitoringa komitejai nodrošinātu izejmateriālu par dažādu mērķgrupu specifiskām vajadzībām attiecībā uz informāciju, instrumentiem un ieteikumiem, tādējādi nodrošinot atgriezenisko saiti. Latvijai ir būtiski svarīgi piedalīties šajā procesā.

(4.3) Starpnacionālā tīklojuma aktivitātes.

Šīs rīcības ietvaros svarīga loma ir paredzēta ESPON kontaktpunktu tīklam, lai veiktu dažādas starptautiskas aktivitātes ESPON rezultātu izplatīšanai, kā arī katrā valstī iesaistot politiķus, praktiķus un zinātniekus, kas nav tiešā veidā saistīti ar ESPON.

Tabula 3.5

5.prioritāte	
Tehniskā palīdzība, analītiskais atbalsts un komunikācija.	
	Rīcības
(5.1)	Tehniskā palīdzība.
(5.2)	Analītiskais atbalsts.
(5.3)	Komunikācija.

5.prioritātes rīcības ir vērstas uz to, lai nodrošinātu visu ESPON 2013 programmas efektīvu īstenošanu, atbalstot iepriekšējo četru prioritāšu ietvaros noteiktās rīcības un uzdevumus.

3.2. Latvijas iespēju analīze ESPON 2013 programmas īstenošanā

Lai izvērtētu Latvijas iespējas un potenciālu ESPON 2013 programmas īstenošanā, ir pielietota SVID analīzes metode.

SVID analīze

Stiprās puses un iespējas

Stiprās puses	Iespējas
• Esošās augstākās izglītības mācību iestādes – bāze un intelektuālais potenciāls zinātnisko pētījumu veikšanai un augstas kvalifikācijas speciālistu sagatavošanai; • Pieredze starptautisku projektu izstrādē gan reģionālā, gan vietējo pašvaldību līmenī; • Attīstītas informācijas un telekomunikāciju tehnoloģijas,	• Iespējas izmantot dažādus Eiropas Savienības fondus un piedalīties starptautiskās programmās; • Augstākās izglītības iestāžu apmācības programmu un mācību bāzu modernizācija; • Izglītības sistēmas harmonizācija ar Eiropas izglītības sistēmu; • Potenciāls teritorijas attīstībai, kuru sniedz izdevīgais ģeogrāfiskais novietojums,

turpinās to tīklu izveide un modernizācija; • Ir izveidots un darbojas ESPON kontaktpunkts; • Ir agrāk veikti daudzi pētījumi telpiskās plānošanas jomā; • Ir zinātniskās pētniecības iestādes, pieredze un tradīcijas pētniecības jomā.	transporta koridori, dabas un kultūras mantojums; • Modernu informācijas sistēmu attīstība, dažādu informācijas resursu digitalizācija; • Telpiskajā plānošanā pielietojamo pētījumu, inovāciju un tehnoloģiju attīstība un veicināšana; • Pieprasījums pēc praktiski pielietojamiem pētījumiem uz zināšanām balstītajā jaunajā ekonomikā; • Principiāli jaunas iespējas zinātnisko pētījumu pielietošanas jomā, ko dos tīklveida darbības modeļa attīstība, paplašinot un pārveidojot tradicionālās lineārās saites; • Transnacionāla sadarbība ar citu valstu zinātniskās pētniecības centriem.

Secinājums:

Ir bāze un intelektuālais potenciāls zinātnisko pētījumu veikšanai. Ir zinātniskās pētniecības pieredze un tradīcijas, agrāk veikti daudzi nozīmīgi pētījumi telpiskās plānošanas jomā. Modernas informācijas sistēmas un dažādu informācijas resursu digitalizācijas iespējas paver jaunas iespējas zinātnisko pētījumu pielietošanai

Vājās puses un draudi

Vājās puses	Draudi
• Nav definēta valsts telpiskās un ekonomiskās attīstības stratēģija; • Vāji izmantots esošais zinātniskais potenciāls, nepietiekošs valsts finansējums zinātniskiem pētījumiem telpiskās plānošanas jomā; • Nav izveidota telpiskās plānošanas datu bāze ar dažādu nozaru informāciju, statistikas datiem, vienotu indikatoru	• Atkarība no globālām ekonomiskām un politiskām krīzēm; • Globālie procesi (atvērtas robežas, saskaņota likumdošana, kopēja valūta u.c.), var mazināt valsts patstāvību ekonomisku lēmumu pieņemšanā; • Pasīvas attieksmes rezultātā Latvija var palikt ārpus globāliem procesiem gan ekonomikas, gan zinātnes jomā;

sistēmu; • Nav informācija par agrāk veiktajiem pētījumiem un projektiem, tie nav pieejami un izmantojami; • Nav izveidots Telpisko plānojumu reģistrs (<i>Teritoriju plānošanas informācijas sistēma - TIS</i>); • Neapmierinoša telekomunikāciju un sakaru infrastruktūra moderno informācijas tehnoloģiju izmantošanai; • Nepietiekoša informācija vietējiem un ārvalstu investoriem par attīstības iespējām; • Nepietiekoša informācija vietējiem uzņēmējiem, iedzīvotājiem par iespējām iesaistīties projektos, izmantot vietējos, valsts, ES strukturālos fondus. • Latvijas zinātnes nepietiekama spēja radīt konkurētspējīgus inovatīvus produktus globālam tirgum, vāja zinātnes saistība ar augstāko izglītību.	• ES politika un pieaugošā tirgus konkurence var negatīvi ietekmēt sektorus ar teritoriālu efektu (lauksaimniecība, zvejniecība, pārtikas nozare); • Intelektuālā potenciāla aizplūšana, zinātnieku skaita samazināšanās, kas vājinās gan zinātnisko pētījumu jomu, gan inovāciju procesu; • Trūkstot ilgtermiņīgas attīstības politikai, šauru, īstermiņa mērķu īstenošanas un stihiskas attīstības rezultātā var zust būtiskas telpiskās vērtības; • Nepietiekošs valsts ilgtermiņa ieguldījums izglītībā, zinātnē un pētniecībā bremsēs Latvijas attīstību visās jomās. • Nepietiekošs finansējums no ESPON puses.

Secinājums:

Latvijā nav izstrādāta Telpiskās plānošanas politika. Atsevišķo nozaru politikas un stratēģijas neievērtē telpiskās ietekmes un tendences. Netiek veikts valsts teritorijas attīstības monitorings un prognozēšana. Nepietiekošs valsts atbalsts zinātniskai pētniecībai, netiek veikti mērķtiecīgi un koordinēti zinātniskie pētījumi telpiskās plānošanas jomā. Vāji izmantots esošais intelektuālais un zinātniskais potenciāls.

3.3. Priekšlikumi situācijas uzlabošanai pētījumu jomā telpiskajā plānošanā

3.3.1. Pamatojums

Apskatot Latvijas situāciju telpiskās plānošanas jomā, ir secināms, ka pašlaik nenotiek telpiskās plānošanas process Eiropas izpratnē:

1. Latvijā joprojām nacionālā līmenī nav definēta Telpiskās plānošanas politika, kas integrētu dažādu atsevišķo nozaru politikas un stratēģijas. Nav definēts pats jēdziens *telpiskā plānošana* – tas ir aizvietots ar daudz šaurāku terminu – *teritoriju plānošanu*.
2. Galvenie plānošanas tiesību akti – *Attīstības plānošanas sistēmas likums, Reģionālas politikas pamatnostādnes, Reģionālās attīstības likums un Teritorijas plānošanas likums* nerisina telpiskās plānošanas jautājumus.
3. Nav izstrādāts Nacionālais telpiskais plānojums un definēta valsts telpiskās attīstības stratēģija.

Latvija ir ES dalībvalsts, kurai Kopienas pieņemtās politikas ir saistošas, un visi teritoriālie procesi un tendences Eiropā ietekmē arī Latviju gan tiešā, gan netiešā veidā. ESPON 2013 programmā noteiktās prioritātes, mērķi un uzdevumi ir aktuāli arī Latvijā. Līdz ar to jautājums par Latvijas līdzdalību ESPON aktivitātēs ir ļoti svarīgs, un Latvijai ir jāiesaistās ESPON programmās, projektos un aktivitātēs, sadarbojoties telpiskās attīstības jomā ar citām valstīm.

3.3.2. Ieguvumi no Latvijas līdzdalības ESPON programmās

1. ESPON ir uzskatāms par valsts starptautiskās telpiskās politikas veidošanas un virzīšanas instrumentu. Tas neietekmē politikas tiešā veidā, bet caur politiku uzraudzību notiek politikas nepieciešamību formulējumi, kas tālāk nonāk par politiku lemjošās institūcijās, tādējādi ietekmējot telpisko politiku. Svarīgi, lai Latvija piedalītos starptautisko telpisko politiku veidošanas procesā, tā vietā, lai tikai konstatētu pieņemto lēmumu sekas.
2. ESPON ir uzskatāms arī par Latvijas telpiskās zinātniskās pētniecības iespēju. Latvijai ir maza pieredze starptautiska līmeņa plānošanas vai telpiskās politikas izvērtēšanas jomā. ESPON dod iespēju iegūt starptautisko pieredzi plānošanā, strādājot multidisciplinārā starptautiskā komandā, apgūstot jaunas metodes un pieejas, veidojot un adaptējot tās Latvijas vajadzībām. Vienlaikus tiks iegūta informācija un dati, kas būs savstarpēji salīdzināmi, tādējādi nodrošinot Latvijas līdzvērtīgu pozicionēšanu plašākā starptautiskā telpā.
3. ESPON ir vajadzīgs Latvijas valsts politikas veidošanai. Bieži vien vājā izpratne par starptautiskiem procesiem neļauj pietiekoši adekvāti reaģēt un veidot pamatotu valsts telpiskās attīstības politiku. Rezultātā Latvijā nav izstrādātas savas ilgtermiņa politikas nozīmīgās telpiskās attīstības jomās.

4. Aktīva iesaistīšanas ESPON programmu īstenošanā palielinātu politiķu interesi un izpratni par teritorijas attīstības procesiem, tendencēm un prognozēm Eiropā un Latvijā. Savukārt dažādās politikas jomās strādājošajiem speciālistiem iegūtās zināšanas veicinās izpratnes paplašināšanu par kompleksu risinājumu integrāciju.

3.3.3. Stratēģija situācijas uzlabošanai zinātnisko pētījumu jomā

Balstoties uz SVID analīzi zinātnisko pētījumu jomā saistībā ar telpisko plānošanu, situācijas uzlabošanai tiek izvirzīti vairāki stratēģiskie mērķi un atbilstoši uzdevumi. Tie atspoguļo gan stiprās puses un iespējas, gan vājās puses un draudus.

Tabula 3.6

1.stratēģiskais mērķis.	
Konsolidēta zinātniskās pētniecības platforma	
	Uzdevumi
1.1.	Valsts atbalsts zinātniskās pētniecības centru veidošanai uz augstākās izglītības mācību iestāžu bāzes.
1.2.	Savstarpēji koordinētu zinātniskās pētniecības centru tīkla izveide, aptverot visus Latvijas reģionus.
1.3.	Zinātnisko pētījumu datu bāzes izveidošana, aptverot informāciju par agrāk veiktajiem pētījumiem un nodrošinot pašu pētījumu pieejamību digitalizētā formā.
1.4.	Augstākās izglītības studiju programmu saskaņošana ar telpiskās attīstības politiku interesēm.
1.5.	Valsts finansējums telpiskajā plānošanā pielietojamu zinātnisko pētījumu veikšanai.
1.6.	Sadarbība ar zinātniskās pētniecības centriem citās valstīs, informācijas un pieredzes apmaiņa.

Tabula 3.7

2.stratēģiskais mērķis.	
Dati un informācija	
	Uzdevumi
2.1.	Vienotas <i>Telpiskās plānošanas datu bāzes</i> izveidošana ar aktualizētiem un brīvi pieejamiem datiem un informāciju, aptverot dažādas nozares.
2.2.	Pieejamas un izmantojamas <i>Teritoriju plānošanas informācijas sistēmas - TIS</i>

	izveidošana (Telpisko plānojumu reģistrs).
2.3.	Kartogrāfiskais nodrošinājums ar dažāda mēroga un detalizācijas kartēm, kas pielietojamas telpiskajā plānošanā.
2.4.	Sadarbība ar ESPON datu bāzi, EUROSTAT, EK GIS servisu, nodrošinot par Latviju patiesus, aktualizētus datus un informāciju.
2.5.	Pieejama un izmantojama metodoloģija, teritoriālie indikatori un to sistēmas, instrumenti un metodes.
2.6.	ESPOŅ pētījumu publikācijas, rezultāti, dati, kartes un instrumenti, to tulkojumi un anotācijas, kas izmantojami visplašākajam interesentu lokam saistībā ar telpisko plānošanu - politiķiem, ekonomistiem, ģeogrāfiem, nozaru attīstības plānošanas speciālistiem.
2.7.	GIS (Ģeogrāfisko informācijas sistēmu), kā telpiskās plānošanas analītiska instrumenta, pielietošana pētījumos un analīzēs.

Tabula 3.8

3.stratēģiskais mērķis.	
Integrēta Telpiskās plānošanas politika	
	Uzdevumi
3.1.	Telpiskās plānošanas sistēmas un likumdošanas harmonizēšana ar Eiropas Savienības politikas dokumentiem.
3.2.	Atsevišķo nozaru politiku un stratēģiju integrēšana telpiskās attīstības plānošanas dokumentos.
3.3.	Teritorijas attīstības monitorings, tendenču noteikšana un prognozēšana.
3.4.	Starptautiskā sadarbība, aktīva līdzdalība ESPON programmās, projektos un pasākumos.

3.4. Priekšlikumi Latvijai nepieciešamajām pētījumu tēmām, virzieniem un uzdevumiem telpiskās plānošanas un ESPON 2013 programmas kontekstā

ESPON 2013 programmā ir dots ietvars praktisko teritoriālo pētījumu tēmu noteikšanai un atlasīšanai. Šīs tēmas ir pakārtotas 1.prioritātei un strukturētas trīs blokos jeb pozīcijās:

1. Reģionu, urbāno un lauku teritoriju konkurētspēja un teritoriālā attīstība.
2. Teritoriālā sadarbība.
3. ES politiku teritoriālās ietekmes analīze.

Atbilstoši ESPON 2013 programmā noteikto pētījumu tēmu sarakstam ir atlasītas tās pētījumu tēmas, kas pēc ekspertu vērtējuma būtu sevišķi aktuālas un nepieciešamas arī Latvijā. Pētījumu tēmas ir apkopotas trīs tabulās - 3.9, 3.10, un 3.11, sagrupējot tās atbilstoši ESPON 2013 programmā strukturētajiem blokiem.

Tabula 3.9.

a. Reģionu, urbāno un lauku teritoriju konkurētspēja un teritoriālā attīstība.		
Nr.	Tēma	Saturs (apakštēmas)
1	Demogrāfija	• Novecošanās (<i>tendences un prognozes</i>); • Migrācijas plūsmas; • Iedzīvotāju skaita izmaiņas (<i>tendences un prognozes</i>);¹ • Latvijas ekonomiskās un demogrāfiskās attīstības prognozēšana, izmantojot SASI scenāriju izpētes imitācijas modeli.²
2	Sasniedzamība	• Transports, 2.pakāpes tīkli; • Telekomunikācijas un informācijas tehnoloģijas; • Energoapgāde.
3	Klimata izmaiņas, vide, dabas resursi, risku mazināšana	• Bioloģiskā daudzveidība un Natura 2000 vietas; • Energoefektivitāte un atjaunojamie enerģijas avoti; • Sabiedriskais transports, īpaši urbānajās teritorijās; • Dabas un kultūras mantojums; • Tūrisms.
4	Teritorijas attīstības	• Nodarbinātība;

¹ Apakštēma, kas uzsvēta kā nozīmīga vairākos ESPON 2006 tematiskajos projektos, bet nav iekļauta ESPON 2013 programmas tēmās.

² Apakštēmas, kas uzsvērtas kā nozīmīgas ekspertu vērtējumos.

	sociālā dimensija	• Sociālais kapitāls; • Mājoklis.
5	Urbānās teritorijas, mazās un vidējās pilsētas, metropoles urbānais reģions	• Ekonomiskie dzinējspēki; • Funkcionalitāte un potenciāls: • Uzņēmējdarbība; • Lokālā nodarbinātība; • Vietējās sabiedrības attīstība; • Fiziskās (ārējās) vides attīstība; • Sociālā kohēzija; • Urbānās reģenerācijas plāni.
6	Lauku teritorijas	• Nodarbinātība; • Ekonomiskās darbības dažādošana; • Sasniedzamība; • Galvenie pakalpojumi; • Integrēta pieeja (politika); • Attīstības poli (centri); • Ekonomiskie klasteri. • Lauku attīstības uzraudzības sistēmas izstrāde lokālā reģionālā un nacionālā līmenī;[□] • Lauku attīstības indikatoru izstrāde un datu bāzu izveide;^{□2} • Tirgus ietekme uz lauku attīstību dažādos lauku apvidos;² • Robežu un pierobežu faktors lauku attīstības kontekstā;^{□2} • Lauksaimniecības restrukturizācijas ietekme uz lauku attīstību;^{□2} • Ekoloģiskās lauksaimniecības iespējas un to vērtējums lauku attīstības kontekstā;^{□2} • Lauku kā dzīvesvietas un saimnieciskās darbības dažādošana;^{□2} • Lauku attīstības integrācija citās attīstības politikās.²
7	Policentriska attīstība	• Pilsētu - lauku saiknes; • Līdzsvarota reģionālā attīstība; • Ilgtspējīga attīstība;

		• Tīklojums; • Attīstības poli (centri).
8	Vadība	• Urbānās un teritorijas attīstības pārvaldība; • Spēju vairošana; • Sabiedrības ieguldījums; • Publiskā un privātā partnerība; • Kultūras politikas; • Teritoriālā monitoringa sistēmas izveidošana.

Tabula 3.10.

b. Teritoriālā sadarbība.		
Nr.	Tēma	Saturs (apakštēmas)
9	Transnacionālā sadarbība (ar kaimiņu valstīm)	• Upju baseinu pārvaldība; • Risku vadība; • Pētniecības un inovāciju centru tīklojums; • Pilsētu - lauku sadarbība un pakalpojumi; • Līdzsvarota teritoriālā attīstība; • TEN-T (transporta tīkli); • Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas (ICT); • Enerģija un sasaiste ar 2.pakāpes tīkliem; • Lauku teritoriju attīstības centri; • Sadarbība piejūras teritorijās.
10	Pārrobežu sadarbība	• Saites starp pilsētu un lauku teritorijām; • Mazo un vidējo uzņēmumu attīstība; • Tūrisms, kultūra, amatniecība; • Kopējas infrastruktūras izmantošana; • Inovatīvu un konkurētspējīgu aktivitāšu klasteri; • Sadarbība piejūras teritorijās.

Tabula 3.11.

c. ES politiku teritoriālās ietekmes analīze.

Nr.	Tēma	Saturs (apakštēmas)
11	Enerģija	• TEN-E; • Atjaunojamā enerģija un energoefektivitāte; • Energoatkarība; • Enerģijas avotu dažādošana; • Energosektora teritoriālās attīstības tendences un prognozes. □□
12	Transports	• TEN-T; • Sasniedzamība un savienojamība ar 2.pakāpes tīkliem.
13	Kopējā lauksaimniecības politika	• Lauku attīstības pīlārs.

ESPN 2013 programmā uzsvērts, ka pētījumi jāveic teritoriju attīstības un konkurētspējas kontekstā, fokusējoties gan uz procesu īstermiņa dinamiku, gan ilgtermiņa evolūciju.

4. ESPON pamata un projektu indikatoru vērtējums un priekšlikumi Latvijai būtisko/nepieciešamo ESPON indikatoru atlasei un iekļaušanai reģionālās attīstības un teritorijas plānošanas datu bāzēs.

4.1. ESPON indikatoru struktūra.

4.1.1. ESPON indikatoru atlases procesa apskats.

Viens no galvenajiem ESPON programmas mērķiem ir izveidot bāzi Eiropas Savienības telpiskā attīstības procesa monitoringam ETAP mērķu sasniegšanai, kas iekļauj sevī indikatorus, tipoloģijas, klasifikatorus, metodoloģijas.

Politiski orientētam monitoringa procesam nepieciešama indikatoru bāze, kas detalizēti un atbilstoši atspoguļotu un interpretētu informāciju dažādos ES reģionālos līmeņos un lokalizācijas vietās.

ESPON 2006 programma bija pirmais mēģinājums izstrādāt indikatoru izveidošanas metodoloģiju un atlases tehnoloģiju, kas nodrošinātu iespēju atbilstoši ES politisko mērķu sasniegšanai veidot rādītāju un indikatoru sarakstus.

Indikatoru izvēles un attīstības metodoloģijas tika izstrādātas vairākos etapos.

1. Etaps. ESPON 2006 programmas 1. un 2. Prioritātes ietvaros tika veikti tematiskie un politikas ietekmes pētījumi saskaņā ar ETAP noteiktām dimensijām. Projektu gaitā tika analizēta nozaru un reģionu esošā situācija un trendi, izejas dati, informācijas avoti un kā gala produkts definētas teritoriju tipoloģijas un indikatoru.

Kopā tika identificēti apmēram 1 900 rādītāji, tai skaitā (uz 2006.gada oktobri):

1. 620 indikatoru;
2. 520 izejas dati;
3. 50 tipoloģijas.

Balstoties uz maksimālo un minimālo iedzīvotāju skaitu tika definētas šādas statistiskās teritoriālās vienības (NUTS):

NUTS 1	no 3 līdz 7 milj. iedzīvotāju
NUTS 2	no 800 000 – līdz 3 milj. iedzīvotāju.
NUTS 3	no 150 000 līdz 800 000 iedzīvotāju.
NUTS 4	vairāku pašvaldību apvienība
NUTS 5	pašvaldības

2. Etaps. ESPON 2006 Programmas 3. Prioritātes ietvaros projektu gaitā tika apstrādāta iepriekšējās 1. un 2. Prioritātēs apkopotā informācija un kā rezultāts izveidoti:

- ESPON datu bāze;
- ESPO Navigators ;

- ESPON HiperAtlas;
- 103 būtisko indikatoru definējumi un saraksts.

ESPON datu bāzes, Navigatora un HiperAtlas apraksts tiek sniegts pētījuma sadaļā

4.3.1. ESPON būtisko indikatoru apraksts tiek sniegts pētījuma sadaļā 4.1.2.

3. Etaps. ESPON 2006 Programmas 4. Prioritātes ietvaros projektu gaitā tika definēti:

- Politisko mērķu matrica;
- 35 mērķa indikatoru saraksts;
- 32 iespēju indikatoru saraksts.

ESPON politisko mērķu matricas, mērķu un iespēju indikatoru apraksts tiek sniegts pētījuma sadaļā 4.1.3.

ESPON 2006 Programmas indikatoru izveides procesā tika izmantoti izejas dati no vairākiem informācijas avotiem (tabulā 4.1.).

Tabula 4.1.

1	INTERREG IIIB BSC
2	EUROSTAT REGIO datu bāze
3	CORINE 2000
5	ANO Universitāte
6	FORBES 200 saraksts
7	NORD REGIO
8	Pasaules banka
9	Nacionālie avoti Lisabonas un Gēteborgas stratēģijas dati
10	ES inovāciju apskats
11	Nacionālās statistikas pārvaldes

4.1.2. ESPON būtiskie indikatori un topoloģijas.

Saskaņā ar ESPON 2006 projektu internacionālo darba grupu ekspertu slēdzieniem tika izveidots būtisko indikatoru saraksts, kurā bija iekļauti 103 indikatori (Pielikums 14.), kas ir relatīvi svarīgi ES telpiskās monitoringa sistēmas izveidē un nosaka dzīves apstākļus Eiropā.

Visi būtiskie indikatori ir sistematizēti pa tēmām un apakštēmām atbilstoši ETAP dimensijām un tēmām (Pielikums 15.). Būtiskie indikatori ir saistīti ar svarīgām ETAP tēmām un dimensijām.

ESPON 2006 projektu ietvaros tika identificētas 34 teritoriālās būtiskās tipoloģijas (Pielikums 16.). Identificētās tipoloģijas ir nepieciešamas kā pamats telpisko struktūru veidošanas procesā.

4.1.3. ESPON mērķa un iespēju indikatori

4.1.3.1. Politikas mērķu matrica

Nepārtrauktais telpiskās attīstības monitorings, kas balstīts uz kvantitatīvo indikatoru analīzi, ir nopietns politiskais instruments attīstības trendu novērtēšanai, problēmu identificēšanai un nepieciešamo aktivitāšu realizēšanai.

ESPON projektu ietvaros nākamā etapa mērķis bija izveidot īsāku uz konkrētu politisko mērķu orientētu indikatoru sarakstu Lisabonas/ Gēteborgas un Kohēzijas stratēģijas kontekstā.

Nepieciešamo indikatoru identifikācijai tika izveidota politikas mērķu matrica ar divām dimensijām:

1. dimensija - Politika – politikas mērķi / kritēriji

2. dimensija - Tēma- ETAP tematiskā dimensija

1. dimensija “ Politika-Politikas mērķi/kritēriji “ sastāv no 6 politikām un 10 politiskajiem mērķiem/ kritērijiem, kas parādīti tabulā 4.2.

Tabula 4.2.

N.	N.	1. dimensija - POLITIKA	
		Politikas dimensija/ Politikas	Mērķi/kritēriji
1		Kohēzijas telpiskā struktūra	
	1		Sabalansēta cilvēku , pilsētu utt. izvietošana.
	2		Ilgtspējīga cilvēku apmetņu struktūra
2		Konkurētspēja (Lisabonas stratēģija)	
	3		Aktīvi globālās konkurētspējas nodrošinājumam
	4		Inovatīva uz zināšanām balstīta sabiedrība
	5		Reģionālās ekonomikas diversifikācija
3		Infrastruktūra un sasniedzamība	
	6		Ilgtspējīgas transporta un energo sistēmas
4		Vide (Gēteborgas stratēģija)	
	7		Veselīga vide un dabas risku novēršana
5		Sociālie un kultūras aspekti	
	8		Sociāli integrēta sabiedrība un vide
	9		Kultūras mantojuma un identitātes diversifikācija
6		Pārvalde	
	10		Pārvalde

2. dimensija - ETAP tematiskā dimensija, kontekstā ar ETAP mērķiem, sastāv no 6 tēmām (tabulā 4.3.)

Tabula 4.3

	2.dimensija TĒMA
	ETAP tematiskās dimensijas
A	Ekonomika, inovācijas, lauksaimniecība
B	Demogrāfija
C	Telpiskās struktūras (pilsētas, pilsētu-lauku mijiedarbība, pilsētu hierarhija)
D	Energosistēma, transports, informācijas tehnoloģijas
E	Sociālie un kultūras aspekti, vadība
F	Vide, dabas riski

4.1.3.2. ESPON mērķa indikatori

Izmantojot politikas matricu (Pielikumā 17), atbilstoši noteiktiem politikas mērķiem, tika izveidots mērķa indikatoru saraksts no 35 indikatoriem (tabulas 4.4.,4.5., 4.6., 4.7., 4.8., 4.9.). Mērķa indikatori ir teritorijas attīstības novērtēšanas instruments atbilstoši izvēlētai politikai.

Tabula 4.4.

A	TĒMA - EKONOMIKA , INOVĀCIJAS
	<i>MĒRĶA INDIKATORI</i>
1	Nodarbināto skaits pētniecības un attīstības jomā
2	Nodarbināto skaits ražošanā ar augstu pievienoto vērtību
3	Zinātnes personāls no kopējā nodarbināto skaita (%)
4	Izmaksas uz pētniecību un attīstību kā % no IKP
5	Darba spēka izmaksas vai strādājošo kompensācija no IKP
6	IKP uz 1 iedzīvotāju (Eiro)
7	IKP patēriņa cenās uz 1 iedzīvotāju (Eiro)
8	IKP izmaiņas
9	Bezdarba līmenis
10	Ilgtermiņa bezdarba līmenis
11	Bezdarba līmeņa attīstība
12	Bezdarba līmenis vecumā līdz 25 g.
13	Darba aktīvu sieviešu daļa (vecums 15-64 gadi)
14	Darba aktīvu vīriešu daļa (vecums 15-64)
15	Pievienotās vērtības daļa reģionā no lauksaimniecības, mežsaimniecības
16	Pievienotās vērtības daļa reģionā no tehnoloģiskās industrijas
17	Pievienotās vērtības daļa reģionā no finanšu un biznesa servisa
18	Pievienotās vērtības daļa reģionā no administratīvā, izglītības, veselības un sociālā servisa
19	Nodarbināto struktūra sadalījumā pa nozarēm

Tabula 4.5.

	B	TĒMA - DEMOGRĀFIJA
		<i>MĒRĶA INDIKATORI</i>
20		Iedzīvotāju daļa vecumā līdz 15 g.
21		Iedzīvotāju daļa vecumā no 15 līdz 64 g.
22		Iedzīvotāju daļa vecumā pēc 64 g.
23		Migrācijas bilance
24		Dzimumstības koeficients
25		Iedzīvotāju blīvums

Tabula 4.6.

	C	TĒMA- TĒLPISKĀ STRUKTŪRA
		<i>MĒRĶA INDIKATORI</i>
26		Valdīšanas pakāpe

Tabula 4.7.

	D	TĒMA - ENERGO UN TRANSPORTA SISTĒMAS, IT
		<i>MĒRĶA INDIKATORI</i>
27		Publiskā transporta sasniedzamība (vilciens)
28		Potenciālā sasniedzamība, multimodalitāte
29		Savienojamība ar dzelzceļa stacijām

Tabula 4.8.

	E	TĒMA – KULTŪRAS UN SOCIĀLIE ASPEKTI
		<i>MĒRĶA INDIKATORI</i>
30		Kultūras pilsētu skaits
31		Nodarbināto skaits ar augstāko izglītību
32		Iedzīvotāju skaits ar augstāko izglītību
33		Nodarbināto daļa ar nepilnu darba laiku vai pusslodzi

Tabula 4.9.

	F	TĒMA – VIDE UN DABAS RISKI
		<i>MĒRĶA INDIKATORI</i>
34		Fragmentācijas indekss
35		Plūdu riski apdzīvotās vietās un mākslīgās teritorijās

4.1.3.3. ESPON iespēju indikatori.

Iespējas indikatori – indikatori , kam ir liels potenciāls kļūt par mērķa indikatoriem, un tie norāda uz problēmām, kas varētu būt svarīgas nākotnē un ir vērts tos indicēt jau šodien.

Atbilstoši politikas matricai (Pielikums 18) tika nodefinēti 34 iespēju indikatori (tabulas 4.10., .4.11., 4.12., 4.13., 4.14.)

Šī projekta ietvaros iespējas indikatori netiek vērtēti no ekspertu puses, jo indikatoru aprēķināšanas metodoloģija vēl atrodas precizēšanas stadijā.

Jāņem vērā, kā lielākā daļa no iespēju indikatoriem ar laiku pāries uz mērķu indikatoru sarakstu.

Pēc ekspertu viedokļa ir nepieciešami papildu pētījumi iespēju indikatoru analīzei Latvijas apstākļos.

Tabula 4.10.

A	TĒMA - EKONOMIKA , INOVĀCIJAS
	<i>IESPĒJU INDIKATORI</i>
1	Investīciju līmenis
2	Inovātīvo uzņēmumu daļa no kopējā reģistrētā uzņēmuma skaita.
3	Organiskās platības daļa no kopējas lauksaimniecības zemes
4	Attiecība kapitāls/darba spēks
5	Attiecība imports-eksports
6	Industrijas energointensitāte
7	Patēriņš uz 1 iedzīvotāju
8	Kopējā ražošanas produktivitāte
9	Darba produktivitāte 1 darba stundā
10	Lauksaimniecības ekonomiskais svarīgums (no IKP)

Tabula 4.11.

C	TĒMA- TELPISKĀ STRUKTŪRA
	<i>IESPĒJU INDKATORI</i>
11	Mākslīgās platības daļa (Corine)
12	Urbanizācijas pakāpe (Corine)
13	Demogrāfiskais trends no lauku rajoniem uz pilsētas rajoniem
14	Pirmās nepieciešamības servisa sasniedzamība
15	Sabiedriskā transporta braucēju bilance
16	Ilgtermiņa sabiedriskā transporta braucēju proporcija
17	Dabas pamatnes evolūcija

Tabula 4.12.

D	TĒMA - ENERGO UN TRANSPORTA SISTĒMAS, IT
	IESPĒJU INDKATORI
18	Pasažieru transporta modālais sadalījums
19	Atjaunojamie energoresursi no kopējās energoprodukcijas
20	Energopatēriņš pēc lietotāja un ražotāja
21	Iedzīvotāju proporcija, kas dzīvo 30 minūšu attālumā no dzelzceļa stacijas

Tabula 4.13.

E	TĒMA – KULTŪRAS UN SOCIĀLIE ASPEKTI
	IESPĒJU INDKATORI
22	Mājsaimniecību īpatsvars ar interneta pieslēgumu
23	Starpreģionālā ienākumu dispersija
24	Reģionālais cenu indekss
25	Mājsaimniecību ienākumi
26	Mājsaimniecību ienākumu Džini- koeficients
27	Sociālās izmaksas
28	Veselības un sociālās izmaksas Eiropā
29	Nabadzības pretestības riska līmenis
30	Bezdarbnieku īpatsvars mājsaimniecībā
31	Administratīvās funkcionalitātes līmenis pilsētās

Tabula 4.14.

F	TĒMA – VIDE UN DABAS RISKI
	IESPĒJU INDKATORI
32	Aizsargājamās teritorijas
33	Municipālie atkritumi

4.2. ESPON indikatoru ekspertu vērtējums.

4.2.1. ESPON būtisko indikatoru vērtējums.

Kopējais ESPON būtisko indikatoru saraksts ir strukturizēts pa tēmām, apakštēmām, datu veidiem un ESPON 2006 projektā izmantotiem rezultātiem (pielikums 19.).

Ekspertu vērtējums ir dots atbilstoši indikatoru tēmām un analizētiem projektiem.

Vērtējot kopējo būtisko indikatoru sarakstu, tika ņemts vērā, ka saraksts ir izstrādāts ES kontekstā un ne visi indikatori un rādītāji ir aktuāli Latvijas apstākļos. Piemēram, dabas riski no zemestrīcēm, vulkāniem. ES novērošanas tīkla ietvaros tas nozīmē, ka Latvijā šādu risku nav (vai ir minimāli) un indikatora vērtība ir nulle. Pēc ekspertu viedokļa

dažiem indikatoriem (piemērām, nodarbināto daļa ar augstāko izglītību, inovācijas uzņēmumu skaits un citi) Latvijas apstākļos nepieciešams veikt detalizētāku aprēķinu un izejas datu analīzi.

Kopējā ESPON būtisko indikatoru sistēma ir ieteicama izmantošanai Latvijā.

4.2.2. ESPON mērķa indikatoru vērtējums.

ESPON mērķa indikatoru šī projekta ietvaros tiek aprakstīti saskaņā ar shēmu (tabulā 4.15), kas iekļauj sevī indikatora nosaukumus latviešu un angļu valodā, politikas matricas dimensijas un politiskos mērķus, aprēķināšanas formulu, datu avotu, piezīmes – norāde kādā statistikas teritoriālā vienībā (NUTS) iespējams aprēķināt indikatoru ESPON datu bāzē.

Katram indikatoram ir dots komentārs Latvijas kontekstā.

Tabula 4.15.

	Indikatora nosaukums latviešu valodā	A3
	Indikatora nosaukums angļu valodā	
	Dimensija	Ekonomika, inovācija (piemērs) – no politikas matricas
	Mērķis	Aktīvi globālai konkurētspējai (piemērs) – no politikas matricas
	Apakšmērķis	
	Aprēķins	Aprēķina apraksts
	Informācija	Ko raksturo indikators
	Datu avots	EUROSTAT – piemērs
	Piezīmes	NUTS 2 – teritoriālā vienība, kur ESPON ietvaros ir iespējams aprēķināt indikatoru
	Latvijas situācija	Latvijas Centrālā statistikas pārvaldes dati, pieejams, aprēķināms – Latvijas situācija

ESPON mērķa indikatoru apraksti, ES kartes ar 2002.-2003. gada rādītājiem, ieskaitot Latviju, un ekspertu komentāri par katru indikatoru apskatāmi Pielikumā 20.

Saskaņā ar ekspertu vērtējumiem visi mērķa indikatoru ir būtiski un nepieciešami Latvijas apstākļiem un ir izmantojami Latvijas sasniegumu indicēšanai ceļā uz Lisabonas/Gēteborgas un Kohēzijas politikas mērķiem. Nepieciešams precizēt, kādi indikatoru ir svarīgi un nepieciešami tikai kontekstā ar noteiktiem mērķiem. Atbilstoši mērķu izmaiņām var mainīties vai papildināties mērķa indikatoru saraksts.

Mērķu indikatoru ekspertu vērtējums ir apkopots tabulā 4.16., norādot indikatora svarīgumu, izejas datu esamību un aprēķināšanas iespējas Latvijā.

Tabula 4.16.

	Tēma	Mērķa indikatora nosaukums	Svarīgums	Izejas dati	Aprēķins Latvijas CSP
1	A	Nodarbināto skaits zinātnes un attīstības jomā	A ¹	Ir	Piezīme ²
2		Nodarbināto skaits uzņēmumos ar augstu pievienoto vērtību	A		Piezīme ²
3		Zinātnes personāla īpatsvars no kopējā nodarbinātā skaita (%)	A	Ir	Piezīme ²
4		Izmaksas zinātnei un attīstībai kā % no IKP	A	Ir	Ir
5		Darbaspēka izmaksas vai strādājošo kompensācija no IKP	A		Piezīme ²
6		IKP uz 1 iedzīvotāju (Eiro)	A	Ir	Ir
7		IKP patēriņa cenās uz 1 iedzīvotāju (Eiro)	A	Ir	Ir
8		IKP izmaiņas	A	Ir	Ir
9		Bezdarba līmenis	A	Ir	Ir
10		Ilgtermiņa bezdarba līmenis	A	Ir	Ir
11		Bezdarba līmeņa attīstība	A	Ir	Ir
12		Bezdarba līmenis vecumā līdz 25 g.	A	Ir	Ir
13		Darba aktīvu sieviešu daļa (vecums 15-64 gadi)	A	Ir	Ir
14		Darba aktīvi vīriešu daļa (vecums 15-64)	A	Ir	Ir
15		Pievienotās vērtības daļa reģionā no lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības	A	Ir	Ir
16		Pievienotās vērtības daļa reģionā no tehnoloģiskās industrijas	A	Ir	Ir
17		Pievienotās vērtības daļa reģionā no finanšu un biznesa servisa	A	Ir	Ir
18		Pievienotās vērtības daļa reģionā no administratīvā, izglītības, veselības un sociālā servisa	A	Ir	Ir
19		Nodarbināto struktūra pēc nozarēm	A	Ir	Ir
20	B	Sabiedrības daļa jaunāka par 15 g.	A	Ir	Ir
21		Sabiedrības daļa vecumā no 15 līdz 64 g.	A	Ir	Ir
22		Sabiedrības daļa vecāka par 64 g.	A	Ir	Ir
23		Migrācijas bilance	A	Ir	Ir
24		Dzimumstības koeficients	A	Ir	Ir
25		Iedzīvotāju blīvums	A	Ir	Ir
26	C	Valdīšanas pakāpe	A		Piezīme ²
27	D	Publiskā transporta sasniedzamība (vilciens)	A		Piezīme ²
28		Potenciālā sasniedzamība, multimodalitāte	A		Piezīme ²
29		Savienojamība ar dzelzceļu stacijām	A		Piezīme ²
30	E	Kultūras pilsētu skaits	A		Piezīme ²
31		Nodarbināto skaits ar augstāko izglītību	A		Piezīme ²
32		Iedzīvotāju skaits ar augstāko izglītību	A		Piezīme ²
33		Nepilna laika nodarbināto daļa	A		Piezīme ²
34	F	Fragmentācijas indekss	A		Piezīme ²
35		Plūdu riski apdzīvotās vietās un mākslīgās teritorijās	A		Piezīme ²

¹ Augstākā izmantošanas pakāpe – ļoti aktuāli indikatori.

² Visiem atzīmētiem indikatoriem nepieciešama aprēķina formulas precizēšana pielietošanai Latvijas apstākļos

4.3. ESPON pamata un projekta indikatoru datu bāzes apskats.

4.3.1. ESPON zinātnisko rīku pārskats.

ESPON 2006 3. Prioritātes rezultātā tika definēti ESPON zinātniskie rīki, kas sastāv no

- Datu Navigators
- Datu bāze
- ESPON HiperAtlas

Visi projektu rezultātā izstrādātie zinātniskie instrumenti ir izvietoti ESPON mājas lapā – www.espon.eu.

Datu Navigators ir ESPON rīks, kas dod pārskatu par Eiropas Savienības dalībvalstu informācijas avotiem, kontakts punktiem, struktūrām un saitēm, kas nodrošina ESPON pētījumu izmantošanu nacionālā, reģionālā un transnacionālā līmeņos. Datu Navigators nodrošina informācijas meklēšanu Eiropas teritorijā pēc šādām tēmām:

1. Lauksaimniecība;
2. Komunikāciju tehnoloģijas;
3. Kultūras saites;
4. Nodarbinātība un darba tirgus;
5. Uzņēmējdarbība un investīcijas;
6. Vide;
7. Mājsaimniecības infrastruktūra;
8. Mājoklis;
9. Zemes izmantošana;
10. Iedzīvotāji;
11. Sabiedriskais sektors;
12. Pētniecība un attīstība;
13. Sociālā situācija;
14. Telpiskā tipoloģija;
15. Telekomunikāciju un informāciju sabiedrība;
16. Tūrisms;
17. Transports;
18. Līdzekļi;
19. Labklājība un produktivitāte.

ESPON datu bāze nodrošina fundamentālu reģionālo informāciju ES, nacionālā, transnacionālā un reģionālā līmeņos – NUTS0, NUTS1, NUTS2, NUTS3. ESPON datu bāzē iekļautie indikatori ir sadalīti divās daļās - pamata indikatori un projekta indikatori atbilstoši tēmām, kas noteiktas ESPON datu Navigatorā.

Līmeņa noteikšanai tiek izmantota Statistikas teritoriālo vienību nomenklatūra – NUTS (*Nomenclature of Territorial Units for Statistics*).

ESPON datu bāze ir izveidota saskaņā ar ESPON koordinācijas starptematiskiem projektiem 3.1. “Eiropas telpiskās attīstības integrētie rīki” un 3.2. “Telpiskie scenāriji un orientieri kontekstā ar ETAP un ES Kohēzijas politiku”.

ESPON datu bāze ir publiski pieejama.

Pašlaik ESPON datu bāze ir iekļauti apmērām 1 900 rādītāji, tai skaitā (uz 2006.gada oktobri):

- 620 indikatori;
- 520 izejas dati;
- 50 tipoloģijas.

Balstoties uz ESPON Datu Navigatora organizācijas struktūru, visa Datu bāzes informācija ir sadalīta 19 tematiskās kategorijās, kas ar laiku tiks precizētas un sadalītas apakškategorijās.

Galvenās ESPON datu bāzes kategorijas un informācijas apjoma sadalījums ir šāds:

- Nodarbinātība un darba tirgus 25%
- Telpiskā tipoloģija 17%
- Iedzīvotāji 16%
- Transports 14%
- Zemes izmantošana 6%
- Vide 6%

ESPON HiperAtlas ir ESPON rīks, kas tika izstrādāts ESPON projekta 3.1. “Eiropas telpiskās attīstības integrētie rīki” ietvaros. *HiperAtlas* dod iespēju analizēt un vizualizēt telpiskos fenomenus, ņemot vērā relatīvo situāciju un lokalizāciju.

ESPON *HiperAtlas* koordinators ir Vācijas Celtniecības un reģionālās plānošanas federālais ofiss (*Federal Office for Building and Regional Planning - BBR*).

4.3.2. ESPON datu bāzes mērķi un uzdevumi.

Viens no svarīgākajiem ESPON programmas rezultātiem ir ESPON datu bāzes izveidošana.

ESPON datu bāze apvieno reģionālo bāzes informāciju, kas ir nepieciešama ES reģionu struktūras un trendu analīzei.

Svarīgi ir izvēlēties atbilstošo līmeni telpisko vienību agregācijai. ES un ESPON projekta ietvaros analīze tiek bāzēta uz NUTS elementiem– NUTS 1,NUTS 2,NUTS 3.

4.3.3.ESPON pamata indikatori.

Datu bāzē ir iekļauta bāzes informācija par iedzīvotājiem, nodarbinātību, bezdarba līmeni un ekonomisko situāciju. Informācijas avots ir EUROSTAT, reģionālie statistiskie dati, kas ietver sevī informāciju par 25 dalībvalstīm, kandidātvalstīm, Šveici un Norvēģiju.

ESPON pamata indikatoru datu bāzes sadaļas:

- Teritorija NUTS2
- Teritorija NUTS3
- Iedzīvotāji NUTS2
- Iedzīvotāji NUTS3
- Nodarbinātība un darba spēka tirgus NUTS2
- Bezdarba līmenis NUTS2
- Bezdarba līmenis NUTS3
- Labklājība un produktivitāte NUTS2
- Labklājība un produktivitāte NUTS3
- Pētījumi un attīstība NUTS2

4.3.4.ESPON projekta indikatori

Projekta indikatori, kas iekļauti ESPON datu bāzē, ir aprēķināti dažādu ESPON 2006 projektu ietvaros un iekļauti būtisko indikatoru un tipoloģiju sarakstā. Indikatoru aprēķināšana tika veikta:

- izmantojot informāciju un datus no EUROSTAT un Nacionālām valstu statistikas pārvaldēm;
- izmantojot ESPON projektu aprēķinu metodes un datus.

ESPON projektu indikatoru datu bāzes sadaļas:

Klasifikācijas un tipoloģijas:

1. Eiropas reģionālā klasifikācija NUTS 2;
2. Telpiskā tipoloģija NUTS2, NUTS3.

Indikatori (tabula 4.17.):

1. Iedzīvotāji;

2. Labklājība un produktivitāte NUTS2;
3. Transports NUTS3;
4. Komunikāciju tehnoloģijas NUTS2;
5. Zemes izmantošana NUTS3;
6. Vide NUTS3;
7. Lauksaimniecība NUTS2;
8. Sabiedriskais sektors NUTS2, NUTS3.

Eiropas reģionālā klasifikācija NUTS 2 līmenī ir izveidota ESPON 2006 Programmas

2.4.2. projekta ietvaros pēc šādām sadaļām :

1. Ekonomiskā klasifikācija;
2. Sasniegumi Lisabonas stratēģijas kontekstā;
3. Darba tirgus;
4. Demogrāfijas klasifikācija;
5. Dabas riski;
6. Tehnoloģiskie riski;
7. Sasniedzamības klasifikācija.

Tabula 4.17.

	Reģionālais līmenis	Tēma	Apakštēma	Datu veids	Indikatoru skaits	ESPON 2006 projektu izmantotie rezultāti
1	NUTS2	Iedzīvotāji	Iedzīvotāju struktūra	Indikatori	11	1.1.4.
			Iedzīvotāju kustība			
2	NUTS2	Labklājība un produktivitāte	Ienākumi un patēriņš	Indikatori	1	3.1. 3.2.
3	NUTS3	Transports	Transporta struktūra	Indikatori	14	1.2.1..
			Pasažieru un preču transports			2.1.1..
			Sasniedzamība			
4	NUTS2	Komunikāciju tehnoloģijas	Infrastruktūra Piegāde	Indikatori	8	1.2.2..
5	NUTS3	Zemes izmantošana	Zemes izmantošana	Indikatori	8	1.1.2. 3.1.
6	NUTS3	Vide	Dabas riski Tehnoloģiskie riski	Indikatori	14	1.3.1..
7	NUTS2	Lauksaimniecība		Indikatori	7	2.1.3..

8	NUTS2 NUTS3	Sabiedriskais sektors	Reģionālā politika	Indikatori	2	2.2.2.

4.4. Latvijai būtisko/nepieciešamo ESPON indikatoru atlases principu pārskats.

Teritoriju tipoloģijas un indikatoru sistēmas izveidošana ir viens no svarīgākajiem soļiem Latvijas teritorijas attīstības dinamikas monitoringa sistēmas izveides procesā. Šajā jautājumā Latvija atpaliek no vecām Eiropas Savienības valstīm apmērām par 10 gadiem. Piemērām, Rumānijā ar valsts atbalstu jau vairākus gadus tiek veikti telpiskie pētījumi, kā arī veidota valsts telpiskās attīstības monitoringa sistēma.

ESPON 2006 Programmas pētījumos tika iesaistītas lielākās Eiropas Savienības zinātniskās institūcijas un izveidotie indikatoru un tipoloģiju saraksti ir saņēmuši vairāk nekā 20 starptautisko zinātnisko grupu vērtējumus un atskaites. ESPON 2006 programma ir komplekss pētījums ETAP mērķu sasniegšanas kontekstā.

Latvijas telpiskās attīstības politika, kas ir daļa no Eiropas Savienības reģionālās attīstības politikas, pašlaik atrodas tikai sākuma punktā un no ekspertu viedokļa būtu lietderīgi izmantot ESPON teritoriālo indikatoru sistēmu par bāzi Latvijas indikatoru sistēmai.

Nepieciešamie indikatori un tipoloģijas.

Latvijas telpiskās attīstības plānošanas sistēmas ietvaros nepieciešams izmantot *ESPON Datu bāzes* informācijas organizācijas struktūru, kā arī indikatoru struktūras veidošanas un konstruēšanas metodoloģiju.

Eiropas telpiskās plānošanas novērošanas tīkla *būtisko indikatoru un tipoloģiju saraksts* ir rekomendējams *Latvijas telpiskās attīstības būtisko indikatoru un tipoloģiju atlasei*.

Latvijā ir ļoti aktuāli veidot savu teritoriālā monitoringa sistēmu, lai gūtu kopēju pārskatu par dažādām teritorijas attīstības tendencēm un prognozēm, atsevišķo nozaru politiku ietekmēm un to sekām. Šajā sakarā nepieciešams sistemātiski veikt pētījumus telpiskās attīstības indikatoru un tipoloģiju identificēšanas un precizēšanas jomā, kā arī veidot papildus teritoriālās statistikas vienības zemākajos plānošanas līmeņos.

4.5. Priekšlikumi Latvijai būtisko/nepieciešamo ESPON indikatoru atlasei un iekļaušanai reģionālās attīstības un teritorijas plānošanas datu bāzēs.

Saskaņā ar ekspertu vērtējumiem, ESPON indikatoru izmantošanai un iekļaušanai Latvijas attīstības un plānošanas datu bāzēs ir šādi priekšlikumi:

1. Izmantot ESPON Datu bāzes informācijas organizācijas struktūru, kas ir sadalīta 19 tematiskās kategorijās, kā pamatu Latvijas attīstības un plānošanas datu bāzes izveidošanai, kas ar laiku varētu tikt precizēta un dalīta apakš kategorijās saskaņā ar Latvijas un Eiropas Savienības interesēm un prioritātēm.
2. Rekomendēt ESPON indikatoru struktūras veidošanas un konstruēšanas metodoloģijas adaptēšanu Latvijā.
3. Izmantot ESPON būtisko, mērķa un iespēju indikatoru struktūru kā bāzi Latvijas telpiskās attīstības struktūras indikatoru sistēmas veidošanai.
4. Izmantot ESPON mērķa un iespēju indikatoru veidošanas un atlasē metodoloģiju Latvijas mērķa un iespēju indikatoru izveidošanai. Saraksta izveides procesā jāņem vērā atlasē kritēriju noteikšanu, mērķu definēšanu, politiskās matricas veidošanu principus.
5. Izmantot ESPON 103 definētos būtiskos indikatorus, kā arī būtiskās tipoloģijas un izejas datus kā pamatu Latvijas mērķa, iespēju un citu indikatoru veidošanai.
6. Rekomendēt ESPON Programmas mērķa indikatorus (pielikums 20.) kā būtiskus un nepieciešamus Latvijas apstākļos.
7. Rekomendēt ESPON Programmas iespēju indikatorus izmantot informatīvi un veikt papildus pētījumus atbilstoši Latvijas un ES attīstības tendencēm.
8. Atbilstoši nacionālām interesēm un dziļākai lokālo problēmu būtības izprašanai ir ieteicams:
  - Veidot papildus indikatoru sarakstu atbilstoši definētiem specifiskiem nacionāliem mērķiem;
  - veikt *pētījumus* par papildus rādītājiem un indikatoriem.
9. ESPON NUTS līmeņu izmantošanai ir nepietiekama teritoriālās detalizācijas pakāpe Latvijas apstākļos un šajā sakarā ir ieteicams:
  - Papildus teritoriālās statistiskās vienību (NUTS) veidošana zemākajos līmeņos;
  - Pilsētu un citu urbāno teritoriju kā statistiskās teritorijas vienību izdalīšana, piemēram, novada gadījumā izdalīt pilsētu no pārējās novada teritorijas.
  - Nozaru datu bāzes veidošanu, ņemot vērā teritoriālo dimensiju.
10. Rekomendēt ESPON mērķa indikatoru iekļaušanai Latvijas RAUNIS (Reģionālās attīstības un novērošanas informācijas sistēma) sastāvā.
11. Rekomendēt ESPON būtisko indikatoru, tipoloģiju un izejas datu iekļaušanu Latvijas RAUNIS pēc attiecīgās precizēšanas Latvijas apstākļiem.

Jāņem vērā, ka Latvijas telpiskās attīstības progress atbilstoši ETAP nostādītiem mērķiem tiks vērots un analizēts ar ESPON izveidoto indikatoru sistēmu un jābūt gataviem saprast un analītiski uztvert, kā mēs izskatāmies ES kontekstā.

Latvijas iespēju izveidot atbilstošu attīstības monitoringa sistēmu novērtējums .

SVID analīze

STIPRĀS PUSES	IESPĒJAS
• Attiecīgo jomu zinātnieku un pētnieku augsts profesionālais līmenis • Zinātnisko institūciju tehniskais nodrošinājums • ES struktūrfondu investīcijas zinātnes attīstībai, kā arī dažādu līmeņu cilvēku resursi kapacitātes palielināšanai. • Latvijas iesaistīšanos dažādās starpvalstu programmas	• ES telpiskās attīstības likumiskās bāzes veidošana • Eiropas institūciju labāka sadarbība un sinerģija , kas vērsta uz tālāku rezultātu uzlabošanu • Izglītības sistēmas harmonizācija visā Eiropā • Latvijas , kā ES dalībvalsts, iekļaušana ES telpiskajos procesos. • ESPON 2013 Programmas realizācija • ESPON zinātnisko instrumentu – datu bāze, HiperAtlas un citu – attīstība un pilnveidošana. • Potenciāls informētībai, iekļaušanai , tīkla izveidošanai, komunikabilitātei, kas vērsti uz reģionālās un teritoriālās politikas attīstības Eiropas dimensijas stiprināšanu • Padziļinātas kooperācijas iespēja ar EUROSTAT un GIS servisu • Zinātniskās platformas turpmākā konsolidācija un multidisciplināro zinātnieku savienību izveidošana • Stratēģisko dokumentu izstrādes procesa
VĀJĀS PUSES	DRAUDI
• Nav izveidots sadarbības modelis starp zinātniekiem un politiķiem • Vāja zinātnieku iesaistīšanos pakāpe	• EUROSTAT nepietiekošie reģionālie dati salīdzināšanai pa visu ES • Nav nepārtrauktas ESPON rezultātu

stratēģisko un dažādu līmeņi plānošanas dokumentu izstrādes procesā • Nepietiekošs starpdisciplināro pētījumu skaits un apjomi.	kontroles • Smaga projekta sagatavošanas un apmaksas procesa procedūra • Vāja analītiskā kapacitāte lietišķo pētījumu datu apstrādē • Intelektuālā potenciāla aizplūšana, zinātnieku skaita samazināšanās, kas vājinās gan zinātniskie pētījumu jomu, gan inovāciju procesu; • Latvijas valdības stingrās ekonomikas režīma ieviešana visās jomās. • Latvijas valdības atteikšanos no dalības starptautiskajās programmās.

Galvenās rīcības situācijas uzlabošanai:

1. Jaunas salīdzināmas informācijas adaptācija un izmantošana noteiktos tematiskos jautājumos no ES reģioniem, tai skaitā jaunajām ES dalībvalstīm.
2. ESPON rezultātu adaptācija un izmantošana Latvijas politikas dokumentos.
3. Sadarbības tīkla un dialoga izveidošana starp politiķiem un pētniekiem.
4. Instrumentu un līdzekļu izveidošana Latvijas. kā ES dalībvalsts, teritorijas analīzei (datu bāzes, modeļi, kartes utt).
5. Starpdisciplinārās zinātniskās apvienības izveidošana, kas aptver reģionālos ekonomistus, ģeogrāfus un telpiskos plānotājus.
6. ESPON Programmas menedžmenta un koordinācijas pastiprināšana Latvijā.
7. Aktīva iesaistīšanas ESPON aktivitātēs ministrijas un valsts aģentūru līmenī, kā tas notiek Vācijā, Francijā, Beļģijā.

